

Міністерство освіти і науки України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

**Національний університет
«Острозька академія»
Кафедра культурології та філософії**

**Інститут вищої освіти НАПНУ
Відділ інтернаціоналізації
вищої освіти**

Українське товариство філософії освіти

ФІЛОСОФІЯ ЯК КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОСТІ

**Тези доповідей
VI всеукраїнської наукової конференції**

19 жовтня 2018 року, м. Острог, Україна

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2018

УДК 101(008)(378)
ББК 87
Ф 54

*Рекомендовано до друку радою гуманітарного факультету
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 3 від 16 жовтня 2018 року)*

Редакційна колегія:

Зайцев М. О., доктор філософських наук, професор;
Кралюк П. М., доктор філософських наук, професор;
Предборська І. М., доктор філософських наук, професор;
Степаненко І. В., доктор філософських наук, професор;
Шевчук Д. М., доктор філософських наук, доцент (*відповідальний за випуск*);
Горбунова Л. С., доктор філософських наук, доцент;
Зінченко В. В., доктор філософських наук, головний науковий співробітник;
Петрушкевич М. С., кандидат філософських наук, доцент;
Карповець М. В., кандидат філософських наук.

Рецензенти:
Стратонова Н. О., кандидат філософських наук, доцент;
Самчук Р. В., кандидат філософських наук.

Ф 54 **Філософія як культурна політика сучасності** : тези доповідей VI всеукраїнської наукової конференції 19 жовтня, м. Острого. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. – 132 с.

У збірнику вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «Філософія як культурна політика сучасності». Тези учасників конференції присвячені актуальним філософським проблемам. Зокрема, увага дослідників зосереджується на стані філософії та особливостях сучасного філософування, проявах де-гуманізаційних тенденцій у світі, проблемах філософії освіти та освітній політиці, феномені університету в контексті суспільства знань та ін.

Видання розраховане на науковців, викладачів, студентів та усіх, хто цікавиться сучасною філософією.

УДК 101(008)(378)
ББК 87

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2018

ЗМІСТ

<i>Бойченко Михайло</i> ДЕГУМАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ТРЕНД ЧИ ВИКЛИК?	6
<i>Зінченко Віктор</i> ПЕРСПЕКТИВИ І МОДЕЛЮВАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ СТІЙКОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЗНАТЬ ТА ОСВІТИ	9
<i>Наконечна Ольга</i> САМОВИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ У ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО БУТТЯ	14
<i>Ковчак Володимир</i> МЕТАФІЗИЧНИЙ БЛЕФ МАРКСИЗМУ	17
<i>Шевчук Катерина</i> ЕСТЕТИЧНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ ЕСТЕТИКИ	20
<i>Борисенко Єлизавета</i> ЕТИКА ДИСКУРСУ ЯК СТРАТЕГІЯ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ	24
<i>Севастьянів Уляна</i> НОВИЙ ФОРМАТ ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ	27
<i>Козачинська Вікторія</i> СУБ'ЕКТИВНІСТЬ ЯК ТРАНСЦЕНДЕНТНЕ В ІМАНЕНТНОМУ: ПОСТМЕТАФІЗИЧНИЙ ПРОЕКТ	30
<i>Спічек Ярослав</i> ВІДРОДЖЕННЯ СПРАВЖНЬОЇ МЕТАФІЗИКИ	33
<i>Мініч Анатолій</i> ПРОЕКТ ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ	36
<i>Іванюк Ірина</i> ФІЛОСОФІЯ ПРО ПРОСТІР: ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО	40
<i>Сенін Богдан</i> ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ЗРІЗ	43
<i>Стратонова Наталія</i> МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСГУМАНІЗМУ	47

<i>Субботін В'ячеслав</i> СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	50
<i>Горбунова Людмила</i> САМІСТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ ПОСТМОДЕРНА	56
<i>Паламарчук Ольга</i> АКАДЕМІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВРЯДУВАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ	61
<i>Матусевич Тетяна</i> ОСВІТА В ТРАНЗИТИВНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	65
<i>Засць Ольга</i> АНТИПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУМАНІТАРИСТИКИ	68
<i>Терещицій Сергій</i> ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПЕРЕМІЩЕНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ	71
<i>Максак Олексій</i> СУСПІЛЬНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ КОНТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКО- ОСВІТНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗАСАД ДУХОВНО-ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ	75
<i>Степаненко Ірина</i> ВИЩА ОСВІТА ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ЗАТРЕБУВАНІСТЬ ЦІННІСНОГО ПІДХОДУ	84
<i>Ганаба Світлана</i> СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ЯКОСТІ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД	88
<i>Мостіпан Олександр</i> СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАПИТІВ РОБОТОДАВЦІВ	91
<i>Червона Леся</i> УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ ВРЯДУВАННІ ЯК НАПРЯМ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	94

<i>Брижнік Віталій</i> КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ОНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНИХ РОБОТАХ ТЕОДОРА АДОРНО	97
<i>Лобанова Катерина</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	101
<i>Шляхова Ольга</i> «РОЗРИВИ» ПОВСЯКДЕННОСТІ ТА ЇХ РОЛЬ У СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ	104
<i>Куцик Андрій</i> ВПЛИВ ТЕХНО-КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗМІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДРУКОВАНИХ ТА ІНТЕРЕТ-МЕДІА)	108
<i>Котець Яна</i> СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СТУСА ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ	112
<i>Смельяненко Ганна</i> ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКІ ІДЕЇ В ТЕОЛОГІЧНОМУ МИСЛЕННІ XXI СТОЛІТТЯ	115
<i>Марченко Богдан</i> ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ СВІТУ ПОСТ-ПРАВДИ	118
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна</i> РЕЛІГІЄЗНАВЧА ОСВІТА В УКРАЇНІ	124
<i>Шевчук Дмитро</i> ГІБРИДНІСТЬ І ПОЛІТИЧНИЙ ПОРЯДОК: ВИКЛИК ПОСТПОЛІТИКИ	127
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	129

УДК 323.21

Бойченко Михайло
ORCID – 0000-0003-1404-180X

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ТРЕНД ЧИ ВИКЛИК?

У ХХ столітті починають активно говорити про дегуманізацію, причому передусім у зв'язку з осмисленням феномену тоталітаризму – дослідженням причин його з'яви, засудженням жакіть проявів та спробами виявити надійні шляхи викорінення соціальних практик, які живлять цей феномен. Якщо раніше моральна корупція розглядалася як явище, характерне для окремих суспільних станів та соціальних груп – його інкримінували почергово феодалам, кліру, експлуататорам, міщанам, атеїстам тощо – то після введення Емілем Дюркгаймом терміну «аномія» дегуманізація як втрата традиційними гуманістичними цінностями своєї значущості стала розглядатися як характеристика суспільства в цілому. Причиною аномії вважали запізнiлу адаптацію системи моралі до все більш швидких індустріальних змін суспільства модерну, тобто розриву між ціннісною та функціональною складовими суспільного життя. З оприлюдненням ранніх праць Карла Маркса причини дегуманізації почали також вбачати у явищах соціального відчуження, тотальної структурної детермінації, яка спрямовує суспільні сили проти людської природи. Вчення Фридріха Ніцше схиляло до пошуку мало не вітальних причин морального занепаду, які пояснювали ресентимент нездатних до дії щодо успіху спроможних до соціальних досягнень. Зигмунд Фрейд додав до цього переліку критичне напруження між сферою підсвідомого як цариною все більш знецінюваного природного начала в людині та сферою надсвідомого як цариною зростаючої цензури культури щодо поведінки особистості. Драматизму у оцінці глибини дегуманізації додав Мартин Гайдегер, для якого

сама онтична ситуація людини позбавлена тих особистісних характеристик, які традиційно приписували людині – екзистенціали страху, надії, турботи витісняють типові уявлення про людину як істоту, якою керує чуттєвість, воля та інтелект. Ці п'ять основних парадигм у різних їхніх комбінаціях лягли в основу популярних у ХХ столітті концепцій дегуманізації. Всі вони, однак, схиляли до одного висновку – дегуманізація неминуха і у майбутньому нас може чекати лише її посилення мірою подальшого суспільного розвитку.

Радикально інший підхід до проблеми дегуманізації запропонувала теорія соціальних систем Нікласа Лумана. Людину Луман розглядає не як вихідну цілісність, але як складну реальність, представлену водночас у трьох основних вимірах – біологічному (як організм), психічному (як особистість) та соціальному (як учасник соціальних комунікацій). Відповідно, чи варто говорити про дегуманізацію, слід з'ясовувати, виходячи з кожної ситуації окремо. Для Лумана у кожному з вимірів людина являє собою аутопоетичну систему, тобто таку систему, яка відтворює і розвиває сама себе завдяки відтворенню свого навколишнього світу і успішним відповідям на виклики навколишнього світу. Відповідно, дегуманізація тоді поставатиме як дисфункція такого само-відтворення, втрата контролю над навколишнім світом.

Якщо візьмемо людину як організм, то діяльність людства призводить до зростання екологічних проблем і це здавалося би якраз і є підтвердженням дегуманізації. Однак, породжуючи екологічні проблеми, людина сама ж починає вирішувати їх, причому не лише змінюючи природний навколишній світ, але й змінюючи свою власну природу.

Якщо звернемося до сфери психічного, то тут також зустрічаємо зростання стресовості функціонування людини як особистості, наростання загроз деривації та інших психічних і психіатричних хвороб та їх драматичних ускладнень. З іншого боку, сама психологія і психіатрія змінює уявлення про психічну норму, на зміну уявленням про цілісність особистості приходять переконання у базовій її розщепленості, у множинній ідентичності особистості

як нормі. Таким чином, тут також варто говорити більшою мірою про нові горизонти, аніж про занепад.

Нарешті, у випадку розгляду людини як учасника соціальних комунікацій в теорії соціальних систем взагалі зникає постановка питання про дегуманізацію у класичному розумінні цього слова: гуманізація полягає в удосконаленні функціонування людини як комунікатора, а не у наданні соціальним системам невластивих їм психічних чи біологічних характеристик людини, як це переважно здійснюють класичні дослідники дегуманізації суспільства. Чим більш успішною – і не лише як формальний виконавець вже напрацьованих соціальних ролей, але і як творець-програміст нових версій забезпечення соціальної комунікації в рамках чинних соціальних систем – є людина як комунікатор, тим більш людяним, гуманним і гуманістичним є суспільство у цьому розумінні.

Таким чином, дегуманізація нині постає як проблема, яка потребує не опору соціальним силам, не безглузду і суїцидальному протистоянню соціуму, але навпаки – пошуку свого розв'язання завдяки посиленню соціальної природи людини, більш ефективному опануванню нею напрацьованих і розвинених завдяки суспільству характеристик людини як біологічного організму, особистості і учасника соціальних комунікацій.

Література:

1. Бойченко М.І. Комунікативна парадигма дослідження культури /М.І.Бойченко // Українські культурологічні студії. – 2018. – № 1 (2). – С. 5-9.
2. Луман Н. Невероятность коммуникации; [пер. с нем.] / Н. Луман ; [пер. с нем. А. М. Ложеницина , под ред. Н. А. Головина] // Проблемы теоретической социологии. Вып 3. / Отв. ред. А. О. Бороноев. – СПб. : Издательство СПбГУ, 2000. – С. 165-199.
3. Луман Н. Общество общества / Н. Луман ; [пер. с нем.]. – М. : Логос, 2004. – Часть I. Общество как социальная система. – 2004. – 232 с.
4. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах / Ніклас Луман [пер. з нім. М.Бойченка та В. Кебуладзе]. – К.: Дух і Літера, 2011. – 336 с.
5. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман ; [пер. с нем. И. Д. Газиева ; под ред. Н. А. Головина]. – СПб. : Наука, 2007. – 648 с.

УДК 141.7:316.42+371.485

Зінченко Віктор

ПЕРСПЕКТИВИ І МОДЕЛЮВАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ СТІЙКОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЗНАТЬ ТА ОСВІТИ

У сучасний період на глобальному рівні відбувається зміна системи поглядів на науково-технічний прогрес, систему освіти/науки та знань як розумно контрольований засіб досягнення необхідних матеріальних передумов реалізації морально-цілісних орієнтирів [1]. Прогрес науки і техніки розумівся як покращення умов людського життя і тим самим він ототожнювався із суспільним прогресом, утвердженням громадянського суспільства. «У кінцевому рахунку люди повинні були зрозуміти, що в ході історії ще ніде план розуму не був очевидним, навпаки усе більшим ставало явним переважання нерозумності.

У зв'язку з катастрофами нашого часу було поставлене питання про «неспівпадання науково-технічного прогресу із соціальним» [3, s.107]. Було допущено ототожнення розумності людського буття як культурно-історичного з матеріально-виробничою раціональністю, яка не виходить за межі утилітаризму і прагматизму. Без критики інструменталістського розуму неможливо аналізувати взаємодію техніки і свободи.

В якості окремої сутності людина може називатися моральною лише тоді, коли вона є здатною володіти своїми потягами, а як суспільна сутність вона є лише тоді моральною, коли вона господарські і соціальні потреби свідомо тримає під своїм контролем і підкорює їх гуманним цілям. У створенні антигуманного типу «індустріального суспільства», яке стало результатом негуманістичної орієнтації їхньої свідомості, винуватими є самі ж люди і як істоти, що морально відповідальні за своє майбутнє, повинні вирішити його протиріччя, чим відкриють собі шлях до

своєї свободи. Людина лише тоді підкорить технічний світ і діючу в ньому загрозу, коли вона може впевнено піднятися над цим світом, коли вона дані їй в руки засоби матеріальної сили поставить на службу розвитку своєї свободи, коли вона зможе підвищити себе від об'єкта до суб'єкта суспільних сил, тобто коли вона замість предмету маніпуляції стане вільно діючою людиною – із виконавця перетвориться на творця.

Радикальність *самоуправлінського гуманізму* виявляється у визначенні передумов звільнення людини до справжньої людяності. Гуманістична орієнтація людини має пов'язуватися з оточуючим світом, але у тій мірі, щоб людина не відмовлялася від самоповаги, зі світом, у якому господарство, суспільство і держава олюднені, «у якому рівність, свобода і братерство можуть панувати не як гасла, а як жива дійсність і все це через підтримку в історичному світі діючої реальності по масштабу гідності людини» [5,s.109]. Але це в свою чергу означає практичні відносини, які можуть бути приведені до такого стану, у якому ідея людини приходить до єдності з реальністю її існування у плюралістичному індустріальному суспільстві. Сучасні економічні, технологічні, політичні і соціальні зміни відображають процес глибокого перетворення нашого світу. Основне питання полягає не в тому, чи відбудуться у майбутньому зміни, а у тому, хто буде контролювати цей процес.

Сьогодні постало питання про існування людини, культури, цивілізації. Розгляд взаємовідносин глобальних проблем людства і розумних засобів їх вирішення трансформується у всезагальну проблему гуманізації людини і світу. Чи може традиційне розуміння прогресу з його підкресленням постійного розвитку науково-технічного знання як панування над природою, виробництво товарів розглядатися як основа демократично-соціалістичної політики, якщо воно у багатьох сферах перетворюється на заваду чи навіть перешкоду для самовизначаючого життя у солідарному суспільстві.

«Мова йде про нове визначення моделі соціальної організації, яка була б сумісною з класичними цілями громадянського су-

пільства, правової політики, поступовим олюдненням і демократизацією усіх суспільних відносин»[7,s.55].Формування гуманістичного майбутнього є можливим не тільки за умови чіткого уявлення про глобальні проблеми світу, але і такого розуміння прогресу, який був би зорієнтованим за масштабами і критеріями справжніх людських цінностей.

Людство підійшло до межі незворотності, за якою знаходиться можливість негуманності, несвободи і повалення людської гідності. Питання полягає в тому, щоб реалістично зрозуміти специфіку, міру відповідальності людини за даних обставин і реалізувати її, оскільки відбулося якісне підвищення ціннісної вагомості буття, що визначило остаточну актуальність нашої відповідальності за нього.

Взаємозв'язок відповідальності і прогресу є таким, що самосвідомість людства опинилася перед необхідністю вироблення моральної свідомості з притаманним їй іманентно нового підходу до моральної відповідальності людини, яка відчуває негативність наслідків своєї діяльності та опинилася на межі втрати можливостей не тільки прогресуючого розвитку, але і абсолютної деградації як людини розумної: «Людське панування вступило у нову *дімENSIONАЛЬНІСТЬ*, перетворившись у тотальне панування над власним родом, коли окрема людина стала заручником необмеженої влади чужих їй сил та, окрім того, опинилася перед необхідністю жити по-новому, що, разом узяте, означає вищу міру особистісного акту об'єднання відповідальності» [4,s.169].Відповідальність за сьогодення і майбутнє, питання про гуманістичність прогресу пов'язане з перспективою формування гідного людини буття. Не кожне економічне зростання являє собою прогрес. Необхідно враховувати пов'язаність економічного зростання на основі НТР з переосмисленням відповідальності за науково-технічну діяльність з точки зору конкретної небезпеки для людського майбутнього. Трансформувалися у глобальні проблеми перетворююча діяльність людини, у першу чергу по відношенню до природи, не просто ставить світ перед дилемою прогресу чи регресу, а несе у собі кінцеві засновки буття чи небуття. Кількісний прогрес веде

не тільки до бажаних економічних варіантів, але в еволюційній перспективі може призвести до знищення усього людського роду.

Розуміння людини як істоти незапрограмованої, вільної, але у той же час потребує на протязі усього свого життя навчання вимагає відмови від статичного розуміння свободи і прогресу. Людина є вільною діяти розумно, але так само вона є вільною здійснювати помилки і вільно виправляти їх, якщо вони піддаються виправленню [7,р.261]. Так як невпевненість, недовершеність, здатність помилятися і впадати у рецидиви нелюдності є суто людськими рисами, то відповідно і техніка, головна рушійна сила суспільного прогресу, повинна бути розрахованою на людські помилки. Звідси виникає моральна необхідність перевіряти суспільно-державні процеси, вносячи у них зміни і робити їх цілком виправимими. Існуючі суспільні відносини можуть бути гуманізованими завдяки тому, що культурний, правовий і політичний прогрес відкриває шлях до соціального прогресу через розумно зорієнтовану діяльність.

Гуманістичність наслідків застосування суспільного самоуправління у контексті 1) стійкого трозвитку соціуму та 2) інтернаціоналізації освіти (і, перш за все, – вищої освіти і науки) полягає й у тому, що, завдяки гуманістичному відповідальному мисленню роблять можливим раціональне формування громадянської системи по створенню суспільних умов для вільного розгортання особистості.

«Так як людина є істотою відкритою і у ній закладені різноманітні потенційні можливості, усе залежить від того, в яких умовах вона існує. Отже, новий, більш довершений устрій, гідний людини, є можливим і водночас необхідним» [6,с.73]. Ця об'єктивна можливість і моральна необхідність реалізується у процесі спільної просвітницької та освітньо-знаннєвої і політико-правової відповідальної діяльності людей по формуванню громадянського суспільства. Поставлені у відносини взаємозалежності, взаємної вигоди і взаємної відповідальності, рушійні не страхом і користю, члени суспільства здобувають своє самоствердження у людській гідності суспільно творячих особистостей. «Громадя-

ни повинні слово “соціальність” розуміти з позиції динамічності консенсуальності: соціальні зміни самі у собі є цінністю, породженою домовленістю» [2,с.25].

Література:

1. Зинченко В.В. Глобальные трансформации современности. – т. 1. – Системные глобальные трансформации/Sintchenko V. Globale Transformationen der Gegenwart/.– Band 1. Systemischen globale Transformation. – Saarbrücken: Palmarium Academic Publishing, 2017. – 244 s.
2. Lutz P. Die Ideologie des Sozialdemokratismus in der Sicht der Komunisten. – Hamburg: Das Vorwärts Buch, 2013.- 397 s.
3. Mark S.. Dialektisches Denken in der Philosophie der Gegenwart. Die Ideen des Marxismus und die Reform der Demokratie. – Köln-Hannover: SPD-Verlag, 2014. – 224 s.
4. Meyer Th. Grundwerte und Wissenschaft im demokratischen Sozialismus. Berlin/Bonn: J.H.W.Dietz Verlag, 2008. – 246 s.
5. Meyer, Th. Grundwerte, Wissenschaft, konkrete Utopie. Hannover: Fackelträger Vlg., 2006. – 287 s.
6. Schmidt A. Beitrage zur marxistischen Erkenntnistheorie. Fr. a.M.: Suhrkamp, 2008. – 264 s.
7. Zinchenko V. Institutional trends globalization and transformation of socio-economic development/Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. – Kaunas: LSU, 2017. – 279 p. – P.257-265.

УДК 111

Наконечна Ольга

САМОВИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ У ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО БУТТЯ

В умовах сьогочасних світових трансформацій, пошуків і потрясінь у всіх сферах суспільного буття загострюється переживання й усвідомлення людьми власного світу, долі і ролі. Сучасній людині потрібно постійно визначати свою власну духовну, «життєсвітову» позицію у власному життєсвіті у культурі сьогодення, виокремлюючи початки нових візій багатоманітного світу, опираючись на значимі орієнтири. Тому потреба у філософії, «що перебуває у діалозі з долею світу» (М.Гайдеггер), як теоретичній системі, що має історично-культурну тяглість, і одночасно у особистісній філософії, наближеній до конкретних проблем сьогодення, людських світоглядних шукань набуває нових вимірів у просторі сучасного буття.

Теперішній момент потребує від філософів бути готовими до злободенних викликів через переосмислення особливості духовно-практичного виміру сучасної філософії у її зв'язках зі станом нинішньої культури і людини. Зростання «філософічності» буття, тобто кількості нових «філософій», що прагнуть охопити різні стани реальності не завжди допомагає наблизитись до цієї реальності в її справжніх вимірах: осягнути складність, величність і таємницю буття. Чи потрібно і на часі продовжувати розрізняти розуміння філософії як вчення про належне і дійсне, і, зокрема, уречевлення їх в філософських дисциплінах: онтологія, антропологія, етика тощо і нових – ноосферологія, філософія екології, менеджменту, бізнесу, медіа філософія? Відповідно чи повинна і здатна філософія наблизитися і займатися людським життєсвітом як світом повсякденності практичного життя і дії, чи її завдання

вирішувати методологічні проблеми та можливість трансцендентального пізнання?

Чи повинна філософія прагнути до практичного результату і яким він має і може бути? Чи можна (і чи треба) сформулювати фундаментальне питання (сучасної) філософії? Чи можна говорити про прогрес у філософії?

Ці запитання, на мою думку, не мають однозначної відповіді, а створюють ризому пошуку у взаємозв'язках філософії і дійсності, традиції й сучасності, філософського дискурсу і філософської культури. Одночасно через ці питання розгортаються основні риси філософського способу мислення, такі як проблемність, діалогічність, рефлексивність, смислотворчість, єдність і множинність філософських систем, універсальність і особистісно-орієнтованість, свобода і критичність. Саме вони забезпечували існування філософії у вихорі історії, оскільки допомагали виражати багатоманітність людського світовідношення, його одухотворення, головні відкриття «стрижневої доби» – розум і особистість (К. Ясперс). Людство ставить перед собою питання – про право на істину, пізнання сутнісних основ буття і власного самоусвідомлення і саме пошуки відповідей на ці питання не переставали з того часу впливати на людей, надаючи їх діяльності нових значень.

Тематизація філософських проблем задає світоглядний вектор входження людини в Універсум у вертикалі її ціннісного сходження, що забезпечує історичну неперервність людського самоусвідомлення, свідомої самоідентифікації, самотворення. Практична перспектива сутнісних філософських ідей пов'язана як з їх злободенністю, притаманністю сучасності, так і з прозорістю думки, відповідністю життєвому досвіду людини чи «схопленню» питання, що хвилює особу саме зараз (ситуаційністю), у напрямку сенсоконструювання людського світу. «Тому філософію по суті можна визначити як антропологію в практичному намірі» [1, с.99], бо всі питання так чи інакше ведуть до розмірковувань про засади існування та співіснування людей, їх спільного самопізнання.

Вічність і наближеність до людини всіх фундаментальних філософських проблем виявляється в тому, що «безперечний ґрунт значущості» (Гуссерль) завжди багатший і ширший, ніж можливості його «охопити», осягнути. Тому такою важливою є філософська традиція, її збереження та осмислення, зокрема й освоєння тих теорій і філософських систем, які конкурували між собою в різні епохи. А звідси цінність діалогу – філософи повинні вчитися мислити по-новому і при цьому не зраджувати собі – і рефлексії над минулим, що впливає на майбутнє, і над майбутнім в контексті бажаного, необхідного і можливого. Таким чином самовизначення філософії у просторі сьогодення пов'язане як з іманентним розвитком сучасного філософського дискурсу, так і зі спроможністю виконувати головне завдання – уберегти людство від духовного поневолення, сприяти збереженню людськості, людяності.

Література:

1. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія / Пер. з нім. В.Приходька. – Дух і літера, 2010 – 348с.

УДК 111.1 + 111.6

Ковчак Володимир

МЕТАФІЗИЧНИЙ БЛЕФ МАРКСИЗМУ

Світ є вічним, проте в мові, в семіотичних та інтелектуальних структурах загалом світ може бути репрезентований часовим відношенням. Проблема діалектики як диференціації онтології і гносеології починається ще у Геракліта і остаточно обґрунтована в Аристотеля, геніальність якого полягає у тому, що він не займався ретельним аналізом реальності, а не міфотворчістю. Зрештою, починаючи від Сократа, діалектика – це маєвтика: діалогічний метод народження істини, відповідно до якого істину можна здобувати не лише в суб'єктивному світі, а в об'єктивному також. Маєвтика через діалог залучає Іншого, бо не тільки Я є мисленням, але й Ти, й Інші – також.

Західна філософія ще від епохи Античності б'ється поміж двох берегів. Що первинне – мислення чи немислення? Для греків ще не існувало чіткого і вираженого протиставлення «або-або». Наприклад, у Сократа діалектика стосується мислення. Чітке протиставлення «або-або» починається в Новий час: або матеріалізм, або ідеалізм. І, власне, проект панметафізичної системи В. Г. Ф. Гегеля виходить з єдиного можливого вектору філософії і мислення – якщо філософія можлива, то виключно як ідеалістична система, інакше філософія в принципі неможлива, оскільки суб'єктивне (внутрішньо-індивідуальне, персональне, особове) мислення – це ще не мислення у повному сенсі. Своєї повноти мислення набуває, коли стає об'єктивним і всезагальним, отже – соціально відкритим проектом, через що й досягається тотожність мислення і (соціального) буття, соціальної дійсності.

В контексті соціального конструювання (громадянської) дійсності суб'єктивна діалектика відповідає об'єктивній діалектиці. Діалектика існує не лише в індивідуальному мисленні, але і

поза ним – в соціальному здійсненні буття, де буття і мислення ототожнюються. Суттю, істиною буття є мислення як інтелектуальний процес конструювання/проектування ідеального буття. В. Г. Ф. Гегель це блискуче і логічно пояснює.

Діалектичний метод обґрунтування є сумісним із метафізикою, тільки у контексті марксизму-ленінізму діалектичний метод обґрунтування істини протилежний метафізиці. І більше ніяка. У контексті філософії В. Г. Ф. Гегеля діалектика як метод найповніше розкриває метафізичну систему: філософія абсолютного іdealізму є панметафізичною системою, яку філософ обґрунтовує діалектичним методом. Без сумніву, треба віддати належне: рівновелику метафізичну систему створив К. Маркс (а далі – й і В. Ленін), в якого діалектичний метод вагомий. Однак, якщо В. Г. Ф. Гегель діалектичним методом обґрунтовує Абсолютну Ідею, то К. Маркс (і В. Ленін) – обґрунтовують принципи побудови комуністичного суспільства на основі матеріалізму. Коли діалектика стає основним методом матеріалізму, тоді виникає внутрішня проблема діалектики, яку, власне, В. Г. Ф. Гегель блискуче показав. Діалектичний метод працює в іdealістичній системі. Якщо діалектика стає основою обґрунтування матеріалізму (зокрема, марксизму-ленінізму), то виникає внутрішня проблема діалектики, яку можна визначити як проблема протистояння суб'єктивної діалектики до об'єктивної, зовнішнього – до внутрішнього. Перед рефлексією виникає самовідчуття – замість: це відчуття себе є первинним, воно закладає самосвідомість, відомість, розум, розуміння тощо. Самість апріорно перебуває у можливості помилки, усунення (або, навіть, зменшення можливості здійснення) якої запускає складну структуру знаків і знакових відношень – запускає соціальний процес комунікації з Іншим. Суб'єктивна діалектика має підстави лише, якщо не самозамикається, а виходить в об'єктивну проекцію.

В марксистському ключі матерія первинна і визначає мислення, тому виникає проблема необхідності знайти і обґрунтувати таку об'єктивну діалектику матерії, яка була би немисленням і водночас визначала, проектувала мислення. Над таким проектом працювала вся машинерія влади.

Проекція майбутнього в теорії К. Маркса зумовлена вимогою обґрунтувати в системі революційний рух (не Дух!) робочого класу. Мислитель не може звести систему на іdealно-інтелектуальне, а тому зводить систему до фізичного, через що виникає проблема марксистського підходу – проблема єдності суб'єктивної та об'єктивної діалектики як діалектики індивідуального мислення до того, де індивідуальне мислення не має влади, соціальної дійсності. Мисленням, інтелектуально приймається, що в його основі не мислення а матерія – як не мислення, як відсутність мислення. Немислення (= матерія у марксистському ключі) не може визначати мислення, немислення може визначати тільки немислення.

Логіка Гегеля привела його до думки, що найуспішнішою парадигмою самоздійснення та особистого індивідуального розвитку є монархія. В К. Маркса комунізм виступає не альтернативою, а простим запереченням монархії.

Проте, К. Маркс був правий в тому, що необхідна революція. Революція необхідна, але революція християнського – культурного! – типу, оскільки проект демократії може бути досягнути єдино через внутрішню зміну себе (преображення) і комунікацію (як заклик до зміни). Необхідна революція Духу, Розуму. Культура і розум – конгруентні, але не слід плутати культуру і мистецтво. Мистецтво – елітарне, для обраних, професійне, а культура – це повсякденні стосунки. За імперське мистецтво платить імперська влада, яка використовує високе мистецтво з метою саморепрезентації: внутрішня пружина такого «іскуства» в тому, щоби неправда стала т. зв. «правдою». Звісно, існує демократичне/народне мистецтво, знизу, яке прямо зв'язане з культурою (наприклад, мистецтво слова Т. Шевченка чи живопис К. Білокур). Камертон народного мистецтва – правда: вона й задає інтерпретанту і подальшу настанову інтерпретатора.

Література:

1. Карась А. Ф. Микола Руденко про теорію Маркса й «Енергію прогресу» / Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки. Вип. 10. – С. 458 – 472.

УДК 18

Шевчук Катерина

ЕСТЕТИЧНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ ЕСТЕТИКИ

Для естетики ХХ ст. постала необхідність пошуку адекватних критеріїв оцінки сучасної мистецької практики, яка здається позбавленою художніх якостей та цінностей, однак має певне естетичне значення. Вважаємо, що одним із таких критеріїв естетичне переживання. Визначення можливості естетичного переживання творів сучасного мистецтва є важливим питанням сучасної естетики.

Естетичне переживання як основа естетичного досвіду завжди було однією з центральних проблем естетики як феноменології чуттєвості. В ХХ столітті відбулося переосмислення його онтологічного статусу. Естетичне переживання стало темою досліджень багатьох напрямків і шкіл, в межах яких застосовувалися різні методи та підходи. Крім того, естетичне переживання як об'єкт дослідження розглядалося як спекулятивно, так й емпірично чи навіть експериментально в межах спеціальних наук (психологія, соціологія, когнітивістика й теорія комунікації).

Від початку свого виникнення естетика як філософія мистецтва прагнула бути теоретичним підґрунтям художньої творчості, намагалася адекватно осмислювати художні феномени, а також обґрунтовувати метаморфози у сфері мистецької практики, яка завжди була орієнтована на створення чогось цілком нового, оригінального. При цьому зміни в мистецтві, покликані прагненням до новизни, впродовж досить тривалого часу відбувалися переважно внутрішньо-естетично, у межах класичного розуміння основних засад образного творення. Натомість останнє десятиліття ХІХ – початок ХХ ст. були ознаменовані різючими трансформаціями мистецької практики, що не вписувалися в рамки класичної есте-

тики, заснованої на ідеалах Просвітництва, для якої очевидним був зв'язок художньої творчості з утіленим у ній Духом. Скрижальми класичної естетики були цінності, які визнавалися фундаментом людської екзистенції. Проголошувана Платоном єдність Блага, Прекрасного та Істини, втілена в художній творчості минулого, з кінця ХІХ ст. не визнавалася основоположною і більше не зобов'язувала митців.

На початку ХХ ст. ці процеси лише посилювались і радикалізувались. У цей час з'явилася низка мистецьких явищ, які не піддавалися описові за допомогою класичних естетичних категорій. Творці новомодних художніх акцій нехтували традиційними естетичними цінностями на користь утілення в мистецтві їх протилежностей, унаслідок чого зросла увага митців до потворного, огидного, брутального, – до всього, що мало викликати сильні та інтенсивні (переважно зі знаком «мінус») відчуття у реципієнтів, вражати, шокувати. У результаті вичерпання естетичної парадигми в мистецтві відбувся остаточний розрив нової мистецької практики і принципів філософської естетики.

На зміну традиційного уявлення про те, що джерелом естетично валентних якостей є лише «справжні» твори мистецтва (твори мистецтва в розумінні класичної естетики, твори-шедеври), приходить усвідомлення того, що може існувати також інше розв'язання, яке може бути не менш обґрунтованим. Для естетики як науки про мистецтво це було досить значним викликом.

Проблема, яка поставала в цьому зв'язку, мала під собою аксіологічне підґрунтя. Якщо для класичної естетики визначальною характеристикою твору мистецтва була його художня цінність, то у зв'язку з мистецтвом ХХ ст. виникало питання про наявність у його творах такої цінності. Мистецькі явища першої половини ХХ ст., як відомо, викликають особливі естетичні переживання та потребують осмислення можливості їх естетичної оцінки. Таким чином, естетична теорія, по суті, зіткнулася з двома проблемами: конфронтацією класичної естетики з явищами авангардизму і неоавангардизму, а також необхідністю (у результаті здійсненої конфронтації) визначити здатність і спроможність естетичної тео-

рії до адекватної оцінки новітніх мистецьких феноменів. Остання проблема вимагала здійснення саморефлексії естетичної теорії. Варто зазначити, що в результаті всіх процесів, які спричинили надлом класичної естетики, не відбулося остаточного розпаду естетики як науки про мистецтво. Проблеми, з якими зіткнулася естетика, лише стимулювали її розвиток. Таким чином, відбулося формування її нового – посткласичного – етапу.

Для сучасного етапу розвитку естетичної теорії характерна трансформація уявлень про роль естетичного переживання в естетичному досвіді як такому. Сьогодні відбувається зміщення акцентів відповідно до теоретичних установок течій, які домінують в сучасній естетиці (когнітивістика, теорія розуміння і емоціоналізм). Відтак актуалізуються такі складові естетичного переживання, як естетична емоція, естетична експресія та естетичне розуміння. Своєю чергою, естетичне задоволення, що постає в естетичній ситуації, підтримується інтелектуальним задоволенням або гострим, деколи негативним емоційним переживанням. Тому не випадково постмодерному мистецтву притаманні теорії, які концентрують свої зацікавлення не на естетичних цінностях мистецтва, але на його пізнавальних, комунікативних чи світоглядних функціях (наприклад, Н. Гудмен, А. Данто, У. Еко, Ю. Лотман ті ін.) або на питаннях розуміння та інтерпретації твору мистецтва.

Таким чином, незважаючи на зміни в сучасній естетиці, естетичне переживання, що є визначальним критерієм оцінки художньої творчості, залишається важливим фактором ідентичності естетики. Адже естетика надалі буде, передусім, філософською й аксіологічною дисципліною, у полі її зору перебуватиме проблематика, пов'язана з окресленням сутності і основних характеристик естетичних феноменів.

Література:

1. Dziemidok B. Główne kontrowersje estetyki współczesnej / B. Dziemidok. – Warszawa: PWN, 2002. – 332 s.
2. Eco U. Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych / U. Eco; [tłum. J. Gałuszka]. – Warszawa: Czytelnik, 1973. – 48 s.

3. Lyotard J. F. Philosophy and Painting in the Age of Their Experimentation: Contribution to an Idea of Postmodernity / J. F. Lyotard // The Lyotard Reader / Ed. Andrew Benjamin. – Oxford, 1989.

4. Morawski S. W aurze kryzysu (sztuka i estetyka wobec kulturowego tła) / S. Morawski // Humanistyka jak autorefleksja kultury / pod red. K. Zamiara. – Poznań, 1993/1995. – S. 75-90.

5. Szkołut T. O perspektywach estetyki w dobie kultury postmodernistycznej / T. Szkołut // Przegląd Humanistyczny. – 1993. – 2. – S. 45-52.

6. Welsch W. Estetyka poza estetyką: o nową postać estetyki / W. Welsch; [tłum. K. Guczalska]. – Kraków: Universitas, 2005. – 226 s.

7. Шевчук К. С. Естетичне переживання та його цінність у польській естетиці першої половини ХХ ст. – Рівне: РДГУ, 2016. – 356 с.

УДК 17

Борисенко Єлизавета**ЕТИКА ДИСКУРСУ ЯК СТРАТЕГІЯ ВИРІШЕННЯ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ**

Сьогодні можна зробити цілком очевидний висновок про швидкий та всепоглинаючий поступ людства у всіх сферах життєдіяльності. Світ змінюється з кожним днем. Ми виходимо на новий рівень, маємо більш розвинену комунікацію, що досягає глобального масштабу, але, натомість, стикаємося і з якісно новими, глобальними проблемами, які вимагають нового рівня відповідальності, нових цінностей, та й узагалі нового підходу до проблем етики. Тому, потрібно спершу поближче придивитися до того, чим є глобалізація, та які саме проблеми вона спричиняє.

Перше, що можна сказати про глобалізацію, це те, що вирішальну роль починає відігравати знання та інформація. Такі дослідники як М. Кастельс і Д. Белл вважають, що знання є тим базисом, від якого відштовхується процес глобалізації. Обмін інформацією переростає у все більший культурний обмін, що призводить до синтезу нових культурних виявів, наприклад, синтез французької драми з японським театром кабукі. Відбувається те, про що пише У. Бек, що "...глобалізація є ...процесом, який створює транснаціональні соціальні зв'язки і простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третіх культур" [6, с. 28]. Тобто, при активному обміні інформацією, люди не лише стирають намічені раніш кордони, прагнуть до співіснування, яке не визнає відстані (Е. Гідденс), але й здатні створити щось якісно нове. Глобалізація охоплює не лише культурні, але й інші особливості, охоплюючи такі сфери як екологія, економіка, господарювання, інформація, техніка. Одними із ще одних важливих питань виступають проблеми екології. Оскільки екосистема є поняттям світовим і кожна держава до неї причетна уже як мінімум тому,

що займає територію на нашій планеті, то і вирішення нагальних питань, пов'язаних з навколишнім середовищем має стати питанням глобальних масштабів.

Таким чином, ми стикаємося з тим, що тепер наступив час універсальної відповідальності, про яку пишуть зокрема такі дослідники як Г. Йонас та К.-О. Апель. Тому, великий подив викликає у останнього те, що у час, коли ми як ніколи маємо можливість згуртуватися, та разом вирішувати нагальні проблеми, натомість, навпаки маємо тенденцію відсторонюватися одне від одного. Наприклад, Апель не розуміє, чому в наш час виникають такі егоцентристські етики, як наприклад, етика автентичності Ч. Тейлора чи етика «турботи про себе» М. Фуко. Також Апель заперечує повну смерть етики у баченні Ліотара. Тут варто також згадати ще одну важливу рису сучасного суспільства – капіталізм, який проникає також і в інші сфери людського життя, бажаючи усе підпорядкувати правилам ринку, а відтак ми уже можемо говорити про ринок ідей, політичних поглядів, чеснот і т.д. Як зазначає В. Гьосле: "... вже не економія спирається на етику, а етична категорія цінності зводиться до ціни, яка встановлюється ринком" [9]. У цьому плані ми й можемо говорити про кінець етики, принаймні такої, якою ми її знали. Зваживши на те, що раніше етика була певною теорією людської моралі, яка часто уже могла дати готові відповіді, або ж розумілася як "...система моральних норм і цінностей, що є характерною для певної культурної або релігійної спільноти, соціальної чи професійної групи людей" [10, с. 204], то тепер вона прагне до певної універсальності, доступності для усіх. Така ситуація складається як через розширення й охоплення найрізноманітніших країн, так і з часто відмінним розумінням різних етичних категорій. Для вирішення цієї проблеми, Апель якраз і говорить про те, що попри згасання сили категоричного імперативу Канта, який припиняє діяти. Мусить прийти щось сильніше, якась могутніша етика відповідальності. Такий потенціал він вбачає у дискурсивній етиці.

І справді, у сучасному світі, коли ми можемо спостерігати складне поєднання різноманітних цінностей, традицій, конфесій

та ідеологій, потрібна етика, яка би згуртовувала їх усіх разом і зводила їх до загального знаменника – універсальних етичних принципів, коли б права людини ставилися вище ніж, наприклад, локальні культурні традиції. Таким чином, кожна культура могла би і надалі зберігати свої особливості, але уже, керуючись загальнолюдським цінностями.

Отже, сучасне суспільство потребує нових принципів та цінностей, тому одним із вирішень цієї проблеми може стати дискурсивна етика (К.-О. Апель, Ю. Габермас, В. Гьосле). Суть її полягає у тому, аби об'єднати як громаду окремо взятої країни, так і світове суспільство в цілому у єдиному діалозі. Просуваючи ідею суспільного дискурсу, його теоретики наголошують, що таким чином усі раціональні учасники комунікації зможуть досягти консенсусу щодо найважливіших питань.

Література:

1. Апель К.-О. Дискурсивна етика як політична етика відповідальності в ситуації сучасного світу // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – С. 395-412.
2. Бек У. Что такое глобализация/ Ульрих Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2001 – 304 с.
3. Гьосле В. У пошуках етичної оцінки капіталізму // Гьосле Вітторіо. Практична філософія в сучасному світі (переклад з німецької, примітки та післямова А.Єрмоленка). – Київ: Лібра, 2003. – С.120-144.
4. Етика // Філософський енциклопедичний словник / ред В. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – С. 205-206.

УДК 101.1

Севастьянів Уляна

НОВИЙ ФОРМАТ ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Динамічний розвиток, нові виклики продиктовані мережевою комунікацією, суспільні трансформації безумовно впливають на філософський дискурс, що не в останню чергу відображається на його форматі. Якщо живі класики незмінно слідує традиції, то більшість прогресивних філософів намагаються знайти і запропонувати аудиторії нові форми взаємодії. З чим це пов'язано і чому це необхідно? Попри те, що заняття філософією ніколи не були прерогативою мас її предметне поле так чи інакше стосується центрального суб'єкта і природного, і суспільного ареалів – людини. Наявність курсу «Філософія» у освітніх програмах усіх спеціальностей закладів вищої освіти також вказує на її вагомість. Поряд з тим маємо змогу спостерігати як філософія виходить за межі академічного дискурсу і набуває форми проєктів публічної дії.

Що собою являють такі проєкти? Вони не спрямовані на конкретного суб'єкта (студента певної спеціальності, аспіранта, науковця) завдяки простоті і доступності викладу. Такі проєкти органічно поєднують сучасні технології і класичні схеми, а головне показують зв'язок філософії з життям. Що стосується їхньої площини, то вона дуже різна – це і відео лекцій, і YouTube-канали, і філософські кафе, і онлайн-дискусії тощо.

Одним із найпоширеніших форматів вважається філософська кав'ярня, або «Le café philosophique». Назва французькою мовою вказує на країну походження нового формату філософського дискурсу. Перше «safe-filo» заснував Марк Соте у Парижі в 1992 р. як публічну дискусію кількох інтелектуалів. Зустрічі у «Філософському кафе» дуже скоро стали періодичними, а учасників та слухачів на кожен захід приходили все більше і більше. Завдяки

широті обговорюваних тем вдалося задекларувати появу нової публічної філософії, що розрахована на масову аудиторію, на противагу аристократичній традиційній меншості. Формат кав'ярні забезпечує невимушену атмосферу, ідеї, що обговорюються за чашкою кави чи бокалом вина більше спонукають до роздумів, рефлексії, аніж тези викладача, які студенти неохоче записують у лекційний зошит. Мета, яку переслідував Марк Соте – повернути критичне мислення і дух свободи громадянам Франції [2].

Така позаінституційна форма філософського дискурсу отримала практичне втілення і в українському науковому дискурсі. Йдеться зокрема про Café philosophique у Києві та Львові [3], що одні із перших перейняли традицію публічного філософування у відкритому просторі (кафе, книгарні, ресторани, бібліотеки). Тематика зустрічей дуже широка – від філософії Гаррі Поттера до філософського виміру поетичного тексту. Завдяки соціальним мережам, зокрема facebook, поширюється інформація про подію. Локація може постійно змінюватись, або тривалий час залишатись тією ж. Найприйнятнішою вважається форма діалогу, причому ставити запитання під час відкритої лекції, провокувати дискусію, опонувати лектору є нормальним і вітається. Такий формат публічної філософії повертає нас у часи її зародження, Античність і змушує переосмислити ідею Сократа про те, що істина народжується у діалозі.

Також стало прийнятним роботи аудіо- або відеозапис заходу та викладати їх на спеціально створені ресурси, або ж на youtube, що дає можливість ще ширшій аудиторії долучитись (хоча б віртуально) до Café philosophique.

Не можна стверджувати, що філософські кафе в Україні набули такої ж популярності як і у Франції на початку 90-х років, однак свою аудиторію вони мають. Як вдало зауважив Л. Балашов «практична філософія – це та частина філософії, яка намагається безпосередньо впливати на життя людей, через філософські тексти і розмови, через живе спілкування філософів з людьми й між собою» [1, с.12].

Література:

1. Балашов Л. Е. Философия для жизни. Пособие по практической философии / Л.Е. Балашов – М. : МЗ Пресс, 2001. – 56 с.
2. Marc Sautet, 10 ans deja: Hommages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cafephilo.unblog.fr/2008/04/13/marc-sautet-10-ans-deja-hommages/>
3. Café philosophique Lviv [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cafephilo.lviv.ua/>

УДК 111.32+165.24

Козачинська Вікторія

СУБ'ЄКТИВНІСТЬ ЯК ТРАНСЦЕНДЕНТНЕ В ІМАНЕНТНОМУ: ПОСТМЕТАФІЗИЧНИЙ ПРОЕКТ

Після буму «скасування суб'єкта» (Ж.Лакан) філософська рефлексія стикається з ренесансом досліджень суб'єктивності. В «Ері індивіда...» А.Рено прагне відновити історію суб'єктивності «у її розмаїтті й складності, [що] висвітлить невід'ємні від ідеї суб'єкта можливості, ...не ангажовані становленням сучасної метафізики» [1, с.14] й уможливить переосмислення автономії суб'єкта, тожсамого інтерсуб'єктивній спільноті людства: «Якщо подолання ери монадології відновлює схований логікою індивідуалізму параметр суб'єктивності, то розрив монадичної іманентності *stricto sensu* слід розуміти як виявлення трансцендентності в іманентності, а не *всупереч іманентності*» [1, с.346].

Полісутнісний образ людини, що зринає на «уламках» монадично замкненого *Я*, є розмиканням суб'єктивності як *трансцендентного в іманентному*: новітню концептуалізацію *специфічно людського* означено мозаїчністю ракурсів суб'єктивності, їх радикалізацією в ексцентричних обертонах негативності, інтра- й інтерсуб'єктивної інакшості, чужості, самоті, (пост)тілесності, (а)суб'єктного зняття, ніщоження, та, водночас, доцентровими інтенціями «антропоморфних» (П. Козловський) трендів.

Розімкнена у радикально-лімінальних ракурсах суб'єктивність відновлює свою тожсамість у шерезі *іманентне – трансцендентне – трансцендентне-в-іманентному* – як ідентичність, спрямована на *Іншого*, чи ж оприявлена у маргінальних ознаках існування автентичність, або зрештою – як динамічна сув'язь *специфічно людського*, що, попри виразну фрагментарність, досягає умовної цілісності в безнастанному самоздійсненні суперечних спромож-

ностей життя, де будь-який окремішній вияв може зринати як істотний, утримуючи в собі незмірну глибіню потенцій.

Так, в онтології П. Рікера й Е. Левінаса суб'єктивність виявляє себе через хистку діалектику взаємозалежності *Я* й «інакшого, ніж *Я*», експлікуючи віднайдення тожсамості ідентичності як *трансцендентного в іманентному*. Саме у феноменологічних обертонах самоті-*ipse* (П. Рікер), автоафіціювання як вихідної дорефлексійної структури самоті (М. Анрі), самоті як первинної маніфестації досвіду в перспективі першої особи (Д. Захаві) зринають доцентрові інтенції суб'єктивності, увиразнюючи пошукувану єдність у шерезі *іманентне – трансцендентне – трансцендентне-в-іманентному*. Показовою для антропологічних запитів є позиція феноменального тіла як *трансцендентного-в-іманентному*, оприявлена у тілі як суб'єкті сприйняття й конституювання світу (М. Мерло-Понті), полівекторному тілі як комплексі уявлень, спогадів та афектів (Б. Вальдефельс), утіленості як невідрефлексованому знанні втілення (М. Анрі).

Виходячи з ідеї нередукованого характеру «власності» (*for-ness, mineness*) емпіричної присутності як мінімальних умов суб'єктивності, Д. Захаві стверджує, що жодний досвід суб'єктивності не існує без виконання мінімальних умов, означених через «перспективне володіння» чи маніфестація досвіду від *першої особи*. Самість при цьому є «*всюдисутим* виміром даності від першої особи у множині мінливих переживань» [2, с.327]. Ознакою такої самоті є ідентичність: кожне переживання наділено не щоразу новим, а тим само баченням.

В обширі уявлень (пост)феноменологічної традиції суб'єктивність набуває осібності досвіду, якого ще потрібно набути непрямо – через досвід *травми, (над)пристрасності* (*transpassibilité*) чи авто- (гетеро)афіціювання. Так, за феноменологією життя М.Анрі, завдяки структурі афективності здійснюється та попередня щодо досвіду пасивна перед-даність, що афіціює *Я*. Самовідчуття як те, що «відчувається саме», є у М.Анрі ключовим прикладом пасивності щодо себе – пасивності-в-єдності. Таке відчуття є пристрасною, в якій те, що спричинює страждання, співпадає з тим, *що* страждає, *що* зазнає впливу.

Ця суб'єкт-об'єктна тотожність пристрасі й утворює, за М.Анрі, осердя суб'єктивності – самість як місце неопосередкованості афективних станів, де відчуття страждання чи насолоди збігаються з відчуттям життя. Самовідчуття як *пристрась* означено не тільки безсиллям, а й потужністю, що полягає в абсолютній безсумнівності, якою наділено явленість *Я* собі у пафосі почуття. Саме патетична, пристрасна само-вразливість утворює тожсамість суб'єктивності, котра дозволяє людині вимовити фразу, що належить тільки Богові: «...*Я є Я*» [3, с. 251].

Отже, постметафізичним проектом суб'єктивності виявляється розмикання суб'єктивності як *трансцендентного в іманентному*.

Література:

1. Рено А. Эра индивида. К истории субъективности / Ален Рено / Пер. с фр. С.Б. Рындина. – СПб.: «Владимир Даль», 2002. – 474 с.
2. Zahavi D. Unity of Consciousness and the Problem of Self / Gallagher S. The Oxford Handbook of the Self. New York: Oxford University Press, 2011. – P. 316 – 335.
3. Henry M. Incarnation: Une Philosophie de la chair / Michel Henry. – Paris: Seuil, 2000. – 373 p.

УДК 111

Спічек Ярослав

ВІДРОДЖЕННЯ СПРАВЖНЬОЇ МЕТАФІЗИКИ

XX століття стає часом, коли метафізика починає розумітися як щось застаріле та віджите, подолане новими напрямками сучасної філософії. Це архаїка попередніх поколінь, а зараз, сучасний розвиток науки та раціонального знання витісняє її до комори історії. Таким чином сучасну західну неокласичну філософію можна охарактеризувати як антиметафізичну. Так популярні напрямки філософії, як от аналітична чи постмодерна, віддаляють себе від метафізики.

Однак, не дивлячись на свій антиметафізизм, XX століття надає нам і деякі приклади теорій відомих філософів, які можна було б назвати метафізичними. До них можна зарахувати апоретику та нову онтологію Ніколаса Гартманна, філософію організму та процесу Альфреда Вайтхеда, неокласичну метафізику Чарльза Харстхорна тощо. Але мало хто, у контексті метафізичних вчень XX століття, згадує «школу інтегрального традиціоналізму».

Засновником цієї філософсько-метафізичної течії був французький мислитель Рене Генон. Він зазначає, що чиста метафізика, за самою своєю суттю, перебуваючи за межами будь-яких форм та зовнішніх визначень, не є ні східною, ні західною, вона універсальна [3, с. 227]. Тому західними чи східними можуть бути лише форми її втілення через потребу вербального викладу. У цьому ключі Генон зазначає, що сучасний Захід перебуває в стані занепаду і полоні руйнівних сил позитивізму та раціоналізму. Європа давно втратила свою живу метафізичну традицію і тому ми маємо її лише в описовому вигляді, але живої її передачі вже не існує. Перерваність передачі відбулась ще у 1314 році – коли був знищений орден тамплієрів, який зберігав ініціативні ритуали, через які людина долучалася до таємниці метафізичного

знання. Таким чином жива метафізична традиція зберіглась лише на Сході. Сам Генон у певному філософському плані дотримувався поглядів адвайта-веданти у передачі Шанкари, однак сам був посвячений до суфійського тарікату Шазілія й таким чином долучений до східної метафізичної традиції. Що ж до Китаю, то Генон зазначав, що там ми виявляємо метафізику в даосизмі. Але не так все і погано було на Заході. У своїй «Кризі сучасного світу» Генон писав, що не дивлячись духовний занепад Європи, надія на повернення до джерел можлива через католицьку християнську традицію; а емігрувавши до Каїру він вів переписку зі своїми послідовниками, які намагалися відновити християнську метафізичну традицію через реконструкцію масонських ритуалів, які ще могли б зберегти у собі храмовницьке посвячення, і ставився до цієї ініціативи досить позитивно.

Важливо зазначити, що те, як Генон розуміє метафізику, значно відрізняється від загальних поглядів на неї. По-перше, він розрізняє філософію та метафізику; метафізика припиняє бути частиною філософії, будучи при цьому позалюдським знанням, у той час як філософія є результатом людського розуму. По-друге, Генон значно розширяє саме поняття метафізики, воно ближче у цьому плані до поглядів Платона, в той час як Арістотелева метафізика насправді була лише недометафізикою, онтологією, всього лише невеликою часткою від справжньої метафізики. Сам же Генон каже про неї наступне: «...метафізикою, як ми вже казали, є те, що знаходиться за межами природи, тобто, стало бути, у власному сенсі слова “надприродне”» [3, с. 231] та «метафізика є знанням нераціональним, інтуїтивним та безпосереднім» [3, с. 233]. Це не дуже схоже на конкретне визначення метафізики, однак, сам Генон зазначає, що цього зробити не можна, бо дати визначення – це обмежити, а власне те, про що йде мова за своєю суттю є безмежним [5, с. 63-64]. Якщо предметом «Метафізики» Арістотеля було саме буття як буття, то Генон у цьому плані розглядає окрім самого Буття ще й Не-буття у сенсі Над-буття, тобто Нескінченне.

Таким чином варто підсумувати, що всі сучасні намагання створити західні метафізичні філософії, насправді є прикладами

всього-на-всього псевдометафізики. Однак, справжня метафізика є універсальною та вічною, і досі живою у традиціях Сходу. Таким чином сама постановка питання про можливість та доцільність метафізики становиться беззмистовним та безглуздим у ключі її універсального характеру

Література:

1. Аляев Г. Метафізика XX століття / Г. Аляев // *Философия и космология / Philosophy & Cosmology* 2011. Научно-теоретический ежегодник. – Полтава: Полтавський літератор, 2012. – С. 194-209.
2. Вахитов Р. Платон как метафизик (образ Платона у Рене Генона) / Р. Вахитов // *Волшебная Гора*. – 2005. – Т. XI. – Режим доступу: <http://nevmenandr.net/vaxitov/platometaph>
3. Генон Р. Восточная метафизика / Р. Генон; [пер. с франц. Н. Тиррос] // *Избранные произведения*. – М.: Беловодье, 2004. – С. 223-249.
4. Генон Р. Кризис современного мира / Р. Генон; [пер. с франц. Н. Мелентьева] // *Кризис современного мира*. – М.: Эксмо, 2008. – С. 5-140.
5. Мероз Л. Рене Генон. Премудрость посвящения / Л. Мероз; [пер. с франц. Н. Н. Зубков]. – М.: Энигма, 2013. – 240 с.
6. Рене Генон / авторы-сост.: А. А. Грицанов, А. В. Филиппович. – Мн.: Книжный Дом, 2010. – 320 с.

УДК 101.3(075.8)

Мініч Анатолій

ПРОЕКТ ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Існує багато напрямків практичної філософії, і питання – якою бути практичній філософії, жваво обговорюється у філософських колах. На нашу думку, майбутнє практичної філософії пов'язано із міждисциплінарними дослідженнями, і на те є вагомі причини.

По-перше, за минулі два сторіччя відбулася значна диференціація наук, лише в Україні кількість наукових спеціальностей за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань досягла 542. Така значна множина наукових дисциплін, з одного боку, сприяє поглибленому дослідженню окремих аспектів наукових знань, а, з другого боку, поза увагою вчених знаходяться знання, що знаходяться на перетині кількох наукових дисциплін. Наприклад, існує низка проблем в юридичних науках, розв'язання яких передбачає об'єднання зусиль психологів, соціальних філософів, економістів і правників. Існує нагальна потреба у дисципліні, яка здатна здолати штучні дисциплінарні бар'єри.

Друга причина пов'язана з тим, що розвиток наукових дисциплін призводить до запровадження власної термінології. «Українсько-російський словник наукової термінології», опублікований у 2004 році, охоплює нормативну загальнонаукову та широковживану термінологію різних галузей знань і містить близько 100 тис. термінів і термінів-словосполучень. Якщо припустити, що доросла людина знає біля 20 тисяч слів, то кількість наукових термінів у 5 разів перевищує можливості людини. Далеко не завжди впровадження нових термінів відбувається коректно по відношенню до інших дисциплін, трапляються ононіми, однак-

ві слова мають різне значення. Потрібні фахівці, які налагодять містки взаєморозуміння між різними галузями знань.

Філософія завжди займалася дослідженням найзагальніших закономірностей явищ природи, людини, її мислення та функціонування людських спільнот. Філософська категорія буття передбачає цілісний підхід вивчення світу, вона не визнає штучний поділ світу на наукові дисципліни, відповідно, логічним було б, щоб міждисциплінарними дослідженнями займались філософи.

Особливість нового проекту практичної філософії полягає у її джерелах. Пропонується використовувати три джерела знань: передовий досвід суспільних наук; власний інструментарій практичної філософії; знання, рекомендовані теоретичною філософією. Практична філософія, таким чином, виходить за межі теоретичної, вона розширює свою методологічну базу.

Найбільших успіхів серед суспільних наук досягла економічна наука. Ці досягнення настільки вагомі і революційні, що виник новий термін – «економічний імперіалізм». Під економічним імперіалізмом розуміється використання методу економічного аналізу для неекономічних сфер людської діяльності. Зазвичай, кожна із соціальних наук досліджувала власні проблеми, не виходячи за межі свого предмета. Економісти здолали дисциплінарні бар'єри, вони уніфікували розрізнене сімейство наук про суспільство на базі неокласичної теорії. На їх думку соціальні дисципліни володіють цінними спостереженнями, поняттями і інструментами аналізу, проте загальні рамки для суспільствознавчого синтезу здатна надати тільки економічна теорія, яку вони вважають «метатеорією» (Г. Беккер) і «універсальною граматику соціальної науки» (Дж. Хіршлейфер). Плідність економічного підходу до соціальних явищ була продемонстрована на прикладі таких форм діяльності, як голосування на виборах, лобізм, різноманіття біологічних видів та їх збереження, прибутковість рабовласництва, дискримінація, війни і революції, тероризм, освіта, злочинність, шлюб, планування сім'ї, відвідини церкви, сексуальна активність, формування наркотичної залежності тощо. Економічна наука має в своєму розпорядженні широкий вибір теоретичних і емпірич-

них методів, що надає можливість пояснити реальність сьогодення, зрозуміти причини, згідно яких більшість соціальних явищ набувають тієї чи іншої форми, передбачити результат, знайти точне вирішення проблеми. Пропонується не вступати з економістами в конкурентну боротьбу на міждисциплінарній ниві, а взяти цей доробок за основу нового проекту практичної філософії.

Практична філософія здатна самотійно вирішити фундаментальні проблеми, що стоять перед економікою, соціологією та філософією. Зазвичай вони сформульовані у вигляді дихотомії: між егоїзмом і альтруїзмом, орієнтацією на власний і суспільний інтерес, між фактом і цінністю. Якщо філософія використовує низку визначень поняття людини, то економічна теорія побудована на дуже простій моделі, моделі людини економічної. Відбувались неодноразові намагання уточнити цю модель, проте вони виявились невдалими. Практична філософія бере на озброєння модель економічної людини і за допомогою методу поступових наближень (ітерацій) моделює поведінку реальної людини. На наш погляд, значна кількість проблем буде вирішена, якщо аналіз поведінки проводити на підставі теорії прийняття рішень. Серед кількох альтернативних рішень людина завжди приймає одне, воно може бути егоїстичним, альтруїстичним, або ще якимось, проте, воно буде завжди одне. Відкривши таємницю процесу прийняття рішень, філософи, таким чином, розв'язують низку теоретичних проблем, що відкриває шлях для розуміння поведінки людини. Теорія обмеженої раціональності (Саймон), поведінкова економіка (Тейлор, Канеман, Тверски) вже почали розвідки у цьому напрямку.

Таким чином, представлений новий проект практичної філософії докорінним чином відрізняється від концепцій, що складають сучасний філософський дискурс. Практична філософія набуває функцій прикладної дисципліни, яка на міждисциплінарному рівні здатна вирішити значну кількість реальних життєвих проблем.

Література:

1. Основи практичної філософії : підручник / А. М. Лой, А. О. Баумейстер, Т. І. Ящук та ін. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 531 с.

2. Сэндлер, Тодд. Экономические концепции для общественных наук / Т. Сэндлер ; пер. с англ.: О. Е. Трофимов, С. И. Харций ; ред. В. Т. Рысин. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2006. – 376 с

УДК 114

Іванюк Ірина

ФІЛОСОФІЯ ПРО ПРОСТІР: ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО

Неодноразово доводиться зустрічати наукову думку про те, що дослідження соціального відбувається через осягнення просторової проблематики. Ця думка не є безпідставною, втім, вимагає детальнішого та розгорнутого дослідження. Тема соціального простору і до сьогодні лишається відкритою, оскільки саме нею рефлексується безліч соціально-філософських та соціологічних проблем, нею виринають щоразу нові грані дослідження соціального буття.

Простір у філософії осмислювався доволі давно, натомість, поняття «соціального простору» виникає у ХІХ століття у рамках соціології – тим не менше, має і соціально-філософську цінність, оскільки в даному випадку ці дві науки взаємодіють. Зіммелівський варіант соціології простору не нехтує ані фактологією, ані рефлексією над сутністю та причинами явищ.

Її **актуальність** теж очевидна, адже сучасна гуманітаристика досить часто оперує такими поняттями як *фізичний простір*, *біологічний простір*, *геополітичний простір*, *інформаційний простір*, *кібервіртуальний простір*, *медіа-простір*, *екзистенційний простір*, *перцептивний простір*, *концептуальний простір*, *художній простір*, *комунікативний простір*, *семіотичний простір*, *особистий простір*. Завдяки цим поняттям, ми шукаємо об'єктивні структури спільного існування людей.

Оминаючи основні аспекти просторовості, що їх виділяють більшість дослідників (його споглядальність, а не поняттєвість, порожність, неперервність та ін.), ми ставимо за мету виявити **основу, якою тримається просторовість саме соціального** – на противагу, наприклад, культурного (основою якого є смисли, що

радше досліджуються через поняття *соціального часу*, а не простору (як історичний рух соціально значущих смислів).

Об'єктивація простору у соціальному дослідженні має важливий науковий сенс, адже останній приховано перебуває в усякому спогляданні зовнішніх явищ та речей, тим більше таких явищ, що мають публічну природу. А.Філіппов наводить приклад громадянського суспільства: на перший погляд, зовсім не просторове поняття, тим не менше немислиме без «територіальної держави» [2; с. 28]. Що ми можемо знати про простір, якщо завжди маємо справу безпосередньо з фактами, об'єктами, подіями, що його наповнюють? Ми сприймаємо простір завжди досвідно, не апріорно, хоч сам він є нічим іншим, як порожнім вмістилищем емпіричних елементів соціальної дійсності.

Факти, на перший погляд, завжди руйнують ілюзію їх суб'єктивної упередженості, з іншого боку простір – те, завдяки чому людина може бути не самотньою у своєму суб'єктивному досвіді [див.2; с.48] – (досвіді сприйняття об'єктивних речей і фактів).

Тіло. А. Петренко-Лисак вказує, що просторова проблематика соціального часто корелює з поняттями регіону, місця, тіла, границі [див.1; с. 17]. Наприклад, А.Лефевр розглядає тіло як найближчий до людини просторовий елемент. Чуттєвий зміст комунікації, посередником якого завжди є тіло – відіграє ключову роль у просторі людських взаємин, хоч цінний він і ментальним змістом. «Простір, про який говорить соціологія – це простір тіл» [2; с. 67] – чуттєвість знаходиться в єдиному просторі. Оскільки його частина (тіло) не є самі по собі діяльними, втім, саме просторові елементи дійсності стають місцем взаємної дії, місцем **«між»** – яка, по своїй суті, соціальна.

«Для Зіммеля, як і для Канта, дані чуттєвості самі по собі не пов'язані» [2; с. 74], адже вони з'єднані у свідомості людини. Просторовий елемент соціальності сам по собі не є діяльним, але будучи місцем взаємодії суб'єктів, набуває значення такого об'єкта, що змінює або впливає на суб'єктивний досвід його учасників.

Література:

1. Петренко-Лисак А. Соціальний простір у міждисциплінарному вимірі: Навчальний посібник. – К.: Вадекс, 2013. – 400 с.
2. Филиппов А. Социология пространства. – Спб.: – «Владимир Даль», 2008. – 285 с.
3. Шевчук Д. Філософські передумови політичної теорії // Актуальні проблеми духовності. Збірник наукових праць. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 13. – С. 184-192.
4. Shevchuk D. The Three-dimensional model of the political world: a philosophical interpretation // Problemos. – 2017. – Issue 92. – pp. 7-22.

УДК 130.3

Сенін Богдан**ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ:
ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ЗРІЗ**

У своїй роботі «Теперішній час» С. К'еркегор пише, що його епоха відрізняється від усіх попередніх своєю абстрактною рефлексивністю і цікавістю, які спільними силами зрівнюють усі якісні відмінності в речах та явищах [1, с. 191]. Виною цьому рівнянню виступає «публіка» – всевладна абстракція, яка не представлена в реальності ніякою конкретною особистістю. Думкою ж публіки керує «преса». Як унікальний новоєвропейський феномен, преса є втіленням ідеалу нової форми дискусії в суспільстві модерну. Преса вважає себе чимось, що знаходиться за межами політичної влади – простором безпристрасної, незаангажованої рефлексії і дискусії, миттєво доступної у вигляді будь-якої інформації кожній людині. Тим самим преса культивує фігуру відстороненого спостерігача, з байдужої позиції якого всі події однаково піддаються критиці, і, отже, з людини знімається сама необхідність діяти відповідно до своїх особистих поглядів, адже публіка, асимілюючи індивідуальність, не може мати особистих поглядів. Процесом рівняння публіка усуває будь-який ризик прийняття особистої відповідальності за свої дії.

Логічним продовженням преси виступає інтернет, як простір абстрактного спостереження. Інформація на веб-сторінці не дає можливості визначити, що є значущим для суб'єкта, а що ні. Вирвані з контексту фотографії, абстрактні якості будь-якої людини, яка переходить за веб-профілем, закриті для суб'єктивної взаємодії. Не знаходячи сенсу в безперервному переході від одного гіперпосилання до іншого, інтернет-користувач впадає в глибоку зневіру. Згідно С. К'еркегора, вирватися з порочного кола рівняння можливо лише наділенням певної діяльності значенням. Най-

ближчою діяльністю для інтернет-користувача є цікавість – прагнення до новизни, яке веде його від одного контенту до іншого. У філософських уявленнях С. К'еркегора цікавість отожднюється з естетичною сферою – неминучою стадією існування, яку повинна подолати людина на шляху до цілісної особистості.

У розділі «Плодозмінне господарство» фундаментальної роботи С. К'еркегора «Або-або» оповідач, який представляє естетичну точку зору, заявляє, що «нудьга є коренем усякого зла» [2, с. 294]. І естетичне світосприйняття, розділяючи навколишній світ на цікаве і нудне, покликане з нею боротися. Естет повністю наповнює своє наявне буття насолодою усіма можливостями. Життя перетворюється в нескінченний пошук різноманітності і новизни, який ні на чому конкретному не зупиняється. Таким же чином цікавість поглинає інтернет-естета – воно веде його в інтернет-просторі від одного моментального цифрового враження і переживання до іншого з метою побороти нудьгу.

Плодозмінний спосіб також поширюється і на міжособистісні відносини, тому інтернет-естет може зробити об'єктами своєї цікавості інших людей. Особистість іншого позбавляється своєї самодостатності в очах естета лише з тією метою, щоб вбудувати її в нескінченний ряд об'єктів задоволення своєї цікавості. Разом з тим в цьому моменті естетичний світогляд починає впадати в глибоку кризу. Нездатність відрізнити речі за їх значимістю рано чи пізно перестає приносити хвилюючі враження інтернет-естету і веде його назад до нудьги, втечі від якої він присвячує своє життя.

Почуття нудьги, туги і відчуженості виникають якраз через те, що інтернет-естет, вибираючи ту чи іншу насолоду, не робить вибору зовсім, так як він втрачає зобов'язання бути собою, що надає особистісний сенс його дій. Естет, розчиняючись у всіх можливостях, є одночасно всім і, отже, ніким окремо. Місце особистості в естетичній сфері займають маски, приміряючи які естет знімає з себе вразливість бути кимось. Але в результаті цього не розмежовуючи себе і маски, себе і різний інтернет-контент, естет розчиняється в усередненій масі об'єктів, що несе значну загрозу можливості взаємодії суб'єктів і їх комунікації.

Для прояснення сутнісних передумов взаємодії і комунікації, Ю. Хабермас виділяє два таких полюси людської дії, як цілераціональна і комунікативна [3, с. 66]. В основі першої лежать суб'єкт-об'єктні відносини. Цілераціональність цієї дії полягає в орієнтованості на ефективність і успіх в досягненні певних об'єктивних цілей. Говорячи про другий тип дії, комунікативну, то вона ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних відносинах, тобто на рівній відкритості один одному двох або більше суб'єктів. Комунікативність розкривається в символічно опосередкованій взаємодії, яка, в свою чергу, орієнтується на набуття взаєморозуміння.

Інтернет є простором цілераціональної дії саме тому, що він виник із середовища техніки і технології. Однак, інтернет прагне зайняти зовсім іншу роль, у порівнянні з такими його технологічними попередниками індустріальної епохи, як преса і радіо. Інтернет позиціонує себе не просто як засіб, але як простір міжособистісної комунікації. Кожна інтернет-спільнота в залежності від поставлених перед собою цілей прагне організувати певний комунікативний контекст, в якому вона буде існувати. Наприклад, сайти знайомств групують користувачів в контексті пошуку пари, відповідно до якого вибудовуються стратегії і технічні правила дії всередині сайту: обов'язкова реєстрація профілю користувача із зазначенням його інтересів і особливостей, пошук профілів інших користувачів за заданими характеристиками, функція «додавання в друзі» і т.д. Веб-сторінка поміщає користувача, тобто суб'єкта, в уже готове інструментальне поле, за допомогою якого він деяким чином спрямовує свою дію на представлену йому інформацію.

Щоб краще розібратися в тому, чи можлива комунікація між прихованими в інформації суб'єктами, варто звернутися до початкового контексту комунікативної дії – до життєвого світу. Життєвий світ являє собою не лише контекстуальний фон комунікації – це ще й загальні для учасників комунікації дотеоретичні знання і переконання. Але інтернет-середовище, претендуючи бути життєвим світом, їм по суті не є, тому що воно може лише вмонтувати в цілераціональну систему різні сфери життєвого світу (дружба,

любов, сім'я і ін.), відчужуючи їх при цьому від їх безпосередніх смислів. Таким чином, відбувається значне спотворення: комунікація, яка вимагає від усіх учасників відкритості і включеності на ґрунті загального життєвого світу, в інтернет-спільноті стає однобокою через те, що кожен учасник не має можливості досягати комунікативного консенсусу з іншими – життєвий світ іншого представлений суб'єкту у цілераціональній суб'єкт-об'єктній системі.

Література:

1. Kierkegaard S. *The Present Age // A Literary Review*. – London: Penguin Books, 2006.
2. Кьеркегор С. Или – или. Фрагмент из жизни. – М.: Акад. проект, 2016.
3. Хабермас Ю. *Техника и наука как «идеология»*. – М.: Практис, 2007.

УДК 17.034

Стратонова Наталія

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСГУМАНІЗМУ

Сучасну людину важко здивувати новими технологіями, адже її життя вже давно є опосередкованим через комп'ютер, мобільний телефон, фітнес трекер тощо. Віртуальний світ, онлайн-синхронізовані графічні середовища пропонують альтернативний спосіб життя, де людина концептуалізує себе за допомогою аватару та нікнейму.

Середина ХХ-початок ХХІ століть є новим етапом в технократичній історії людства. Протягом цього часу, скажімо, з 1950-х років, коли А. Тьюрінг запропонував ідею штучного інтелекту, а Марвін Мінські вперше озвучив даний термін на конференції в Дармутському коледжі (1956 р.), відбуваються зміни фундаментального характеру, які зачіпають всі галузі життя людини. Ці зміни, з однієї сторони, дозволяють глибше зрозуміти дійсність, що нас оточує, а з іншої – породжують безліч питань та проблем, пов'язаних з минулим та майбутнім, з поглядом на реальне та віртуальне, на роль нової людини в сучасному соціокультурному просторі. Особливо гостро постає проблема антропологічної кризи, де античний вислів «Пізнай самого себе» нівелюється Google search. Останнім часом ми спостерігаємо витіснення з наукової думки філософської антропології та гуманітарних підходів до людини. Натомість, виникають нові віяння (постгуманізм, трансгуманізм, іморталізм тощо), що розглядають людський інтелект як такий, що існує поряд зі штучним. Подібна плюралізація буттєвих форм розуму фактично стирає питання «хто я?», а, відтак, і розуміння традиційної історичної людини. Технологічний прогрес бере під контроль природні процеси еволюції, породжуючи протиріччя в питаннях людської екзистенції, самоусвідомлення та ідентифікації. Відтак, торжество розуму, що несе людині Бла-

го, запропоноване епохою Просвітництва, трансформується в торжество техніки. А це, в свою чергу, актуалізує новий погляд на Людину та її буття в сучасному світі. Звісно, на початку свого існування такі філософські традиції, як постгуманізм та трансгуманізм актуалізуються в галузі наукової фантастики, проте на сучасному етапі, спостерігаючи за активним впровадженням нано- та біотехнологій, за генною інженерією, штучним інтелектом тощо, ми можемо стверджувати, що дані віяння є актуальними та потребують свого подальшого осмислення.

«Трансгуманізм» – термін, запропонований Джуліаном Хакслі у 1957 році в його праці «New Bottles for New Wine», що покликає актуалізувати питання осмислення людської генної інженерії та можливості трансформацій в природі людського розуму. Науковець, досліджуючи питання майбутнього людства та його можливостей, наголошує на тому, що людський вид, при бажанні, має можливість перевершити себе. Таким чином, на думку Д.Хакслі, виникне нова віра, яку можна назвати «трансгуманізмом». Дане явище науковець тлумачить наступним чином: людина, яка залишилась людиною, але перевершила себе завдяки реалізації та заради реалізації нових можливостей людської природи [1, с.17]. Як бачимо, Джуліан Хакслі одним із перших піднімає питання, з якого породжуються протиріччя трансгуманізму вцілому. Дані протиріччя зумовлені розумінням Людини: чи залишиться вона на вершині еволюції, або ж стане перехідною ланкою? Відповідно, виникає проблема відношення до духовного, адже надможливості трансформованої людини, згідно із трансгуманістичними теоріями, не завжди передбачають традиційні загальнолюдські цінності, пов'язані із розумінням Добра та Зла. Зрештою, межа між ними стирається взагалі, адже ідеологічна парадигма даного напрямку передбачає позбавлення цінностей класичного гуманізму: тілесності, почуттів, любові, спасіння тощо. Трансгуманізм, таким чином, виводить розуміння буття людини на інший рівень – технологічний. На даному етапі основним орієнтиром стає світогляд, що фіксує надлюдину, яка, за Ж. Ламетрі, редукує людину до машини. Підтвердженням вищесказаного є праці Р. Еттінгера

«Перспективи безсмертя» (1962), «Від людини до надлюдини» (1972), Ф.М. Есфендіарі (FM-2030) «Чи є Ви трансгуманістом» (1989), М. Мора «Принципи екстропії» (1995), Н. Бострома «Що таке трансгуманізм» (1999) тощо. Окрім Д.Хакслі, до основоположників трансгуманізму відносять також Марвіна Мінскі, Реймонда Курцвейла, Ніка Бострома, Макса Мора тощо.

Трансгуманізм в комплексному розумінні, є сукупністю тверджень, згідно з якими штучна зміна людської природи є не лише можливою, а й надзвичайно цінною, адже вона, на думку послідовників даної філософської традиції, передбачає покращення конкретних когнітивних та фізіологічних здатностей людини, а, відтак і радикальну зміну поглядів на проблематику життя та смерті. Слід зауважити, що проблематика трансгуманізму не вичерпується нано, біотехнологіями та штучним інтелектом. Вона, перш за все, формується як новий спосіб життя та світогляд, а це, в свою чергу, зумовлює актуалізацію морально-етичних зауваг «за» та «проти» подібних втручань в життя людини, а також онтологічних питань, пов'язаних з природою інтелекту та свідомості.

Література:

1. Huxley J. New Bottles for New Wine / Julian Huxley. – London: Chatto & Windus, 1957. – 318 с.

УДК 316.42

Субботін В'ячеслав

СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У контексті дослідження освітніх процесів (як у світі, так і в Україні) необхідно враховувати, т.зв. «нова хвиля глобалізації», яка розпочалася близько 1980 року, характеризується тим, що велика група країн, що розвиваються, вийшла на глобальний ринок. Але при цьому сформувалася група країн, яка за класифікацією ООН стала називатися Least Developed Countries – найменш розвинуті країни світу, в яких зменшувалися прибутки і рівень добробуту. Ще однією особливістю було знову суттєве зростання міжнародної міграції і руху капіталу.

Характеризуючи ці зміни, ООН в доповіді зазначає, що головним зрушенням стало стрімке зростання експорту продукції трудомісткого виробництва з країн, що розвиваються. Так, питома вага готової продукції з таких країн, як Китай, Бангладеш і Шрі-Ланка, вище середньосвітового рівня на 81%, а в Індії, Туреччині, Марокко та Індонезії вона наблизилася до цього рівня [3, р.45-46].

Другим важливим фактом виявилось зростання питомої ваги країн, що розвиваються, у сфері експорту послуг. Якщо на початку 1980-х років цей показник у них знаходився на рівні 9% проти 17% розвинутих країн, то протягом третьої хвилі глобалізації (кінець 1990-х – початок 2000-х рр..) він майже подвоївся, сягнувши 17%, а питома вага розвинутих країн по експорту послуг в загальному експорті зросла лише з 17 до 20%. Зумовлено це було змінами в умовах лібералізації сфери іноземних інвестицій.

Розглядаючи ситуацію значної різниці між бідними і глобалізованими країнами, окреслимо кілька причин цього: хибна економічна політика, яка не дозволила використати переваги в робочій

силі, початково не вигідне географічне розташування за відсутності до того ж прямого виходу до моря деяких країн, висока вартість транспортних витрат у бідних країнах. На підставі аналізу багатьох досліджень щодо змін розподілу прибутків в окремих країнах по верствах населення в доповіді чітко зазначено, що глобалізація може бути засобом підвищення рівня життя.

Можна сформулювати низку питань, які турбують різні групи країн.

1. Найменш глобалізовані країни – головна причина стурбованості тим, що вони (країни) можуть відстати від інших країн і не зможуть вийти на глобальні ринки навіть за умови зміни своєї політики, що викликано довгою економічною ізоляцією. При цьому ООН вважає, що головна задача для тих країн, які не проведуть індустріалізацію, це розробка альтернативних програм розвитку і дозвіл міграції в інші регіони.

Другою причиною є неспроможність держави, зумовлена нездатністю деяких урядів контролювати свою територію. Чисельність населення найменш глобалізованих країн досягає 2 млрд.

2. Нові країни, що глобалізуються, мають чисельність населення орієнтовно 3 млрд осіб:

а) відсутність доступу на ринки, особливо на ринки багатих країн.

Зазначимо, що саме протиріччя між цими і високо розвинутими країнами щодо торгівлі аграрною продукцією зумовили ситуацію, за якої раунди торговельних переговорів досі не закінчені. Головною причиною стало небажання розвинутих країн знизити рівень бюджетної підтримки власних фермерів і субсидування експорту аграрної продукції, а також зростаюча тенденція підвищення ними тарифів на готову для вживання продукцію, яка виробляється в країнах, що розвиваються, не згадуючи вже про спроби включати в угоди інституціональні вимоги щодо стандартів праці та навколишнього природного середовища;

б) залежність від непередбаченості закордонних інвесторів, а також страх перед можливими фінансовими і валютними кризами, які особливо посилюються після економічно-фінансової кризи, що розпочалася в 2008 році;

в) неконкурентоспроможність, адже типова країна, що розвивається, змушена конкурувати з великими корпораціями із багатих країн, для яких характерні і більша економічна потужність, і більший досвід дій на глобальних ринках;

г) необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату для закордонних фірм, що, природно, викликає переконання у дії глобалізації не на користь працівників і зростаючій нерівності;

д) погіршення навколишнього природного середовища внаслідок швидкої індустріалізації в нових країнах, які глобалізуються, що може підвищити забруднення та виснажувати природні ресурси;

е) соціальне переміщення – значні внутрішні міграції із сільської місцевості до міст;

ж) міжнародний дисбаланс впливу як втрата деякими країнами, що розвиваються, права голосу на міжнародній арені, який вони мали за рахунок співробітництва з конкуруючими супердержавами.

3. Багаті країни переймаються зовсім іншими проблемами:

а) тероризм, який посилюється внаслідок глобалізації;

б) нерівність між багатими країнами;

в) переміщення робочих місць у країни з низькою заробітною платою;

г) зростання соціальної нерівності.

У цілому ООН до глобальних проблем відносить такі: 1. Зростаючу світову нерівність; 2. Глобальне потепління; 3. Зміни ролі урядів, робочої сили і капіталу [5, р.62].

На підставі детального аналізу ситуації у світі, запропонувала програму дій щодо побудови єдиної світової економіки, де: *першим* кроком є проведення „раунду розвитку” переговорів в рамках СОТ; *другим* кроком – покращання інвестиційного клімату в країнах, що розвиваються; *третьим* елементом програми названо надання населенню якісної освіти та забезпечення охорони здоров'я, стимулювання внеску батьками грошей на освіту своїх дітей. При цьому поєднання сприятливого інвестиційного клімату і високоякісної освіти є обов'язковою умовою для надання бідним

людям можливості брати участь в економіці, що розширюється; *четвертим* елементом представлено забезпечення соціального захисту, пов'язане з більшою динамікою ринку робочої сили, що притаманна відкритій економіці. У зв'язку з цим ООН намагається визначитися, які реформи будуть ефективними у відносно багатій країні для працівників офіційного сектору, а які – у бідних країнах для великої кількості низькооплачуваних працівників, зайнятих у тіньовій економіці та в сільському господарстві; *п'ятим* елементом визначено більший обсяг і краще керована іноземна допомога, яка повинна бути спрямована на: проведення реформ щодо поліпшення інвестиційного клімату і зміцнення соціальних служб у країнах з низьким прибутком; вирішення специфічних, пов'язаних з географією та охороною здоров'я проблем бідних країн і груп населення. При цьому допомога повинна бути спрямована на дослідження і розробку медичних і сільськогосподарських технологій, які зможуть змінити положення в країнах, що потерпають, наприклад, від малярії (зауважимо, що при цьому в Програмі дій зовсім не згадується про допомогу у вирішенні продовольчої проблеми); *шостою* сферою є реструктуризація боргів, коли багато країн, особливо в Африці, обтяжені надлишковими боргами, зниження яких дозволить їм брати участь у глобалізації. ООН вважає важливим включення реструктуризації боргів у загальний контекст іноземної допомоги бідним країнам, але вона повинна бути не частиною загального обсягу допомоги, а доповнювати його; *сьомою* сферою – це проблема парникових газів і глобального потепління, вирішення якої особливо відобразиться на бідних країнах і бідних людях [4, р. 210-211].

Закінчуючи, зазначимо, що зниження вартості комунікацій, інфраструкції та транспорту, чому й набула поширення глобалізація, вже не повернути назад. Але зниження торговельних й інвестиційних бар'єрів, що вже сталося, може бути втрачено, якщо переважать сили протекціонізму і націоналізму, як то відбулося в 30-х роках ХХ ст. Вони стануть руйнівною за діями реакцією на проблеми, які створює глобалізація. Можна знайти розумні відповіді на побоювання з приводу глобалізації, не жертвуючи при

цьому тим потенціалом глобальної економічної інтеграції, який треба спрямувати на службу бідним країнам і малозабезпеченим людям. Багато бідних людей виграють від глобалізації і задача в тому, щоб включити максимальну кількість людей у цей процес, а не повертатися до замкненості та націоналізму [Див.:1-2].

Таким чином, підсумовуючи оцінку поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників глобалізації, можна зробити наступні висновки:

1. Глобалізаційні процеси почалися з перших кроків людини з центрів цивілізацій за їх межі незалежно від того, чи то було освоєння нічийних земель, чи завоювання чужих територій, чи з пізнавальною метою знайти межу Ойкумени (заселені людьми землі).

2. Історична періодизація глобалізації тісно пов'язана з розвитком і поширенням економічного простору людства, розвитком і розповсюдженням технологій – від найгеніальнішого винаходу людини – колеса, до сучасних інформаційних і нанотехнологій [4,р.202].

3. Розвиток глобалізаційних процесів відбувається хвилеподібно з виходами на вершини і поступовим затуханням хвилі для початку нового підйому.

4. Прискорений у XX–XXI ст. розвиток наукових технологій, розуміння того, що людство єдине і планета у нас одна, приводить до того, що хвилі глобалізаційних процесів стають все коротше і коротше, ставлячи перед людством задачі об'єднання своїх зусиль в умовах життя у глобальному світі.

В цілому слід зазначити, що основу періодизації глобалізації складають два підходи: історичний та економічний, з висловленням думок щодо її еволюції, змін у політиці провідних держав світу та розвитку ТНК [6,р.25].

Література:

1. Седлачек Т. Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків: від Гільгамеша до фінансової кризи. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 520 с.

2. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее. – М.: Классика-XXI, 2007. – 421 с.

3. Human Development Report 2017. – New York, Oxford: Oxford University Press, 2018. – 296 p.

4. Engdahl W. A century of war. Anglo-American oil politics and the New World Order. – Wiesbaden: Dinges & Frick, 2011. – 356 p.

5. Kikushi Ts. Intraregional cooperation and interregional competition in the Age of Globalization // Japan review of international affairs / Japan institute of international affairs. – Tokyo, 2007. – Vol, 11. – № 1. – P. 60-75.

6. Subbotin V. Trends of globalization and transformation of socio-cultural development // World cultural values: pedagogical and psychological aspects of education of younger generation. – Aktau: «Өрлеу» БАҰО», 2017. – 237 p. – P. 13-16.

УДК 130.2:37.04-053

Горбунова Людмила

САМІСТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ ПОСТМОДЕРНА

Реалізація трансформативних стратегій вищої освіти в змістовному аспекті вимагає інтер- і трансдисциплінарних методологій дослідження процесу трансформативного навчання дорослих, спрямованого на розвиток «цілісної людини», а не тільки його раціонально-когнітивних складових. В рамках такого холистичного підходу постають питання про природу трансформативних змін основних онто-антропологічних складових освітнього процесу. З метою прояснення особливостей таких трансформацій розглядається динаміка феноменів і концептів ідентичності і самості на тлі зміни концептуального ландшафту культури. Аналізуються різні дисциплінарні і трансдисциплінарні підходи до їх визначення і обґрунтована релевантність концептів множинної ідентичності як відкритого перманентного процесу ідентифікації та трансверсальної самості як процесуально-діалогової єдності відмінностей у просторі лімінальності на глобальному та індивідуальному рівнях.

Ключовою для трансформації будь-якої системи є фаза лімінальності, оскільки в її межах на тлі хаотизації, свободи і невизначеності відбувається креативний рух віднаходження і випробування можливостей і сценаріїв подальшого розвитку, формується *вибір* майбутнього. В цілому область лімінальності є структурою, яка ще недостатньо досліджена і тому постає перед нами чимось на кшталт «чорного ящика». Саме тому важливо усвідомити необхідність дослідження лімінальності як одного з найбільш значущих концептів для формування трансформативних когнітивних і комунікативних стратегій освіти, зокрема, проектування і

моделювання трансформативного навчання дорослих в перспективі глобального громадянства.

Лімінальність як простір – це метафора, яку ми використовуємо як когнітивну модель з метою опису процесів концептуальних і онтологічних трансформацій в дослідженні і навчанні. Даний концепт є *пороговим* для входження в нову парадигму наукового дослідження і відповідно моделювання трансформативних комунікативно-когнітивних освітніх процесів на мікро-рівні. Останні вимагають дослідження контекстуальних і індивідуальних можливостей трансформації суб'єктів навчання, їх трансформативного потенціалу як певного трансгресивного, або порогового, капіталу, який складається з особливих когнітивних можливостей, психологічного та комунікативно-культурного капіталу.

Аналіз процесів трансформації індивіда на мікро-рівні (особистість, ідентичність, самість) має бути доповнений проясненням їх чинників, що формуються на макро-рівні соціальності, в даному випадку на рівні суспільних трансформацій культури, спричинених, насамперед, процесами глобалізації як загального планетарного процесу переходу до нового способу цивілізаційного розвитку.

Поняття культури ґрунтується на уявленні про те, що сучасний світ – це тотальна множинність – класова, расова, етнічна, культурна. Уявлення про культуру як єдину цілісну і гомогенну змінилося її розумінням як сукупності множинних, приватних, історично і соціально обумовлених культур. Ці культури інтерпретуються в рамках теорії культуралізму і транскультуралізму вже не як спільний спосіб життя якогось народу, але як різноманітні способи життя, процеси створення цінностей, сукупності практик, що формують ідентичність суб'єкта, класу, раси і гендеру. Таким чином, культура – не єдина і гомогенна, а диференційована, заснована на принципі відмінності. Якщо це і єдність, то складна «єдність-у-відмінностях», «артикульована цілісність».

Прояснення нового сенсу культури не тільки проливає світло на сучасний контекст, в якому всюди в світі відтворюються ідентичності, але також веде до усвідомлення необхідності аналізу-

вати ідентичність в різних аспектах соціальних і культурних ситуацій. Будь-який контекстуальний аналіз сучасних уявлень про ідентичність обов'язково стикнеться з культурною складністю і внутрішньою подвійністю ідентичності. Епоха глобальних трансформацій містить не тільки феномени подібності і унікальності. В мультикультурних контекстах ідентичність отримує свій сенс в першу чергу на межі відносин з Іншим, відштовхуючись від ідентичності Іншого, чия самість контрастує з нею. Подібно до того, як аспект тотожності (як однотипової подібності) перейшов у тінь відмінності, так і аспект унікальності в сучасних поглядах на ідентичність замінила множинність. Ідентичність індивіда більше не розглядається як виняткова, індивідуальна і неподільна, а розглядається як множинна, створена в процесі різних, часто антагоністичних перетинів, дискурсів, практик і позицій. В результаті увага дослідників перемістилася з цілісно-єдиної, сингулярної ідентичності до множинної ідентичності, хоча такий акцент явно суперечить початковому етимологічному змісту цього поняття. Проте, сьогодні у фокусі уваги перебуває саме *розщеплена ідентичність* (fractured identities), а також її гнучкість або мінливість.

У цьому контексті розробляється визначення ідентичності як взаємоперетинання і взаємопереплетення (intersection and interweaving) темпоральних прикріплень суб'єктів до різних позицій в різних дискурсах і практиках. Але за таких умов процес створення ідентичностей є нескінченним, завжди неповним, незавершеним і відкритим. Саме тому пропонується замість есенціалістського концепту ідентичності використовувати термін «ідентифікація», яка ніколи не закінчується, завжди є діяльністю незавершеною, відкритою в майбутнє, в яку всі ми по необхідності або свідомо залучені. Процесуальність ідентичності, тобто ідентифікація індивіда, вибудовується як «плинна» презентація його самості, підвладна постмодерністській трансформації, плюральності, взаємоперетинанню і відмінності.

В сучасному дискурсі відповідно до постмодерністської перспективи самість, на відміну від модерного проекту, більше не

розглядається як джерело всіх рефлексій, а зведена до простої функції соціальної практики. Самість не створює світ, а сама створюється світом. З цієї причини в постмодерністській думці самість ніколи не об'єднується, а все більше роз'єднується. В даний час самість розуміється як плюралістична, фрагментована, діалогічна, відносна, мінлива і культурно детермінована як в західних, так і в не-західних суспільствах.

В той же час така постмодерністська концепція багатомірної самості, в якій на тлі зростання контамінації культур починають домінувати відцентрові процеси, не дає автоматичної відповіді на важливі питання: як когнітивний індивід трансформується *в і через* множинні ідентифікації, як культура, етнічність, клас і гендер взаємно перетинаються в рамках самості окремих акторів, що зберігають і розвивають свою суб'єктність?

Довгий час переважною точкою зору на змінення самості була «теорія когнітивного дисонансу» (cognitive dissonance theory), розроблена Леоном Фестінгером (L. Festinger). Основна ідея полягала в тому, що індивід, який відчуває дисонанс між когнітивними елементами як дискомфорт, буде завжди намагатися зменшувати розбіжність між конфліктуючими елементами пізнання і досягати внутрішньої згоди, консистентності і когерентності. Але, на наш погляд, з позицій номадологічного підходу, така точка зору є неспроможною пояснити ті дилеми, що постають перед мультикультурним суб'єктом в умовах турбулентних процесів глобалізації. Інша точка зору, що поширена в когнітивній антропології і психології особистості, пов'язує ідею плюральних, конкуруючих концепцій самості з поняттям особистості як сукупності багатьох, часто суперечливих само-розумінь і ідентичностей. Як відомо, такий напрямок аналізу на засадах діалогічного принципу як загальної філософської основи гуманітарних наук, включаючи антропологію, в свій час запропонував Михайло Бахтін, обгрунтувавши свої погляди на самість як на множинність я-позицій, між якими встановлюються діалогічні стосунки. Таким чином, він заклав основу для сучасних поглядів на діалогічні відносини між множинними ідентифікаціями самості.

В репертуарі трансдисциплінарних досліджень складної єдності самості, на мій погляд, може бути корисним синергетичний підхід. Відповідно до нього єдність самості можлива лише як єдність складної динамічної системи, що саморозвивається, яка самоорганізується у станах руйнації попереднього узгодженого балансу різних я-позицій, тобто у стані лімінальності. Континуальність самості в процесі змін, з цієї точки зору, можлива лише як одночасно її структурна дисконтинуальність, тобто переривання як фазовий перехід. Тут постає питання про наявність, можливість і бажаність критичної мета-позиції як потенційно нового, більш широкого смислового горизонту буття, як точки трансценденції самості, що одночасно прагне як «за межі» себе, так і до відновлення себе в новій якості – точки, яка гарантує «вічне становлення» і «вічне повернення» (Ніцше). Сам діалог розглядається не як засіб досягнення внутрішнього стійкого балансу, характерний для діалогічної самості, а як засіб збереження і продукування відмінностей я-позицій та зв'язків між ними, що характеризує *трансверсальну самість*. Їх множинність виступає як креативний потенціал особистості у просторі лімінальності на мікро- і макро- рівні. Якщо це і єдність, то складна «єдність-у-відмінностях». В концепті трансверсальної самості на перший план виходить не її здатність до компромісу чи балансу як певного стану, а перманентний креативний процес «поєднання непоєданого» (Вельш), вільний номадичний рух і трансгресія. Ці процеси супроводжуються переживанням невизначеності, яка стає характерною рисою глобальних і індивідуальних трансформацій, і, таким чином, пов'язана з трансверсальною самістю як з процесом, а не стійкою «єдністю». В той же час для трансверсальної самості, що періодично і часто занурюється у лімінальний простір трансформації, важливою є здатність до самоорганізації, актуалізованій у мета-я-позиції як точці само-трансценденції і критичної саморефлексії. Саме на формування такої об'єднуючої і рефлексивної мета-позиції в першу чергу має бути спрямоване трансформативне навчання дорослих.

УДК 371.134.379.85(44)

Паламарчук Ольга

АКАДЕМІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВРЯДУВАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

Роль академічного персоналу в ефективному врядуванні університету надзвичайно актуальна на даний момент. У європейських документах про академічний персонал та врядування в університеті вперше згадується у Будапештсько-Віденській декларації про створення європейського простору вищої освіти 2010 року [1]. Потім дане питання обговорюється міністрами у Бухарестському комюніке 2012 року [3], Єреванському комюніке 2015 року [7] і нарешті у Паризькому комюніке 2018 року, в якому наголошується важлива роль та необхідність стейкхолдерів, одним з яких є академічний персонал [5].

Відповідно до закону України «Про вищу освіту» [2] у нас немає терміну академічного персоналу та врядування, а замість нього вживається науково-педагогічні працівники та управління закладом вищої освіти.

Академічний персонал визначається за основними функціями в університеті, такими як лише викладання, лише дослідження або поєднання цих двох функцій викладання та дослідження [4]. У нас науково-педагогічні працівники мають трохи більше функцій своєї діяльності, до якої входить навчальна, методична, наукова та організаційна діяльність. Проте, академічний персонал та науково-педагогічні працівники виходять за межі своїх основних функцій та беруть активну участь у ефективному врядуванні університету, право на яке зазначається законом України «Про вищу освіту» ст. 57 [2].

Науково-педагогічні працівники мають право брати участь в управлінні закладом вищої освіти, у тому числі обирати та бути

обраним до вищого органу громадського самоврядування, вченої ради закладу вищої освіти чи його структурного підрозділу.

Вчена рада є колегіальним органом управління закладу вищої освіти, який утворюється строком на п'ять років [2].

Склад Вченої ради повинен складатися не менше як 75 відсотків з наукових та науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти.

Науково-педагогічні працівники беруть участь у фінансових, адміністративних рішеннях, затвердженні освітніх програм та навчальних планів, ухваленні рішення з питань організації освітнього процесу, у визначенні строків навчання на відповідних рівнях, ухваленні основних напрямів проведення наукових досліджень та інноваційної діяльності, беруть участь у оцінці науково-педагогічної діяльності структурних підрозділів, розглядають багато інших питань щодо діяльності вищого закладу вищої освіти відповідно до його статуту.

Вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти є загальні збори (конференція) трудового колективу, до складу якого повинні входити наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники закладу вищої освіти, які працюють у цьому закладі на постійній основі.

Вибірні представники, які представляють наукових, науково-педагогічних працівників обираються з числа завідувачів (начальників) кафедр, професорів, докторів філософії, докторів наук.

Науково-педагогічні працівники беруть участь у заслуховуванні щороку звіту керівника закладу вищої освіти та оцінюванні його діяльності, затвердженні правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти і колективний договір, розгляданні інших питань діяльності закладу вищої освіти [2].

Таким чином, окрім основних функцій науково-педагогічних працівників по забезпеченню навчальної, організаційної та наукової діяльності вони беруть активну участь в органах управління університету та своїм голосом, рішенням та обговоренням важливих управлінських питань безпосередньо впливають на ефективне врядування університету.

У Європейському просторі вищої освіти академічний персонал має право на академічну свободу, яка включає в себе свободу викладання, дослідження, публікування та право на свободу брати участь в органах врядування університету [4].

Детальніше розглянемо структуру врядування та органи врядування університету у Європейському просторі вищої освіти [6].

– Дуальна структура врядування відрізняється тим, що туди входять два органи врядування:

А Board/Council (Рада) та Senate (Сенат), до складу якого входить академічна спільнота та університетський персонал. Країни, в яких така система запроваджується це Італія, Велика Британія та ін.

– Унітарна – характерною ознакою такої структури врядування є те, що там існує один орган врядування Сенат (Senate) або Рада (Council). Країни, в яких Сенат (Senate) є єдиним органом врядування в університеті це – Естонія, Ірландія, Латвія, Польща. Країни, в яких Рада (Council) є єдиним органом врядування, наприклад Португалія, Бельгія, Норвегія, Швеція.

Дуальна структура врядування поділяється на традиційну дуальну структуру врядування та асиметричну дуальну структуру врядування [6].

Детальніше розглянемо кожен з цих структур.

До традиційної дуальної структури входять Рада (Board/Council) та Сенат (Senate). У кожного органу є свої функції та зобов'язання.

Рада (Board/Council) відповідає за довгострокові, стратегічні рішення, до яких відноситься розроблення та узгодження статутів, розроблення та ухвалення стратегічних планів, проведення виборів ректора, розрахунок та контроль бюджету. До Ради в обов'язковому порядку повинен входити академічний, адміністративний персонал та студенти.

Сенат (Senate) відповідає за академічні питання: розроблення та узгодження освітніх програм, набір персоналу. Також до Сенату в обов'язковому порядку повинен входити академічний, адміністративний персонал та студенти.

До асиметричної дуальної структури врядування входить:

Орган, який приймає основні рішення в університеті (Main decision-making organ) та Консультативний орган (Consultative organ), який займається консультуванням з приводу певних питань. Країни, в яких працюють дані органи врядування університету – Франція, Іспанія, Італія та ін.

Фактично всі структури та органи врядування університету Європейського простору вищої освіти вимагають представників від академічного персоналу, які беруть активну участь у ефективному врядуванні університету.

Література:

1. Будапештсько-Віденська декларація про створення європейського простору вищої освіти, 2010 – URL: <http://www.ehea.info/cid101033/budapest-vienna-declaration.html>
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Ministerial conference Bucharest Communiqué. – URL: <https://www.ehea.info/cid101043/ministerial-conference-bucharest-2012.html>
4. Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff – 2017 – URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/all_publications_en.php
5. Paris Communiqué: EHEA Ministerial Conference, 2018. – URL: <http://www.ehea2018.paris/Data/ElFinder/s2/Communique/EHEAParis2018-Communique-final.pdf>
6. University Autonomy in Europe, 2017. – URL: <https://eua.eu/resources/publications.html>
7. Yerevan Communiqué: EHEA Ministerial Conference, 2015. – URL: http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf

УДК 1:37

Матусевич Тетяна

ОСВІТА В ТРАНЗИТИВНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Досліджуючи транзитивні суспільства особливу увагу слід приділити процесуальності та контекстуальності переходу. Очевидно, що цей «транзит» не може розглядатися як лінійний, а лише як різноспрямований, різношвидкісний та неоднозначний процес, обов'язковим атрибутом якого є еklekтизм цінностей. Швидкий розвиток соціальних явищ та структурних змін останніх десятиліть (інформаційна революція, тотальна дигіталізація, гуманізація, демократизація суспільства, активізація міжкультурного спілкування, глобалізація та ін.) справили колосальний вплив на основи соціальних систем і призвели до глибокого зміни в суті соціальних інститутів та практик. Ці події та зміни сприяють формуванню нової інфраструктури соціальних відносин, провокують нові виклики, що призводять до необхідності переглянути певні характеристики сучасної системи освіти.

К. Уотсон [3,4] виділяє три основні напрямки реформ в освіті, що відбуваються у транзитивних суспільствах по всьому світу (і Україна може слугувати їх яскравим прикладом):

1. Адміністративні та фінансові реформи. Одним з основних напрямків реформ є освітня децентралізація, що стала ключовим керунком освітньої політики багатьох національних урядів, а також знаходиться на центральному плані міжнародних зусиль щодо перебудови освіти у перехідних суспільствах.

2. Реформа у змісті того, чому навчають. Даний напрямок реформ полягає у виявленні та елімінації елементів старої доктрини з освітнього процесу, та впровадження проблемного та критичного підходу.

3. Реформи, що стосуються мови навчання. В основному даний напрямок реформ здійснюється шляхом відмови від мов пригноблення та прийняття англійської як основної глобальної мови.

Одне з головних питань, що виникає, полягає в тому, як та які цінності мають бути представлені в освітній системі нестабільного українського суспільства, в якому одночасно відбувається ряд змін: від командної економіки до ринкової, від закритого суспільства до відкритого, від моно партійної політичної системи до багатопартійної, від етнонаціонального державного розвитку до розвитку громадянського суспільства та ін?

Зважаючи на виклики, що стоять перед системою освіти транзитивного українського суспільства доцільним видається використання наступних рекомендацій [2]:

По-перше, оскільки розвиток демократії вимагає політично свідомих громадян, всі складові освітнього процесу (філософія освіти, освітні методи і практики, освітнє середовище, зміст освіти) мають демонструвати та транслювати демократичні цінності, реалізовувати принципи критичності та дискусійності, замінювати риторику безапеляційності, однобічності, імплантації цінностей, репресивної педагогіки на репрезентацію альтернативних можливостей, гнучкість та практики свободи.

По-друге, оскільки емпіричні дані показують, що у молодих українців високий рівень пасивної та напів-активної громадянської поведінки та низький рівень активної громадянської поведінки [1] критичним є запровадження концепту громадянської освіти в теорію та практику навчання.

По-третє, виклики та загрози сучасного глобалізованого та дигіталізованого суспільства потребують адекватного освітнього супроводу – уваги до питань цифрової та медіаграмотності, когнітивної безпеки.

По-четверте, для України, розвиток якої довгий час базувався на накопиченні конфлікту та контрасті між моделями західної та східної ідентифікації життєво важливим є включення цінностей миробудівництва та соціальної згуртованості в освітню політику та практику, активізація навчання впродовж життя з даних питань.

Адже майбутнє країни безпосередньо залежить від сприйняття та інтеріоризації громадянами таких цінностей, як толерантність, розуміння інакшості, емпатії та діалогу.

Література:

1. Bondarevskaya I., Krzywosz-Rynkiewicz B., Bondar E. Young people's citizenship activity in times of war threat: Case of Ukraine. *Citizenship Teaching & Learning*. Volume 12. Issue 2, 189-206
2. Matusевич Т. Transitional Society: (Re) Evolution of Values. *DIALOGUE AND UNIVERSALISM*. No. 2 / 2017, P. 159-167.
3. Watson K. The Impact of Globalization on Educational Reform and Language Policy: Some Comparative Insights from Transitional Societies. *Asia Pacific Journal of Education (APJE)*. Volume 21, 2001 – Issue 2, 1-18
4. Watson K. Globalisation, Education Reform and Language Policy in Transitional Societies./ at *Globalisation, Educational Transformation and Societies in Transition*/Mebrahtu, Teame, Ed.; Crossley, Michael, Ed.; Johnson, David, Ed. 2000, 233

УДК 165:316:303

Засць Ольга

АНТИПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Особливість гуманітаристики – включене спостереження, що припускає суб'єктний вимір в процесі комунікації, і саме цей вимір є специфічно гуманітарним [1]. Аналіз дискурсивних практик при цьому здійснюється не з боку зовнішнього спостерігача, але внутрішнього; розуміння передусь будь-яким судженням, поясненню.

Культивування образу ворога або брата, здійснювана таким чином ідентифікація суб'єкта виражається в дискурсивних практиках, хоча б таке й не визнавалося самими культиваторами. Контент-аналіз телевізійних передач, інтернет-блогів, офіційних виступів політиків, на предмет дискурсу, який ранить, вбиває, оживляє [2] в умовах українсько-російського конфлікту вказує на певні тенденції.

Нудоту від пропагандистського пафосу не просто викликати навіть блювотними ліками фільму Е. Клімова або прозою О. Алексієвич. Очевидно, починати потрібно з методичного гуманітарного лікнепу – прояснення особливостей конструктивістської методології (перформативу), того, що соціальна реальність твориться людьми. Метою цього лікнепу повинен стати скептицизм замість наявного реалізму. Духовність слід розуміти як некорумпованість самості, незв'язаність ідеологіями. Історико-філософські ілюстрації критики догматизму, феноменології свідомості, соціальної топології і конструктивізму – весь спектр сучасної метафорики, що вказує на плинність соціальної реальності З. Бауман [3], неадекватності механічних, гідравлічних, біологічних аналогій стосовно до гуманітарних предметів.

Видані за реальність пропагандистські карти пам'яті, історичної та сучасної реальності повинні бути не просто деконструйовані, але презентовані як реіфікації. Проти пропаганди є тільки один засіб – пробудження розуміння того немислення, що вона викликає. Це є важка психоаналітична праця – в якій і полягає покликання гуманітарія. Тут може допомогти апеляція до відомої топіки Лакана, який розрізняв Уявне, Символічне і Реальне як реєстри сенсобудування та екзистенції, причому виведення себе і аналізанта з будь-яких фантазмом в Реальне суть мета лекцій, бесід, круглих столів, семінарів. Оголення себе, відкритість – те, чого не вистачає тим, хто цього найбільше потребує – технологам від ЗМІ, політикам, церкві, школі, тим, хто кличуть себе «гуманітаріями».

Видиме – майдани, війни, тероризм. Невидиме – відсутність мислення. Адже люди думають, що мислять, тоді як користуються кліше, вбитими в їхні голови, а фантазми, що дають додатковий насолоду, – уявна реальність, від якої позбавлятися вони не бажають. Це горезвісне невігластво, незнання себе. Необхідна енергія Слова, глибокого розуміння трагізму того, що відбувається, небезпеки, що випускається темрявою тих, хто виконує ідеологічне замовлення влади і тих, хто уявляє себе провідниками духу.

Пропаганда суть симптом розуму, що уявляє себе знаючим, але не відає про своє неучтво; варварства, негуманності, корумпованості самості, тобто бездуховності в онтологічному сенсі.

Героїчний пафос Великої Вітчизняної війни також небезпечний, як і пафос жертви сталінської системи, оскільки важливо Ким стане людина після переоцінки історії. Тому завжди важливо, не Що подається як історична істина, реальність, правда, але Як це подається і з якою Метою. Якщо ця мета – права людини, а метод – неагресивна методична переорієнтація соціальної реальності заради сталого розвитку країни та світу, то тільки заради неї і необхідно конструювати (інтерпретувати) соціальну реальність.

Література:

1. Палагута В. И. Самоидентификация социального субъекта в дискурсивных пространствах» / В. Палагута. – Днепропетровск: «Иновация», 2010. – 440 с.
2. Butler J. Excitable Speech. A Politics of the Performative. – NY: Routledge, 1997. – 184 p.
3. Бауман З. Текучая современность. – СПб.: Питер. – 2008. – 340 с.

УДК 141.7:378.01

Терещиць Сергій**ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПЕРЕМІЩЕНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ**

Освіта – невід’ємна складова розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Незалежно від особливостей історичного періоду, державотворчих процесів та соціокультурного ладу, значущість освіти неможливо переоцінити, зважаючи на різноманіття функцій, які вона забезпечує впродовж кожного етапу існування людства. У ХХІ столітті освіта, перш за все, орієнтована на процеси самопізнання та самореалізації особистості, сприяє її цілісній інтеграції у соціальне середовище.

У рамках цієї роботи варто розглядати освіту в дещо ширшому вимірі у порівнянні з класичним – як результат здобуття знань та формування професійних компетенцій людини. Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом № Ф83/60-2018 від 18.06.2018 р. Мова піде про ціннісні координати освіти, її зв’язок із миром та війною, а саме освітню діяльність евакуйованих вищих навчальних закладів України (УРСР) у період Другої світової війни. Актуальність цієї розвідки обумовлена сучасними військовими подіями на сході України, що призвели до появи низки переміщених університетів – закладів вищої освіти, які були евакуйовані із тимчасово окупованої території. Минулий раз подібна потреба виникала за часів найбільш кривавого дійства ХХ століття, наслідки якого не оминули й наше суспільство у складі Радянського союзу. Через це вивчення досвіду функціонування евакуйованих університетів у воєнний та повоєнний періоди є доречним у перспективі дослідження більш гострої проблеми українського сьогодення.

Напередодні 1941 року в УРСР було зафіксовано існування близько 129 вищих навчальних закладів: університетів, інститутів, консерваторій, училищ тощо [3]. Найпрестижніші вищі мали статус університету та розташовувалися у шести найбільш чисельних містах України: Києві, Харкові, Одесі, Львові, Дніпропетровську та Чернівцях. З початком війни освітні процеси фактично були паралізовані на більшій частині території української республіки, яка опинилася під контролем окупаційної влади та фігурувала в офіційних документах як Райхскомісаріат Україна.

Більшість вищих навчальних закладів, що розташовувались на лінії фронту, були зруйновані або ж експлуатовались у військових цілях. Основна частина студентів та науково-педагогічних кадрів одразу після початку війни вступила до лав Червоної армії, не чекаючи на отримання відповідних повісток. Ті, хто, за тими чи іншими причинами, не був придатний для служби на фронті, залишався працювати на виробництві зброї у тилу, інші – готувалися до надання першої медичної допомоги. Попри усі буремні події 1941 року, уряд СРСР усвідомлював важливість збереження осередків інтелектуального капіталу держави і саме тому Всесоюзним комітетом у справах вищої школи було прийнято рішення щодо переміщення на схід у позафронткову зону 45 українських вишів [2]. Основна їх частина була оперативно розміщена у східній частині Росії та Центральній Азії.

Задля оптимізації освітніх процесів в умовах дефіциту матеріальної бази навчальні заклади були змушені об'єднуватися між собою, тим самим збільшуючи власні шанси на виживання. Зокрема, Київський державний інститут, на сьогодні більш відомий як КНУ ім. Шевченка, був об'єднаний із Харківським державним інститутом, який був заснований В. Каразіним та до сьогодні носить його ім'я. Подібне потужне сполучення дало поштовх для зародження Українського державного університету, що розташовувався у м. Кизил-Орда (Казахстан) 1942 року. На той час будівля Київського університету слугувала місцем дислокації окремих підрозділів окупаційних військ, а внутрішній дворик був використаний ними задля військових тренувань [4].

Щоправда, гітлерівська влада все ж мала наміри відродити освітню діяльність у стінах цього вищого навчального закладу, навіть змінивши його офіційну назву на Київський націонал-соціалістичний університет. Цей крок пізніше був інтерпретований фахівцями як спосіб забезпечення популяризації фашистської ідеології з метою ототожнення гітлерівців із «рятівниками», а не «загарбниками» в очах народу. Проте цей план зазнав фіаско у зв'язку із небажанням громадян, які, з тих чи інших причини, не мали змоги евакуюватися із більшою частиною населення, підпорядковуватися окупантам. Як наслідок, більшість викладачів на території УРСР було репресовано, а студенти були змушені стати заручниками, безперервно працюючи під прицілом автоматів Вермахту.

У 1944-1945 роках після повернення адміністративного контролю над територією України у складі СРСР тільки у Києві було відновлено 20 вищих навчальних закладів завдяки фінансовій підтримці уряду, сусідніх республік, а також неабиякій громадській активності. Попри величезні труднощі у 1945 році вищі навчальні заклади Києва підготували близько 1350 кадрів народного господарства. Загалом же в Україні у післявоєнну добу було зафіксовано працездатність 6 університетів, 20 педагогічних та 18 учительських інститутів та 77 педагогічних училищ [3]. Зважаючи на кількісний дефіцит кадрів педагогічного профілю, процес підготовки вчителів було інтенсифіковано.

Таким чином, роки Другої світової війни стали серйозною перевіркою на психологічну та фізичну стійкість як для всього українського народу, так і для освітянської спільноти зокрема. Трагічність тогочасних подій призвела до необхідності об'єднання людей на засадах спільних цінностей, серед яких не останню роль відіграла й освіта. Завдяки активній евакуаційній політиці уряду на той час вдалося оперативно перемістити основу частину науково-педагогічних працівників, співробітників та студентів у тил, тим самим забезпечивши певною мірою збереження інтелектуального потенціалу держави. Ситуація із переміщеними вищими навчальними закладами в період війни свідчить про те, що за-

безпечення освітньої діяльності повсякчас є безальтернативною умовою збереження цілісності суспільства.

Література:

1. Артемова Л.В. Освіта й виховання в роки Другої світової війни та у повоєнні роки // Історія педагогіки України. – Київ, «Либідь», 2006. 421 с.

2. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2002. – 256 с.

Вища школа і наука в роки великої вітчизняної війни // Історія міст і сіл Української РСР 28 лютого 2015 року. URL: <http://ukrskr.com.ua/kiyiv/vishha-shkola-i-nauka-4>

Власенко С.І. Документи ЦДАГО України з історії Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка періоду Другої світової війни // Погляди джерел та документальні огляди джерел та документальні нариси 2014. – С. 92-102.

УДК 141.7:316.42+371

Максак Олексій

СУСПІЛЬНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ КОНТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗАСАД ДУХОВНО-ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

В останні роки все частіше йдеться про фізичний стан організму не тільки як про абстрагований соціальний феномен, але і як про властивість особистості. В системі фізичного виховання акцентуються механізми й ефекти впливу на її розумовий розвиток та розширення пізнавальної інформативності, вдосконалення почуттів і соціальної поведінки, моральності й духовності [Див.: 2;4;6].

Проблема росту і розвитку людей, їхнього оздоровлення, створення умов для раціонального режиму дня, правильного співвідношення фізичних і розумових навантажень реально здійснюється на основі особистісно-орієнтованого підходу у вихованні людини.

Головні цінності особистісно-орієнтованого виховання – людина, її фізична і загальнолюдська культура. Звідси випливає положення про сутність фізичного виховання як діяльності, що зберігає і фізично розвиває людину, стимулює її індивідуальне різнобічне вдосконалення.

Мета суспільного розвитку, особистісно-орієнтованого виховання та освіти – не сформувати, а знайти, підтримати, розвинути індивідуальність, виховати механізми самореалізації, самозахисту, самовиховання, необхідні для становлення особистості та її взаємодії з іншими особистостями, з природою, культурою, цивілізацією.

Цей підхід спирається, перш за все, на розкриття інтересів самої особистості людини, необхідність допомогти їй як індивідууму розкрити свій потенціал, внутрішні резерви здоров'я та

фізичного стану. Крім того, такий підхід дозволяє кожній дитині самовиразитися, бути поміченою, визнаною.

Особистісно-орієнтований процес будується не лише на врахуванні індивідуальних особливостей вихованців, а, насамперед, на послідовному ставленні до них у процесі навчання і виховання як до особистостей, як до відповідальних і свідомих суб'єктів діяльності. «Не побачивши в дитині чогось цінного і цікавого, власного тільки їй, педагог, по суті, не може виховувати цю особистість, оскільки в цьому випадку в нього немає точки опори для людського контакту зі своїм вихованцем» [4, р.203].

Вирішення питання духовно-фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я людей ефективно відбувається шляхом комплексного розв'язання педагогічних, медичних і соціальних завдань з урахуванням індивідуальних особливостей людини в різні вікові періоди.

Чинна концептуальна основа системи духовно-фізичного виховання полягає у формуванні рухової сукупності людини, яка виявляється в оволодінні руховими вміннями і навичками для досягнення визначеного результату з бігу, стрибків, метань. Однак за цим результатом не видно рівня розвитку особистості школяра з його інтересами, потребами, прагненнями. У процесі фізичного виховання не враховується, що показники сили, витривалості, спритності – це тільки зовнішній бік, який не завжди зумовлений внутрішнім психофізичним станом людини.

Між тим, духовно-фізичний розвиток і здоров'я необхідно розглядати у взаємозв'язку з інтелектуальною та соціальною активністю, формуванням її особистості та індивідуальності.

Виховні ситуації, які створюються в рамках особистісно-орієнтованого фізичного виховання, мають забезпечити розвиток такого рівня свідомості, який би спонукав дитину до самопізнання фізичного стану і фізичної самоактивності з тим, щоб вона могла стати творцем власного духовно багатого, здорового життя. А це значить, що треба культивувати ситуації, в яких стосунки з дітьми як у педагогів, так і в батьків будуються на врахуванні не тільки їхньої гідності і права бути особистістю, а й фізичних можливостей.

Особистісно-орієнтоване фізичне виховання людей має здійснюватися у двох напрямках:

– перший – це переважно соціалізація особистості, яка враховує, в першу чергу, потреби держави і спрямована на максимальну фізичну адаптацію людини в суспільстві;

– другий – спрямований на максимальне розкриття особистісних фізичних здібностей і задатків людини з урахуванням індивідуальних особливостей росту і розвитку, основних інтересів до певних видів спорту і фізичних навантажень, рівень психофізіологічних і рухових можливостей організму.

Урізноманітнення змісту занять особистісно-орієнтованою фізичною культурою дає можливість педагогові цілеспрямовано керувати процесом оволодіння дітьми знаннями, вміннями і навичками, тобто процесом їхнього самовдосконалення через зміст. Якісні характеристики знань, умінь і навичок – один із критеріїв особистісного розвитку людини.

Встановлено:

– суттєвим чинником завдань фізичного виховання є формування загальної культури, моральності і навичок міжособистісного спілкування;

– одностороннє формування лише фізичних якостей негативно впливає на вдосконалення особистості;

– формування особистісно-орієнтованої фізичної культури повинно здійснюватися в межах змістовного, інформаційного й діяльнісного підходів.

Важливо не тільки те, що діти знають про значущість фізичних вправ, основи гігієни, харчування відповідно до здорового способу життя, а й їхня здатність до систематичного і якісного виконання і використання їх у своїй життєдіяльності. «Знання, вміння і навички – це пошук самого себе у світі» [5, р.161].

Обов'язковим мінімумом змісту освіти з основ здорового способу життя для старших дошкільників має бути перелік таких обов'язкових знань:

1. Про користь процедур загартування, фізичних вправ, рухливих ігор для зміцнення здоров'я та поліпшення фізичного росту і розвитку організму.

2. Значення гігієнічного догляду за руками, обличчям, своїм тілом, культури харчування.

3. Назва основних частин тіла.

4. Правила поведінки у воді, в лісі, полі; профілактика нещасних випадків, отруєнь шкідливими грибами, ягодами, рослинами.

5. Уявлення про етику поведінки зі своїми однолітками та дорослими взагалі та під час виконання фізичних вправ і рухливих ігор.

Необхідно враховувати, що психолого-педагогічні моменти розвитку у фізичному вихованні впливають через предмет діяльності. Основою може бути підхід при якому фізичний розвиток і формування здоров'я людини є не тільки метою, але й водночас процесом і результатом цілеспрямованої взаємодії педагогів, батьків і людей, тобто вихователів і вихованців.

Завдання закладів освіти і батьків – допомогти “склеюванню” особистості [1,с.160]. Одним із найефективніших методів вирішення цього завдання є навчання людини керувати своїм тілом. Багато людей сьогодні – ранні інтелектуали. В їхній голові – маса різноманітних знань, іноземних мов, комп'ютера тощо, від конструкції гальма до законів термодинаміки. Але ці абстрактні знання мертві, вони не допомагають дитині розібратися у світі, який їх оточує, в собі. Не вмєш рухатись – не вмєш пізнати навколишній світ і знання твоєї душі перекошені на один бік. Є й великі та незграбні дорослі, які блискуче вмєють маніпулювати абстрактними символами, але це не допомагає позбавитись страху перед життям.

Ідеологічною основою формування здорового способу життя в умовах освітнього закладу може бути така концепція: ефективне використання засобів фізичного виховання, застосованих у режимі дня людини, виступає як процес педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвого самоствердження.

Завданням такої роботи є визначення ефективних засобів психолого- педагогічного впливу на формування здорового способу життя людей у системі «сім'я – заклад освіти» на основі опрацю-

вання принципу «батьки і педагоги – партнери», який є інтегруючим у справі виховання та навчання людей [3, р. 94].

Основними методами виховної роботи є засоби діагностики і відповідні програми з фізичного виховання, за допомогою яких батьки не лише можуть самостійно в домашніх умовах проводити корекцію фізичного і психологічного розвитку, визначати стан постави, ступень, а також, займаючись фізичними вправами разом із дитиною, значно поліпшити стан здоров'я всіх членів родини.

Вказаний підхід апробований на аналізі адаптації людей до умов суспільства. В сучасний період в освітянському просторі чітко спостерігається логіка різного роду починань (інновацій), характерною ознакою яких є глобальна “психологізація”, коли всі зусилля в дошкільному закладі зосереджені на розвитку інтелектуальних здібностей, пам'яті, увазі, і в той же час практично ігнорується фізичний розвиток людини.

Особливо важливі для фізичного вдосконалення організму перше і друге семиріччя життя, коли відбувається активне дозрівання тілесної організації людей. Давні люди це інтуїтивно відчували, і до недавнього часу кожний народ мав свою культуру рухів. Розмаїття культур не може приховати головної мети – це ретельне культивування тіла людини, гармонійних форм тілобудови, фізичної досконалості, різнобічного розвитку як основ майбутніх духовно-душевних здібностей людини. Даоський мудрець казав: «Непідготовлене тіло не може стати середовищем зародження вищої мудрості і духовної досконалості»[5,р.122].

Необхідно зазначити, що ієрархія суспільних цінностей і засобів, що сприяють формуванню здоров'я і фізичної досконалості людини, не є постійною, а поступово змінюється впродовж віків. Наприкінці другого тисячоліття чітко спостерігалось створення нових систем суспільних цінностей, однією з яких є саме формування здоров'я і методів, що сприяють його зміцненню, підтримці і збереженню на певному рівні впродовж усього життя.

В усьому світі підвищується інтерес до соціального феномена, який у Східній Європі, в тому числі і в Україні, називається оздоровлювальною фізичною культурою, а в більшості країн – куль-

турою рухів. До основних аналогів-термінів, що іменують підвищений інтерес до оздоровлювальної фізичної культури в різних країнах світу, належать такі назви: «створення нового тіла», «індивідуалізація», «постмодернізм», «спортифікація суспільства» тощо [7]. Отже, з ростом цивілізації соціальне й особисте значення спеціальної рухової діяльності у вигляді фізичної культури збільшується, набуваючи статусу природного профілактичного засобу на одиницю 100%, то вона розкладається таким чином: 30% – те, що може проти негативного впливу індустріального та постіндустріального суспільства на фізичний і духовний стан людини.

Отже, акцент в охороні здоров'я зміщується в бік активної участі в ньому самих людей за рахунок підвищення рівня знань і оволодіння вміннями та навичками з основ формування здорового способу життя засобами гігієни і фізичної культури, починаючи з раннього віку. Недостатнє розкриття цих питань не тільки гальмує створення цілісної теорії розвитку взаємовиховання в системі «дорослий-дитина» з формування здорового способу життя, але й негативно відбивається на освоєнні педагогами, а також батьками широкого діапазону науково обґрунтованих рекомендацій, які сприяють розвитку в дошкільнят потреби до самостійних занять фізичними вправами як одного із засобів гармонійного розвитку особистості.

Якщо статево-вікові особливості є основою «вікової педагогіки» (для всіх однакові програми і плани, терміни навчання, методика викладання), то принцип природовідповідності є порушеною основою “педагогіки диференційованої” (методів викладання відповідно до природних якостей людини, термінів навчання тощо), яка тільки й може забезпечити високу якість виховання та навчання, успішно протистояти впливу негативних соціальних та екологічних явищ на організм людини.

Одним з реальних підходів до вирішення цієї проблеми може бути визначити етапи формування та управління, спираючись на такі заходи:

– діагностика та самоаналіз психофізіологічного стану людей, педагогів і батьків;

– моделювання освітнього середовища, його організаційні, методичні та змістовні компоненти;

– особливий режим рухової життєдіяльності;

– формування індивідуальних корекційних програм.

У наш час на тлі оцінки певного рівня фізичного розвитку відсутня модельна характеристика фізичних можливостей як критерію функціональної готовності людини с до цих положень нами розроблена система етапів, яка дозволяє виявити рівень фізичної підготовленості людини, відповідний до режиму навчання в початкових класах школи (специфічна модель); комплексу характеристик, що визначають ефективність навчальної діяльності й рівень фізичного стану згідно з індивідуальними морфофункціональними особливостями розвитку організму (дефінітивна модель); комплекс з характеристик, придатних для прогнозування фізичного вдосконалення організму в процесі навчальної діяльності (ювенільна модель).

Встановлено, що більшість людей дошкільного віку розпочинають навчання в школі фізично не готовими до нього. В результаті в людей першого класу спостерігається не лише погіршення постави, зору, часті гострі респіраторні інфекції, але й психічна неврівноваженість та інші відхилення від норми розвитку.

При розробці специфічної моделі на підставі вивчення взаємозв'язку між фізичним розвитком, рівнем рухової підготовленості, захворюваністю протягом навчального року й успішністю учнів початкових класів визначені нормативи фізичної підготовленості людей до навчання у школі, що сприяють нормальному засвоєнню навчальних предметів. Добір рухових тестів з урахуванням обсягу динамічного і статичного навантаження в добовому режимі рухової активності на певні м'язові групи розроблений відповідно до специфіки шкільного навчання.

Щоб об'єктивно оцінити рівень фізичної підготовленості людини до навчання у школі, педагогам і психологам, які беруть участь у приймальній комісії при подачі документів людей для вступу до першого класу, пропонується, крім перевірки навичок читання та рахування, визначити за допомогою раніше підготов-

лених м'яча і скакалки ступінь розвитку фізичних якостей, координації рухів та інших навичок. Для інформативності батьків вивішуються таблиці нормативних вимог фізичної підготовленості людей до навчання у школі.

У тому випадку, коли рухова підготовленість людини в будь-якому тесті чи в усьому комплексі тестів недостатня, батькам пропонується в літній період старшого дошкільного віку до навчання в початкових класах. Відповідно допомогти дітям в домашніх умовах засвоїти запропоновані рухові завдання, додаючи поступово два-три рази на тиждень до виконання кожної вправи одне повторення.

Головна мета сучасної освіти – формування всебічно розвинутої особистості, яка має не тільки високий рівень знань і вмінь, а й високий потенціал творчого, морального, фізичного, психологічного розвитку і здоров'я.

Ефективність впливу освітнього і оздоровлювально-виховного середовища, наступність між освітньо-виховними ланками залежить від своєчасної оцінки і врахування сукупності багатьох факторів, які можна визначати в динаміці кожного місяця, навчального року за допомогою системи оцінки ефективності оздоровлювально-виховної роботи або моніторингу здоров'я і розвитку особистості людини.

Чим більше рівень розвитку відповідає віковому стандарту людини, тим вище в неї бальна оцінка значення коефіцієнта всебічного розвитку особистості й здоров'я. Динаміка показників рівня розвитку людини (їхнє зростання або зниження) слугуватиме об'єктивною оцінкою роботи окремих викладачів.

Отже, без повноцінного духовно-фізичного розвитку людей неможливе формування ні всебічно розвинутої особистості, ні стійкого типу суспільства.

Література:

1. Максак О.І. Філософські основи взаємозв'язку духовного та фізичного розвитку особистості // Філософія здоров'я – здоровий спосіб життя – здорова нація. – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2018. – 302 с. – С. 158-164.

2. Саух П.Ю. Зміна парадигм соціальних наук і трансформація культур освітнього простору на межі тисячоліть// Освіта і управління. – 2001. – № 3-4. – С. 26-30.

3. Bowers C.A. Emergent ideological characteristics of educational policy. – Boston: College Record, 1997. – 317 p.

4. Clement St. Handbook of education technology. – London: Steven Hackbarth Books 2015. – 284 p.

5. Feinberg W. Behavioral theory and education. – Boston: Prentice-Hall, 2004. – 467 p.

6. Skinner B. History and Human behavioral. – New York: Macmillan, 1985. – 461 p.

7. Zinchenko V. Management of Human Capital as a basis for the prospects of democratization of educational technologies//«World cultural values: pedagogical and psychological aspects of education of younger generation». – А.: «О» БАҮО», 2017. – 237 p. – P. 4-12.

УДК 378

Степаненко Ірина

ВИЩА ОСВІТА ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: ЗАТРЕБУВАНІСТЬ ЦІННІСНОГО ПІДХОДУ

Метою доповіді є обґрунтування затребуваності ціннісного підходу у вищій освіті для стійкого розвитку суспільства¹.

Ціннісний підхід у вищій освіті є необхідною відповіддю освітньої теорії і практики на виклики розвитку сучасної цивілізації. Від освіти, її ціннісних засад і реалізації її ціннісного потенціалу залежить стійкий розвиток суспільства. Саме тому в останній доповіді Римського клубу «Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet» було сформульоване завдання освіти для майбутнього: набути ціннісного характеру і бути укоріненою в універсальних цінностях і пов'язаною до культурних відмінностей. Проекти модернізації вищої освіти в умовах глобалізації і підсилення конфліктогенності, особливо в країнах перехідного типу, таких, як Україна, мають розроблятися на визначених ціннісних засадах, серед яких пріоритетне значення мають цінності гуманізму і людино-центризму. Це передбачає поєднання особистісного та ціннісного підходів у єдиний стратегічний орієнтир розвитку вищої освіти.

На рівні соціуму затребуваність ціннісного підходу у вищій освіті визначається тим, що кожне суспільство повинно бути зв'язано між собою спільними цінностями, так щоб його члени знали, чого очікувати один від одного, і мали деякі загальні прин-

¹ В авторській частині тексту ми будемо вживати поняття «стійкий розвиток», яке більше відповідає сенсу англійського терміну «sustainable development». У назві документів буде вживатися термін «сталий розвиток», що відповідає офіційному перекладу їх назви.

ципи, які дозволяли б вирішувати розбіжності, не вдаючись до насильства. Тому формування здатності продукувати спільні цінності має бути одним із головних завдань застосування ціннісного підходу у вищій освіті. Ціннісна освіта має бути пріоритетно спрямована на зміцнення міжкультурного взаєморозуміння, соціальної згуртованості та соціальної інтеграції.

На індивідуальному рівні ціннісний підхід в освіті є затребуваним оскільки саме ціннісні орієнтири є визначальними для особистісного зростання і самореалізації, ціннісні орієнтації входять до складу компетентностей, які має здобути майбутній фахівець. Здатність орієнтуватися у світі цінностей і здійснювати свідомий, продуктивний і відповідальний вибір між ними є особливо важливою в умовах ціннісного плюралізму, дифузії та інфляції універсальних цінностей в інформаційному суспільстві, яке є перенасиченим різними ціннісними пропозиціями. Цінності являють собою різні, навіть протилежні, комбінації, тому ціннісна освіта не може бути простою трансляцією цінностей, а передбачає формування в особистості спроможності здійснювати продуктивний і свідомий вибір серед конкуруючих цінностей для того, щоб приймати відповідальні і виважені рішення щодо нашого колективного та індивідуального життя і майбутнього.

Ціннісний підхід у вищій освіті для стійкого розвитку доцільно реалізовувати як ціннісну освіту. Але таку ціннісну освіту треба розвивати і впроваджувати як інтегровану концепцію освітньої програми, а не як окрему програму, захід або доповнення до освітньої програми. Ціннісна освіта має бути не окремим навчальним предметом чи сегментом освітньої діяльності, а має утворювати наскрізний для усієї освітньої практики ціннісний дискурс.

Ціннісний дискурс у вищій освіті має власні конфігурації, змістовне наповнення, пріоритети, специфіку реалізації, які визначаються вимогами і викликами цивілізаційного розвитку, запитам мирного спів-буття, особистісними потребами у гідному житті і самореалізації. Тому на кожному новому етапі суспільного і ци-

вілізаційного розвитку ціннісна освіта потребує переосмислення і реконцептуалізації. Українське суспільство переживає саме такий етап і визначення стратегічних пріоритетів і принципів ціннісного підходу у вищій освіті є надзвичайно затребуваним.

Проблема більш активного запровадження ціннісного підходу у вищій освіті для стійкого розвитку набула особливої актуальності після прийняття у 2015 році програмного документу ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030» (далі «Порядок денний 2030»), де запропонована нова, холістична концепція стійкого розвитку, що включає 17 цілей і 169 завдань. Очікується, що ці комплексні, далекосяжні та людино-центровані цілі і завдання будуть включені у порядок денний усіх націй і народів та усіх сегментів суспільства. Причому досягнення цих цілей і завдань передбачає формування відповідного ціннісно – орієнтаційного підґрунтя у свідомості громадян. Усі ці різні цілі і завдання поєднуються у цілісну концепцію завдяки спільному ціннісно-смісловому підґрунтя – ідеям цінності життя в усіх його проявах, цінності загального блага, цінності миру, цінностям солідарності і відповідальності за можливість продовження життя прийдешніх поколінь людей.

Україна приєдналася до «Порядку денного 2030». Як наголошується у «Проекті Стратегії сталого розвитку для України до 2030 року», освіта є однією з передумов досягнення сталого розвитку і найважливішим інструментом ефективного управління та обґрунтованого прийняття рішень. Тому питання сталого розвитку необхідно інтегрувати в систему професійної освіти державних службовців і забезпечити інтеграцію питань сталого розвитку в систему дошкільної, шкільної, середньої та вищої освіти. Але підсилена увага до ціннісного підходу у вищій освіті значно перевищує рівень філософського обґрунтування його концептуальних засад, принципів, змістовних складових і механізмів впровадження в освітню практику. Навіть само поняття «ціннісна освіта» залишається у філософсько-освітньому дискурсі недостатньо розробленим і розпливчатим. Затребуваним є також розроблення нового теоретико-методологічного підходу,

який дозволив би інтегрувати у ціннісній освіті особистісну, соціетальну та цивілізаційну орієнтації, глобальну, європейську і національну перспективи, пов'язати ціннісну освіту із цілями і завданнями стійкого розвитку суспільства і підсилення обороноздатності української держави. У контексті останньої вимоги вкрай важливим є розроблення філософсько-аксіологічного супроводу формування засобами ціннісної освіти культури миру.

УДК 101.1; 371.13

Ганаба Світлана

**СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ЯКОСТІ ОСВІТИ:
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД**

Актуальність проблеми якості освіти визначається кількома чинниками, які характеризують принципову відмінність сучасного етапу цивілізаційного розвитку від попереднього. По-перше, глобальна цивілізаційна криза загострила проблему якості через усвідомлення людиною згубних наслідків індустріальної епохи, яка ґрунтувалася на принципах «володіння» та «підпорядкування», «споживання» тощо. Реалії сучасного світу потребують інших ціннісних орієнтирів, спрямованих на «збереження», «розуміння», «співіснування» тощо. По-друге, у суспільстві високих наукових технологій людський потенціал є творчим ресурсом розвитку якого безпосередньо пов'язаний з системою освіти. Мова йде про розуміння якості як категорії динамічної й мінливої, яка набуває свого змістового контенту у залежності від потреб та запитів епохи. У пошуках відповідей на виклики сучасного суспільства інформаційних технологій та глобалізації якість освіти визначається її здатністю розвинути у людини творчий потенціал, здатність неупереджено й самостійно приймати рішення, діяти в умовах постійних змін тощо.

Як соціальна категорія якість освіти пов'язана із станом та результативністю освітнього процесу у суспільстві, її відповідністю потребам та вимогам суспільства щодо розвитку й формування громадянських, особистісних умов і професійної компетентності особистості. Розширює діапазон вимог щодо якості освіти компетентісний підхід. Власне він сприяє формуванню особистісних рис людини, продукуючи спектр психологічних утворень, які охоплюють когнітивну, операційну, мотиваційну, етичну, поведінкову складові. Зазначимо, що у науковій літературі компе-

тентність розглядають як сукупність взаємопов'язаних якостей (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що є заданими до відповідного кола предметів, процесів та необхідними для якісної продуктивної дії стосовно них [3]. У цій ролі компетенції суттєво потіснили в освіті узвичаєну діаду «знання-вміння» й окреслили своєрідний смисловий горизонт подальших освітніх пошуків. «Навчитися пізнавати, навчитися діяти, навчитися жити разом, навчитися жити» – так сформульовано глобальні компетенції, на яких ґрунтується сучасна освіта, у доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта: прихований скарб». Один із її авторів Жак Делор підкреслив, що однією з основних компетентностей є «навчатися діяти, з тим щоб не тільки здобути професійну кваліфікацію, а й у більш широкому сенсі компетентність, яка дає можливість справлятися з різними численними ситуаціями і працювати у групі» [1]. Йдеться про те, що сучасна життя вимагає від освіти розвитку у людини не лише винятково професійних якостей, знань та умінь, а й особистісних рис, тобто плекання ціннісно-смислової сторони її буття. На сьогодні вирішити цю проблему намагається низка міжнародних організацій, консорціумів, експертних груп тощо. Вони ведуть пошук об'єднаних принципів, класифікації компетентностей, які можна було б використати у глобальних масштабах. Зокрема, реформатори освітньої галузі уважають, щоб компетенція стала ключовою, вона має відповідати наступним критеріям: 1) мати цінність для особистості та суспільства; 2) допомагати індивіду вбудовуватися у різні контексти; 3) мати цінність не лише у професійному, а й особистісному плані. На основі цих критеріїв дослідники сьогодні виокремлюють засадничі категорії компетентностей: 1) грамотне та інтерактивне використання інструментів (мови, тексту, інформації та технологій); 2) взаємодія у неоднорідних групах (доброзичливе відношення, робота в команді, вміння вирішувати конфлікти); 3) незалежна поведінка (наявність власного, неупередженого погляду на речі, вміння та бажання будувати власний план життя, відстоювати власні права та захищати права інших) [3]. Безумовно пошук загальних критеріїв, чинників формування компетентісного се-

редовища в освіті буде сприяти створенню спільного освітнього простору й змісту навчального процесу, що уможливить взаємну конвергенцію навчання у різних країнах.

Однак цей процес має низку ризиків та колізій. Серед недоліків впровадження компетентнісного підходу у сферу освіти, на переконання науковців, є небезпека уніфікації світового освітнього простору, нівелювання особливостей національних освітніх систем. Наступний недолік полягає у високому рівні абстрактності визначення компетентностей, що покликанні зафіксувати зміст освіти та сприяти уставленню спільних (порівняних) освітніх стандартів. Як результат, порожня, фіктивна суголосність освітніх зусиль продукує лише ілюзію їх наявності й не дозволяє їх використовувати як дієвий регулятор навчального процесу та освітніх стандартів. «Для того, щоб цей позитивний ефект в них з'явився, компетентності в кожному реальному освітньому стандарті мають бути конкретизовані, наповнені дієвим змістом. Адже вони покликані бути керівництвом для дій, а не абстрактними формулами, під які підпадають надто відмінні величини», – стверджують С. Пролеєв та В. Шамрай [2, с. 196]. Для того, щоб компетентності стали дієвим регулятором освітнього процесу, вони мають утворити системну цілісність у якій можна простежити смислові зв'язки та підпорядкування.

Література:

1. Делор Ж. Образование – сокровище UNESCO, 1996 / Жак Делор // Университетская книга, 1997. – № 4. – 37 с.
2. Пролеєв С. Компетентнісний підхід у філософії освіти: можливості і проблеми / Сергій Пролеєв, Вікторія Шамрай // Філософія освіти. – 2017. – №1. – С. 196–212.
3. Сподин Л. А. Повышение качества высшего образования как общая тенденция и требование времени / Л. А. Сподин // Перспективы развития высшей школы: материалы IV Международной научно-методической конференции / ред. кол.: В.К. Пестис [и др.]. – Гродно: ГГАУ, 2011. – С. 35–46.

УДК 378

Мостіпан Олександр

СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАПИТІВ РОБОТОДАВЦІВ

Сучасний міжнародний освітній простір є надзвичайно динамічним, а вітчизняні університети дедалі більше стають його органічною частиною. Абітурієнти та майбутні випускники прагнуть отримати гарну роботу та пристойну заробітну плату. Процеси глобалізації у сучасному світі створюють ситуацію формування високо конкурентного міжнародного ринку робочої сили, де роботодавцями часто виступають транснаціональні корпорації річні бюджети яких часто перевищують бюджети окремих національних держав.

Відповідно, студенти все більше є прагматично орієнтованими на своїх майбутніх роботодавців. Тому, можна вибудувати умовний «трикутник»: студент – університет – роботодавець. Українські студенти все більше прагнуть і вимагають, щоб університети формували та підтримували зв'язки з потенційними роботодавцями, складали свої навчальні плани та програми відповідно до вимог роботодавців. Як у цій ситуації має чинити університет, щоб зберігати та розвивати свою ідентичність відповідно до «ідеї університету» та водночас задовольняти потреби студентів та їхніх роботодавців у сучасному світі. Проблема полягає у стрімкій трансформації функцій університету у суспільстві та фактичного збільшення його залежності від зовнішнього світу, що відбувається на фоні зменшення традиційної ролі держави та розвитку практики «автономії». Очевидно, що університет є органічною складовою суспільства та відносин, що в ньому панують. Водночас, історія університетів – це історія створення смислів, формування смаків, відповідальність за культурний дискурс та наукові відкриття, що призводили до революційних

зрушень у суспільному та державному житті. Цей визначальний вплив на розвиток суспільних відносин загалом був можливий великою мірою завдяки тому, що університетські курси та предмети, що викладались, були піднесені над реальним життям та їх не завжди можна було безпосередньо використати у практичній площині для досягнення утилітарної користі. Мова йде про появу та функціонування нового типу суспільства освічених споживачів, що діє у глобалізованому світі та стирає державні кордони, де університет часто тлумачиться як складова у процесі задоволення поточних людських потреб. Суспільство елітарного типу, що створювало та опікувалось університетами, поступило місцем суспільству освічених в цих університетах мас. Всеосяжна орієнтація суспільства на здобуття університетської освіти в Україні, що загалом віддзеркалює світову тенденцію, впливає на формування нового типу університету, коли останній надзвичайно залежить від майбутніх роботодавців. Ця ситуація також впливає на визначення змісту університетської автономії. Університети в ринковій економіці, щоб вижити, орієнтуються на залучення якомога більшої кількості студентів, що впливає на формування сприйняття диплома про вищу освіту як універсальної культурної норми в українському суспільстві. Водночас, з повідомлень ЗМІ довідуємось що деякі компанії-роботодавці, формулюючи вимоги на ринку праці, виключають диплом про вищу освіту з переліку критеріїв для своїх працівників [2]. Це означає, що підтверджені державою знання та компетенції спеціаліста у певній сфері, засвідчені у формі диплому, можуть і не мати імперативно великого значення.

Зазначене вище повертає нас до питання про суть та зміст університетської освіти та функції університетів в сучасній Україні. Це є новим викликом для університетів у прогнозованому майбутньому, коли орієнтація на вимоги роботодавців, може і не бути гарантією виживання в умовах ринкової економіки. Тому, університетам доведеться віднаходити розумний баланс між слідуванням власній природі та вимогами замовників освітніх послуг. Крім того, не можна забувати про традиційного «роботодавця»

– державу, яка може відгукнутись на потребу університетів продовжувати культивувати традицію створення смислів, культурних цінностей та наукових відкриттів.

Література:

1. Пелікан Я. Ідея Університету = The idea of the university : переклад / Ярослав Пелікан. – 2-е вид., доп. – Київ : Дух і Літера, 2009. – 360 с.
2. Google, Apple and 13 other companies that no longer require employees to have a college degree – Режим доступу: <https://www.cnbc.com/2018/08/16/15-companies-that-no-longer-require-employees-to-have-a-college-degree.html>

УДК 101+378.18

Червона Леся

УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ ВРЯДУВАННІ ЯК НАПРЯМ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Освітню політику, зазвичай, визначають або як систему заходів, які здійснює держава в сфері освіти, що спрямовані на забезпечення її розвитку. Або як політику, що стосується цілей освітньої системи та дій, що мають бути здійснені з метою їх досягнення (визначення цілей і намірів, прийняття рішень щодо програми дій і пов'язаного з цим, впровадження програми у життя; аналіз ефектів впровадженої у життя програми). Базовими документами в яких відображено цілі та окреслено пріоритети розвитку освітньої системи України можна вважати «Національну доктрину розвитку освіти» яку було затверджено Указом Президента від 17 квітня 2002 року та «Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» Схвалену Указом Президента України від 25 червня 2013 року. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні ... на основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти». Серед основних напрямків реалізації Національної стратегії виокремлено і модернізацію системи управління освітою, зокрема зазначається, що «... управління освітою повинно здійснюватися на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та їх моніторингу; *розвитку моделі державно-громадського управління у сфері освіти, в якій особистість, суспільство та держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами*» [1]. В цій цитаті ми курсивом виділили ключові для нашого дослідження моменти, а саме, побудова такої

моделі управління в освіті за якої всі стейкхолдери є рівноправними партнерами. Україна, інтегруючись в європейський освітній простір, реформує вищу освіту відповідно до цілей і завдань Болонського процесу, де студентство розглядається в якості партнера в процесах реформування вищої освіти. Саме цей аспект підкреслюється і в низці європейських документів спрямованих на побудову ЄПВО (європейського простору вищої освіти). На всіх міністерських зустрічах починаючи від Празького комюніке 2001 року коли студентська участь вперше згадується в офіційному документі «... студенти є повноправними членами спільноти вищої освіти» і їх визнано «компетентними, активними і конструктивними партнерами» в процесі створення та формування європейського простору вищої освіти [2] і на всіх подальших зустрічах підкреслюється думка про те, що студенти мають залучатися до структур, що приймають рішення (структур врядування) на всіх рівнях (європейському, національному та інституційному) таким чином впливаючи на організацію і зміст освіти в університетах. Не стало виключенням і останнє Паризьке комюніке яке було прийнято в цьому році на зустрічі міністрів в Парижі 25 травня 2018 року. В ньому наголошується, що «Академічна свобода і доброчесність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадська відповідальність вищої освіти й за вищу освіту становлять основу ЄПВО» [3].

Отже, участь студентів в створенні зони європейського простору вищої освіти розглядається як спільна риса вищої освіти в Європі, а для освітньої політики України постає як стратегічний напрямок розвитку та реформування. Партнерство між усіма членами освітянського співтовариства вимагає безперервного процесу участі в прийнятті всіх рішень, що вимагає відповідних механізмів на всіх рівнях: інституціональному, національному, міжнародному і, крім того, у всіх питаннях [4].

Дана тенденція пояснюється тим, що в останні десятиліття прослідковується поступовий відхід від існуючих підходів до управління університетом «зверху вниз» на користь більш демократичної моделі участі, що базується на понятті розподіленого лідерства. На відміну від традиційних теорій лідерства, розподі-

лене лідерство не асоціює керівництво в університеті з зусиллями та дією однієї особи або колегіального органу (ректор, вчена рада тощо). Замість цього, пропонується нова концепція лідерства, згідно з якою управління є результатом того, як розподілена відповідальність серед людей у кожному конкретному контексті. У цьому контексті управління поширюється за межі авторитету однієї людини до думок і потенційного внеску всіх зацікавлених сторін. І хоча провідні світові університети визнали необхідність спільного використання чи розподілу управління, на сьогодні мало досліджень спрямовані на вивчення ставлення самих студентів стосовно їх участі у прийнятті рішень. Сьогодні участь студентів в управлінні сучасним університетом широко дискутується в освітнянському колі. Але є багато проблемних питань, які потребують ретельного вивчення. Це і ступінь участі кожної із зацікавлених сторін, і низький інтерес до процесів управління університету з боку самих студентів, форми їх участі, і вивчення мотивації студентів активно сприяти управлінню їх університетами в спосіб, передбачений прихильниками розподіленого лідерства тощо [5].

Література:

1. Указ Президента «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 р. № 344 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Prague Communiqué: EHEA Ministerial Conference, 2001. – URL: <http://www.ehea.info/cid100256/ministerial-conference-prague-2001.html>
3. Paris communiqué: EHEA Ministerial Conference, 2018. – URL: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2018_Paris/77/1/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf
4. Червона Л. Участь студентського самоврядування в управлінні університетом / Л. Червона // Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 червня 2017 р.). – К, 2017. – С. 175
5. Червона Л. Студентське самоврядування як інструмент розвитку інституційного потенціалу університету в контексті глобального лідерства / Л. Червона // Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства: монографія. – Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. – С. 104-128.

УДК 130.2 + 130.3

Брижнік Віталій

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ОНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІХ РОБОТАХ ТЕОДОРА АДОРНО

По завершенні Другої світової війни, після нищівної поразки нацистів у Європі, до Західної Німеччини повернулися ті німецькі інтелектуали, які емігрували до США після того, як нацисти отримали у свої руки всю повноту влади над Німеччиною. Серед тих інтелектуалів були Макс Горкгаймер та Теодор Адорно – ідейно провідні представники критичної теорії суспільства (або Франкфуртської школи). Ці філософи наприкінці 40-х рр. повернулися до Західної Німеччини, вщент зруйнованої військовими діями, й особисто долучилися до процесу її денацифікації, взявши активну участь у розбудові нової університетської освіти в новій Німеччині, як демократичної країни.

Залучившись до цих процесів, Теодор Адорно відновив свою діяльність викладача філософії Франкфуртського університету. Він використовував свої філософсько-освітні твори як теоретичні засоби, зачитуючи їх на радіостанції федеральної землі Гесен – останні були опубліковані по смерті мислителя у збірці «Виховання до повноліття» [2]; також він читав лекції з філософських дисциплін, що можна охарактеризувати як практичну частину особистої діяльності європейського інтелектуала. Освіченої людини, яка особисто усвідомлює соціальну необхідність ліквідації залишкового впливу тоталітарної ідеології на колективну свідомість європейців, що формувало їхню свідомість як «фальшиву» й унеможливило їхнє адекватне сприйняття соціальних реалій. Критичному, ідейно неомарксистському нападу на елементи ідеології індустріального суспільства були присвячені такі статті

Адорно, як «Телебачення як ідеологія» (1953), «Додаток до вчення про ідеологію» (1954) тощо.

За десять років по поверненні на батьківщину, Адорно у своїх доповідях «Теорія напівосвіти» (1959) та «Що означає «опрацювання Минулого?»» (1959) констатував очевидність відсутності ознак явних змін в освітньому процесі навчальних закладів тодішньої ФРН. На його переконання, в середній і вищій освіті федеральних земель, серед учителів і викладачів можна було спостерігати байдужість щодо реалізації освітніх новацій, конче потрібних для демократизації суспільства.

У роботі «Теорія напівосвіти» Адорно, розглянувши причини виникнення й поширення в німецькому суспільстві явища «напівосвіти», визначив його тим чинником, що унеможливило здійснення необхідних змін в освітньому процесі. Філософ запропонував своєму слухачеві вбачати це явище продуктом німецької освіти саме як традиційної, на що опосередковано впливають ірраціональні прагнення тих німців, які реакційно налаштовані щодо процесу демократизації ФРН. Постулювавши освіту визначальним засобом соціокультурних перетворень, Адорно зауважив, що поширення напівосвіченості у просторі соціального буття розвертає рух названих перетворень назад, спрямовуючи його в бік нового повторення недавнього варварства, спричиненого носіями нацистської ідеології. На його думку, вища освіта в історії європейської культури як міської, буржуазної, була привілеєм заможних верств населення, котрі своєю практичною діяльністю зумовили розквіт інтелектуальної та наукової культури. Однак, коли історичний рух цієї культури дійшов стадії культури індустріально-масового суспільства, «культуріндустрія» останнього – індустрія бездумних розваг – негативно вплинула на особисту когнітивну активність європейця. На переконання філософа, ці ідеологічні чинники і є причиною стійкості застарілої традиції в освітньому процесі, що заважає окремій освіченій людині ліквідувати назване явище. На думку Адорно, поєднання напівосвіти з колективним ресентименом прибічників нацистської ідеології, зумовленим їхнім існуванням як носіїв «фальшивої свідомості»,

таку єдність здатне подолати зусилля особистого духу людини. Останнє має вигляд здійснення в суспільстві критичної самосвідомості інтелектуала, такої освіченої людини, яка не може бути байдужою до факту поширення серед європейців варварства, а отже, за Адорно, здатної його поборювати [1].

У своїй наступній доповіді «Що означає «опрацювання Минулого?»» Адорно продовжив критику тих ідеологічних елементів, що гальмують процес демократизації його країни. У цій роботі він охарактеризував соціальну ідеологію індустріального суспільства панівною в тодішній ФРН. Вона зумовлює стратегії суспільного примирення німців зі злочинами нацистів, а отже й повторне життя їхніх організацій. Філософ також розглянув ознаки негативного впливу цієї ідеології на колективну пам'ять європейців про жахи періоду панування фашистської влади, що негативно дається взнаки їхній солідарності з безневинними жертвами цього режиму. Останнє відбувається у вигляді психологічного витіснення спогадів при них із колективної свідомості, а також і через спогади про «кращі часи» життя під «опікою» тієї авторитарної влади. Критично розглянувши переконання реакційно налаштованих людей щодо неможливості соціального здійснення засад демократичного врядування в повоєнній ФРН, філософ поставився до демократії як до ідей, здійснення котрої в колективній свідомості німців є дієвим засобом подолання залишкового впливу на неї тоталітарної ідеології. Іншим засобом він назвав нову, «демократичну педагогіку» і просвіту як «повторну освіту», котрі мають практично впровадити в суспільство ті освічені люди, котрі, як можна зрозуміти, володіють знанням про Минуле. На переконання мислителя, оновлення освітнього процесу має відбуватися через збільшення в ньому частки «викладання соціології, поєднаної з історичними дослідженнями» тієї доби, а також психології, в її варіанті психоаналіза З. Фрейда [3, s. 569]. Критично зауваживши інтерес студентства до філософії екзистенціалізму, зокрема й до вченням М. Гайдегера, Адорно в наступній своїй роботі «Філософія і вчитель» (1961) так само критично відреагував на надмірну увагу університетської освіти до філо-

софії британського емпіризму [4]. За Адорно, це могло відбуватися за рахунок штучного применшення інтересу студентства до німецької філософії, зокрема до німецької класичної філософії, емансипційна складова теорії якої слугувала для Адорно ідейним опертям його власних філософських переконань.

З точки зору Адорнових переконань, достоту відповідне оновлення освітнього процесу та солідарна участь у ньому освічених людей, які знають про Минуле, має безпосередньо зумовити формування особистого розуміння представника нової, демократичної молоді соціальних причин і жахливих наслідків недавнього панування тоталітарного режиму, що власне і є «опрацюванням Минулого». Таке оновлення освіти ліквідує «політичне неповноліття» представника студентства, залучає його до процесу демократизації суспільства, унеможлививши, тим самим, повторення Минулого – повернення до влади носіїв тоталітарної ідеології та історичне повторення в демократичній Європі варварств їхньої влади. Також, що Адорно виокремив як важливе, це ліквідує можливість авторитарного панування над Європою радянської Росії [3, S. 572].

Література:

1. Адорно Теодор. Теорія напівосвіти // (переклад з німецької Марії Култаєвої). Філософія освіти. Philosophy of Education, 20(1), 128-152. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2017-20-1-128-152>
2. Adorno Theodor W. Erziehung zur Mündigkeit // Vorträge und Gespräche mit Hellmut Becker 1959-1969. – Fr. am M. : Suhrkamp Verlag, 1969. – 96 S.
3. Adorno Theodor W. Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit // Gesammelte Schriften, Band 10.2: Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe. Stichworte. Anhang. – Fr. am M., Hessen, : Suhrkamp Verlag GmbH & Co. KG, 1977. – S. 555-572.
4. Adorno Theodor W. Philosophie und Lehrer // Gesammelte Schriften, Band 10.2: Kulturkritik und Gesellschaft II: Eingriffe. Stichworte. Anhang. – Fr. am M., Hessen, : Suhrkamp Verlag GmbH & Co. KG, 1977. – S. 474-494.

УДК 1:37

Лобанова Катерина

ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В інформаційну епоху відбувається докорінна трансформація освіти. Якщо колись навчання в університеті було еталоном і вищою сходинкою для саморозвитку, то сучасна освіта вже давно вийшла за стіни навіть передових альма-матер. Університети, як і раніше, залишаються центром розвитку науки. Але загалом освітній процес трансформується і сам диплом про вищу освіту втрачає свою функцію як необхідної ланки соціального зростання.

Ще наприкінці попереднього століття відомий футуролог Елвін Тоффлер створив своє бачення університету майбутнього. Глобалізаційні процеси, які набирають обертів з кожним роком, впливають не тільки на трансформації поняття сім'ї, соціуму і індивідуума, але й освіти. На думку автора, система освіти є безнадійно застарілою, поки її основною функцією вбачається «*підготовка до майбутнього життя*» [3, с. 191]. Але освіта не має бути завершальним процесом в інформаційному суспільстві. Навчання більше не буде підготовчим етапом, а перетвориться на стиль життя. Освіта майбутнього – це індивідуальний підхід, швидка адаптація до умов ринку праці та багатофункціональність особистості як спеціаліста. На думку Тоффлера, якщо раніше освіта орієнтувалася на минуле як базис для сучасності, то відтепер ми повинні орієнтуватися на майбутнє, як от-от стане сучасністю. І чим далі ми зможемо його прогнозувати – тим більше ми матимемо контроль над плінним темпоральним процесом, і тим легше зможемо пристосовуватися до регулярного потоку змін.

Викладач трансформує свою історичну функцію наставника на функцію рівноправного модератора. Мета сучасного лектора і педагога – не вести за собою, а показувати шлях, яким можна йти. Освіта поступово переходить від «зберігаючого» до «випереджа-

ючого» формату [1]. Світ поглинають процеси мобільності як наслідки глобалізації. Істоти, техніка, прогрес, культура, цінності, мова – все на планеті регулярно змінюється, і освіта має швидко пристосовуватися до нового формату викладання. На думку Джона Уррі, наша епоха відрізняється від попередніх так званим мобільним поворотом. *«Мобільний поворот є постдисциплінарним. Він веде до скасування вже сформованої схеми наук і дисциплін»* [4, с. 72]. До того ж, на думку Уррі, сучасна освіта стає одним із каталізаторів мобільного процесу. Адаптація за даними статистики, *«Ті, хто отримав вищу освіту зазвичай живуть подалі від місця свого походження і мають друзів, розкиданих на дуже значній відстані»* [4, с. 395]. Тобто, сучасний західний освітній процес, як підсумовує автор, все більше розрахований на «розширення» і відкриття меж світу [4].

Створюється феномен нестандартної освіти, який бере за основу публічні відкриті курси. Сучасна неформальна освіта включає в себе різноманітні лекторії та клуби, тренінги та семінари, відкриті уроки та майстер-класи – як на платній, так і на безкоштовній основі. Відтепер зовсім необов'язково мати диплом, щоб мати змогу публічно поділитися своїми знаннями. Освіта втрачає елітарність і, як і мистецтво в 21 столітті – стає масовою. Університет перестає бути посередником і розподіляти ролі «викладач-студент». Поступово розмивається ієрархічна межа в освітньому процесі. Кожен бажаючий може обрати будь-яку сферу знання і відвідати цикл лекцій на обрану тему. Основа сучасної неформальної освіти – вибір. Відтепер можна навчатися виключно тому, що індивід вважає для себе необхідним і корисним.

Даний підхід до освіти надає можливість вийти на новий рівень формування знання. Відтепер цей процес стає більш мобільним і пристосованим до темпу розвитку цивілізації. Створення нових навчальних сфер за принципом міждисциплінарного знання дозволяє поширювати умови для всебічного розвитку особистості. Класична університетська освіта має підтримувати дану тенденцію, якщо вона прагне зберегти свою актуальність в майбутньому. Університетська освіта 21 століття має дотриму-

ватися трьох принципів: гнучкість, мобільність і право вибору. Адаптація в інформаційному суспільстві найважливіше – адаптація. А за Тоффлером, сучасна адаптація є пристосуванням не до змін, які вже настали і минули, а до майбутнього, яке вже завтра стане сучасністю [3, с. 228].

Література:

1. Жаафар К.Э. Дополнительное образование взрослых: вызовы XXI века // Материалы III Международной конференции «Международное сотрудничество в образовании в условиях глобализации». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://profi-center.by/dopolnitelnoe-obrazovanie-vzroslyh-vyzovy-xxi-veka.html>
2. Огнев'юк В.О. Освіта міжпарадигмального періоду. – К.: Нова парадигма, 2005. – № 50, с. 36-48.
3. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002 – с.5-14, 27-30, 124-133, 187-197, 201-204, 226-247
4. Урри Дж. Мобильности [Текст] / пер. с англ. А.В. Лазарева. «Практик», 2012, с. 67-82, 394-399

УДК 101.1

Шляхова Ольга

«РОЗРИВИ» ПОВСЯКДЕННОСТІ ТА ЇХ РОЛЬ У СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ

За тисячолітню історію цивілізаційного розвитку людства було сформовано два найбільш стійкі типи колективного співпроживання, що оформлюються поняттями *місто* і *село*. Всі інші відомі нам типи поселень, такі як хутори, селища міського типу, передмістя, мегаполіси, міста-держави, тощо, – це або проміжний етап до створення села / міста, або наступний етап після їхнього створення – їх різноманітність. Так хутір і СМТ – це різновид сільської общини, мегаполіс і місто-держава – міської, а передмістя ми б назвали етапом «між» містом і селом. В будь-якому випадку мова йде про дві основні стратегії організації простору і культури повсякдення: (ментальність, поведінка, система цінностей), а якщо конкретніше – про способи буття міста і в місті, та про буття села й в селі. Виходячи із вищесказаного – можна стверджувати, що існує принципова різниця між повсякденням городянина і селянина, а також відмінними є «розриви»¹ повсякдення людини міста і людини села.

Перервати потік повсякденного у традиційній сільській культурі ставало можливим завдяки календарним святкам, які, здебільшого, є релігійними. Храм, як узагальнений, семантично насичений образ світобудови, здавна займав центральне місце в сакральному просторі селянського світу. У селі розриви щоденних циклів роботи і побутових клопотів в домашньому господарстві пов'язані з цим архетипом і увлеченнями про сакральне, що

¹ Під терміном «розриви» повсякдення автор розуміє перерваний потік регулярних, повторюваних, одноманітних щоденних подій.

виражається феноменом *свята* – лакуни позаповсякденного в повсякденні.

Про свято в культурі села слід говорити, в першу чергу, в сакральному ключі, адже первинно, історично воно мислилось лише так. Власне світські свята виникають доволі пізно, вже в Новому часі. Однак селянину навіть тоді будь-які особисті святкові події (народження, весілля) також відзначались як події, до яких залучені вищі сили. Так, досвід свята у його релігійному значенні наклав свій відбиток на культурну установку щодо способів і місця відпочинку людини.

Найбільш загальна характеристика свята, як способу відпочинку – це фізична пасивність (*не-робіння*), долучення до «священного» через специфічні дії та розваги. Олена Золотухіна-Аболіна у своєму аналізі підмічає, що під час свята «людина радіє благам реального світу (...) і одночасно, ніби розіграє в емпіричних матеріальних умовах ситуацію Раю: відсутність важких зусиль, необмежене вживання смачної їжі, веселощі, пісні, танці» [2, с. 59]. Зрештою, традиційному святкуванню в селі з їжею та напоями передують різного роду ритуали звернення до вищих сил.

Досвід свята – це не лише зовнішнє дійство з ритуальною пишністю та карнавальними елементами. Це також стан самовідчуття, «стан душі» [2, с. 62]. Тому відчуття чи проживання свята може переживатися людиною за межами офіційних дат і подій. Таким чином внутрішнє і суб'єктивне переживання може супроводжуватись не лише розривом повсякденного життя, але й розривом *повсякденного ходу думок*.

Цікаво, що розриви повсякденності виходять із неї, але туди ж і повертаються; вони її освітлюють, додають їй форму і ритм чим організують темпоральний простір повсякденності села.

Не менш важливим способом вийти за буденну трудову діяльність є *гра*. Як розвага, гра здебільшого виходить за межі свята, але все ж здійснюється в близькому смисловому полі. Особливо чітко це проявляється на практиці спортивних чи різного роду інтелектуальних вікторин, де переслідуються не прагматичні цілі, а присутній змагальний інтерес. Йоган Хейзінга у своїй знаменитій

тій праці «Homo ludes. В тіні завтрашнього дня» підкреслює, що такого роду ігри дуже близькі до ритуалів. Для них створюється певний сакральний простір що набуває виду чи то спортивного поля, чи шахової дошки. В цьому «містичному просторі» повинна творитися істерія, що відводить людину від повсякденного життя. Це дозволяє відсторонитись від буденних турбот і зануритися в напівритуальне змагання.

Гра здійснюється за визначеними правилами у визначеному просторі, що на деякий час «вимикає» людину із реальної повсякденної дійсності. Однак ігровий настрій, як висловився вчений «лабільний за своєю природою (...) В будь яку хвилину повсякденне життя може пред'явити свої права, наприклад через якийсь поштовх ззовні, порушення правил гри, або ж через випадання із *ігрової свідомості* (авт. – курсив наш.) учасника, розчарування або приходження до тьми учасників» [3, с. 33]. Варто підкреслити, що ігровий настрій (стан) завершується разом із її припиненням, адже гра як особливе дійство, як ритуал, має початок і кінець.

Уважно вивчивши вищевикладене, можна зробити наступний висновок. Світ села зі своєю стратегією організації повсякденної культури існує на рівні архетипних образів і традиційної ментальності селян. Стратегія, відпрацьована задовго до глобалізаційних процесів, спрацювала так, що повсякденна культура села не зливається з міською в процесах урбанізації.

Попри повсякдення селянина, слід говорити також і про повсякдення самого села як способу організації життя у межах свого простору. Так, навіть котеджі і замські будинки мешканців міста швидко «обросли городами» і ставали схожими на традиційні дачі [1, с. 13]. Так, люди, які сформувались у поза середовищем села, підпадають під його ритми і, перебуваючи там, починають вести дуже подібний або аналогічний сільському спосіб життя.

Поруч з тим, культура села породжує власну матрицю практичних і позапрактичних цінностей. Не так на селянина у своїй повсякденності, як на повсякдення села припадає функція відтворення і перетворення цінностей. Городянин, або будь-хто інший,

хто претендує на «статус» селянина, без зайвої відповідальності перед вибором, приймається відтворювати їх.

Література:

1. Баева Л. В. Ценности изменяющегося мира: Экзистенциальная аксиология истории: монография. – Астрахань, 2004. – 277 с.
2. Золотухина-Аболина Е.В. Повседневность: философские загадки. – К.: Ника-Центр, 2006. – 256 с.
3. Хейзинга И. Homo ludens. В тени завтрашнего дня: Пер. с нидерл. / Общ. ред. и послесл. Г. М. Тавризян. – М.: Прогресс, 1992. – 464 с.

УДК 378.070.004

Куцик Андрій

ВПЛИВ ТЕХНО-КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗМІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДРУКОВАНИХ ТА ІНТЕРЕТ-МЕДІА)

Однією з характерних особливостей нашого часу є безпрецедентний розвиток засобів масової комунікації. Інформація стає реальним соціальним ресурсом, а весь світ набуває обрисів того, що М. Маклюен назвав “глобальним селом” [1, с. 20].

Багато поколінь наших предків користувалися єдиним засобом накопичення, зберігання і передачі інформації – усним словом. З появою паперу, винаходом набірної машини і друкарського верстата, а потім друкарської машини, поширення друкованого слова набуває масового характеру. З появою у ХХ ст. електронних засобів зв’язку характер ЗМІ, а фактично життя в цілому, змінився докорінно. У кінці ХХ ст. кількість радіоприймачів і телевізорів вже вимірювалося мільярдами, а тиражі періодичних видань газет і журналів досягали сотень мільйонів примірників, і цифри продовжують зростати. Воістину інформація править світом. Окремі дослідники масових комунікацій почали говорити про початок епохи “медіакратії” – влади ЗМІ, які вже не тільки відображають та інтерпретують дійсність, але й конструюють її за власними правилами [2, с. 100].

Щодо традиційних ЗМІ інтернет виграє одразу за кількома параметрами:

1. Мультимедіа, гіпертекстуальність.

Слово “мультимедіа” виникло в 90-і роки минулого століття як матеріальна реалізація ідеї медіаконвергенції, тобто злиття всіх каналів передачі інформації – періодичної преси, радіомовлення, телебачення та інтернету в одне ціле. Це такий, за влучним визна-

ченням відомого сучасного медіадослідника М. Кастельса “чарівний ящик”, який міг би відкривати “глобальне вікно” безмежних можливостей інтерактивного зв’язку в відео-, аудіо- та текстових форматах [3, с. 55].

Слід зазначити, що підходи до мультимедійності виникли набагато раніше, ніж з’явився інтернет. Від номедійності відійшли газети, коли крім вербального тексту стали публікувати спочатку графіки, а потім і фотоілюстрації. Радіо з самого початку використовували дві знакові системи для передачі інформації: вербальну і звукову. У телемовленні додався ще й відеоряд. Фактично, телебачення вже можна назвати таким каналом масової інформації, в якому здійснюється передача на великі відстані вербальних текстів, звуку і відеоряду, фото, графічних зображень (статичних і рухомих), анімації.

Гіпертекстуальність – це можливість створення гіпертекстових посилань, що значно розширює контекст матеріалів ЗМІ. Так, можна зробити гіперпосилання на інші матеріали по темі, на архіви і блоги, на словники та інші ресурси інтернету.

Якщо порівняти контекстні можливості інтернет-ЗМІ з друкованою періодикою, то виявиться, що на папері контекстні і тематичні матеріали, які входять в “добірку”, лімітовані в обсязі, в той час як в інтернеті обмежень за кількістю та обсягом пов’язаних з основною темою робіт немає.

2. Інтерактивність. Інтернет передбачає діалог, а не монолог, який мають на увазі традиційні ЗМІ. Взаємодія, діалог і зворотній зв’язок між сотнями користувачів можливі через електронну пошту, інформаційні табло, форуми, чати і телеконференції. Інтерактивність в Інтернет-ЗМІ переводить взаємодію редакції і читача, а також читачів між собою на якісно новий рівень. Істотна відмінність інтерактивності в інтернеті – це швидкість взаємодії, спілкування відбувається практично в режимі реального часу в одному і тому середовищі.

3. Персоналізація. Інтернет забезпечує необхідною інформацією на будь-якому рівні зацікавленості індивідуумів або груп лю-

дей, у даному випадку доставка може бути забезпечена відповідно перевазі користувачів через персоналізацію змісту, розсилку по електронній пошті і кабельному телебаченню.

4. Оперативність і зручність використання інформації. Матеріали публікуються практично миттєво, у міру їх створення. Читачі інтернет-ЗМІ отримують новини у зручний час, в потрібному для них форматі, з урахуванням індивідуальних особливостей. Також особливістю інтернет-ЗМІ є низька собівартість в організації та підтримці видання [4].

Висновки.

Нові інтернет-технології народжують новий тип “соціального продукту” пов’язаного з архітектурою цих технологій. Ці технології змінюють роль ЗМІ. Журналісти не тільки шукають, фіксують, знімають, пишуть. Вони вибирають, перевіряють, “упаковують” інформацію очевидців, озброєних мобільними телефонами та іншими гаджетами.

Сьогодні не тільки друковані версії газет, традиційне радіо, але навіть і масове ефірне телебачення здають позиції перед інтернетом як каналом комунікації. Швидкість, мобільність, мультимедійність, універсальність, інтерактивність – ось ключові слова сучасної редакції і медіа-простору.

Негативним аспектом загаданого вище стає те, що людина перестає читати великі тексти. Важко уявити собі людину, яка буде читати on-line твір більше, ніж 8-10 тис. знаків.

Крім цього, бажано, щоб матеріал був розбитий на короткі конкретні блоки з підзаголовками і використовувалися доступні засоби виділення (напівжирний, курсив, підкреслення, марковані списки) які поживляють текст і можуть посилити найбільш значущі моменти. Також, щоб текст був читабельнішим та цікавішим обов’язкового в його кінці прикріплюють світлину.

Література:

1. Маклюэн М. С появлением спутника планета стала глобальным театром, в котором нет зрителей, а есть только актеры / М. Маклюэн // Кентавр. – 1994. – № 1. – С. 20-31.

2. Почепцов Г. Теория и практика коммуникации (от речей президентов до переговоров с террористами) / Г. Почепцов. – М, 1990. – 330 с.

3. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1990. – С. 480–494.

4. О’Рейлі Тім ”Що таке Веб 2.0”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rulit.me/books/shcho-take-veb-2-0-read-250163-1.html>

УДК 1:37

Котець Яна

СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СТУСА ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Сучасна система української освіти, особливо вищої, досі недостатньо пильну вагу приділяє аспектам національної ідентичності при впливі на молодь. Це породжує особистісну знеособленість, байдужість, непатріотичність і надмірну сприйнятливність до космополітичних тез, які не надто корисні для громадян при становленні нашої державності у кризовий час. Скоро така молодь стане самостійною когортою суспільства і стертий національно-громадянський контекст ідентичності буде однозначно шкодити державі.

На щастя в українській культурі є плеяда яскравих взірців, наслідування яких і пропагування буде однозначно корисним у такому специфічному ціннісно орієнтованому соціальному інституті, яким є Освіта. Саме вона повинна транслювати контекст моральності, національної ідентичності сукупно з потоком наукових знань.

Одним з цієї плеяди взірців однозначно є Василь Стус, який жив і творив у кризовий для України час. Без нього важко уявити вершинні досягнення патріотичної української літератури ХХ століття. Поет, перекладач і літературознавець, що увібрав всі чари подільської природи, просякнутий гіркотою зтирання українства з свідомості українців, він не міг поступитися сумлінням і здатися радянській ідеологічній машині. Не став В. Стус поступатися честю заради ласого шматка хліба, як більшість радянських поетів з гнучкою совістю [1, с. 127].

Василь Стус, член Гельсінської групи – когорти найчутливіших, найтонших, найстраждених ліриків-боців за національ-

ну ідентичність [2, с. 31] у своїх творчих наробках, критичних статтях і приватних текстах чинив наполегливий спротив потужній тоталітарній пропаганді і практиці. Робив він це чітко усвідомлюючи важкість і небезпечні наслідки боротьби для себе й був закатований у Пермі у 1985 році. Але «За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу обставати до загину» [2, с. 35]

У моєму дослідженні слід акцентувати увагу на таких тезах, сукупність яких і скаладає стиль і суть стусівського морального-педагогічного взірця.

Плекання зрілої національної свідомості інтелектуально-культурного контексту. «На вашу думку, я націоналіст... Я український письменник, пишу вірші, перекладаю російських, білоруських, німецьких, французьких, англійських поетів. Так, я люблю мій український народ. Якраз тому я ставлюсь з великою повагою до інших народів. Я ніколи не дозволив би... образити національну гідність інших...» [2]. Гадаю, що приклади української культури, які сьогодні транслюються у навчальних закладах, радше тяжіють до демонстрації вишиванок, орнаментів та фольклору, в той час коли потрібно актуалізувати проблеми подолання суспільної аномії, формування загальноукраїнської ідентичності та згуртування навколо демократичних цінностей.

Толерантність у значенні визнання рівності. Як ми бачимо з попередньої цитати, Стус закликав плекати *розуміння права на рівність і самобутність*, а не просто терпіти інакшого за себе. Це цілком сучасний європейський контекст поняття «толерантність».

Самодостатність української культури сукупно з натяком на головного її ворога. «Ти вже не згинеш, ти, двужилава земля... і не скарать тебе душителям сибірами і солонками» [5, с. 36].

Спротив маніпуляції свідомості і автономна раціональність. У листі до сина Василь Стус ледь не пророче пише: «Бійся телевізора, подивляйся тільки справжній мінімум. Є такі хвороби, які непомітно посідають людину.» [4].

Поруч з цими тезами ми очевидно можемо простежити і класичні риси стусівського філософування, які не дивні, бо прита-

манні всім українським класикам. *Екзистенційність* виражається настановами, об'єднаними під гаслом «бути собою» [4], *есхатологічні мотиви*, співзвучні сквородинським, висловлюються зокрема так: «як добре те, що смерті не боюсь я...», «народе мій, до тебе я ще верну і в смерті обернуся до життя». Помітним також є антеїзм і кордоцентризм.

Отже, можемо сміливо говорити про глибину філософського підтексту літературної і не лише спадщини поета і самовідданого громадського діяча. Василь Стус – це приклад нам, студентству, як не зневіритися у цьому світі, і що головне – вірити, «що світ білий, що він правіку добрий». Такий кумир дуже потрібний поколінню, якому належить розбудувати, у жорсткій ринковій системі, вимріяну віками незалежну Україну. Стус став Месією української нації III тисячоліття [1, с. 135].

Вважаю, що система ціннісноутворюючих інститутів, зокрема, української освіти повинна якомога більше повсякчас транслиувати саме інтелектуально-культурні взірці і видатних персон України, культивуючи свідому, освічену, самодостатню особистість українця, яка будує себе і толерантно ставиться до інших культурних появів та гідно відповідати викликам часу. Демонстрації вишиванок та символіки сьогодні замало.

Література:

1. Бібліографія творчості Василя Стуса / Підгот. М. Царинник // Стус В. Свіча в свічаді: Поезії / Упоряд. М. Царинник, В. Бургардт; Передм. М. Царинника. – 2-е вид. – Мюнхен, 1986. – С. 127–138.
2. Василь Стус // Улюблені книги українських письменників: Бібліогр. розвідки. – К., 1996. – Ч. 2. – С. 31–45.
3. Генік С. Стус Василь // 150 великих українців. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 232–233.
4. Лист Василя Стуса до сина. Електронний ресурс http://abetka.ukrlife.org/stus_lyst.html.
5. Стус В. С. Вибрані твори. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – С. 36.

УДК 141.32:27-852.5](73)

Ємельяненко Ганна

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКІ ІДЕЇ В ТЕОЛОГІЧНОМУ МИСЛЕННІ XXI СТОЛІТТЯ

З точки зору радикальної і діалектичної християнської теології, як це зазначив у своїй праці американський радикальний теолог Томас Альтицер, абсолютно вирішальним і фундаментальним теологічним принципом є розуміння того, що Бог віри аж ніяк не є незмінним і нерухомим. Він є постійним і рухаючим вперед процесом самозаперечення та кенотичним перетворенням самого себе в історії [1, с. 65]. Для того ж, щоби зрозуміти та розкрити цей рух для людського усвідомлення і за основу обрати радикальне християнське твердження про те, що Бог повністю і цілком став втіленим у Христі, зазначив Томас Альтицер, потрібно відзначити, що ані Втілення, ні Розп'яття на хресті не можуть розглядатися як ізольовані і назавжди завершені. Швидше за все, їх треба розуміти у якості безпосереднього виразу того руху вперед, що спрямований до есхатологічного процесу Спокути. І у цьому процесі ніколи втілене Слово або Дух не застигають в остаточній або строго певній формі: божественний процес зазнає постійного перетворення, він є постійним рухом у якому перетворюється світська реальність, виявляючи для нас й реальність священного. Християнство й засвідчує сходження священного у світське, в процесі якого священне й заперечує свої первинні форми, позбавляючи їх першопочаткової сили та дійсності. Томас Альтицер розуміє такий процес як тотальний, у якому ані першопочатковий Бог, ані незайманість Едему не залишаються непорушеними: усі речі світу без жодного винятку залучені в цей процес і беруть участь в тотальному або космічному перетворенні. Для радикального християнина, як пише про це Томас Альтицер, Бог помирає, у певному сенсі, там і тоді, де і коли він є присутнім у світі, а ми

розпізнаємо це лише через смерть Бога у Христі. Але для того, щоби зрозуміти це все, теологічне мислення, за Томасом Альтицером, повинно обов'язково бути діалектичним.

У ті часи, коли християнська теологія обмежувала себе метафізичним, абстрактним і концептуальним розумінням феномену Бога, вона, за словами американського мислителя, була відчужена від мови Біблійної віри. Діалектичне ж мислення проникало у християнську теологію протягом історії її розвитку лише двічі: в Августиніанському вченні про природу і благодать, і в лютерівському розумінні закону і Євангелія. Обидва ці досягнення християнської діалектичної теології були водночас і біблійними, і сучасними для свого часу: вони будувалися на біблійній основі і відтворювали новий історичний етап розвитку віри; і кожне з них готувало ґрунт для революційних за своєю сутністю змін в християнстві. Ці теологічні досягнення, на думку Томаса Альтицера, й ґрунтувалися на новому розумінні Втілення, на нових відповідях щодо руху вперед християнського Слова; і кожне по-своєму відтворювало у собі заперечення і подолання вічного і споконвічного Бога.

Августиніанське поняття всеприсутності і всемогутності благодаті, відзначив американський мислитель, виникало з діалектичного заперечення онтологічної даності Буття так само, як і лютерівське розуміння безкоштовного дару благодаті у Христі покоїлося на подоланні потойбічної і суверенної влади Творця. У обох випадках й була присутня більш нова і більш розвинена форма християнського Слова, яке виходило із заперечення першопочаткового Бога – Бога релігії.

Однак, ані Августин, ані Лютер не досягли повністю діалектичного розуміння: кожен залишався прив'язаний до минулих догм Церкви. Парадоксально, але обидва вони у свій час демонічно виступили на боці цих догм, коли їм довелося зіткнутися з іншими формами радикальної віри; і жоден з них виявився неспроможним перетнути кордони, встановлені дуалістичними і недіалектичними елементами їх власного мислення. Не в змозі довести до кінця висновки зі свого власного діалектичного запе-

речення, ствердив Томас Альтицер у своїй праці, августиніанство і лютеранство залишалися дуалістичними вченнями: Августин ізолював всемогутність Бога від всемогутності благодаті, а Лютер – закон від Євангелія; і обидва, зрештою, санкціонували вихідну святість Бога. «Августин і Лютер дуже часто в історії теології критикувалися як несистематичні мислителі; але, з діалектичної точки зору, жоден з них в реальності не уникнув абстрактних категорій чисто раціоналістичного мислення: Августин залишився неоплатоніком, хоча сам особисто сприяв трансформації грецького філософського мислення; а Лютер, який так відчайдушно нападав на «повію-розум», виявився неспроможним розірвати з раціоналістичною необхідністю логічної тотожності Бога. Якщо християнська теологія таким чином ототожнює себе з абстрактними і статичними категоріями нашої західної логіки, вона не може сприйняти Слово, що рухається вперед й при цьому трансформує себе» [1, с. 60-61].

Томас Альтицер створив унікальну концепцію екзистенціально-діалектичного теологічного мислення. Він вважає, що розуміння Бога має бути не метафізичним, а діалектичним, тобто «Бог помер» у метафізичному сенсі. Сутність Бога розуміється, як його постійне перетворення, як його проникнення і зміна у людській істоті.

Література:

1. Альтицер Т. Смерть Бога. Евангелие християнського атеїзму [Текст] / Т. Альтицер // пр. с англ. Ю.Р. Селиванова; под ред. В.Ю. Кузнецова. – М.: «Канон+», 2010. – 224 с.
2. Таранов С.В. Теологічний екзистенціалізм: монографія / С.В. Таранов, – К.: Четверта хвиля, 2014. – 328 с.

УДК 008

Марченко Богдан**ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ СВІТУ ПОСТ-ПРАВДИ**

Бути в світі пост-правди здається для сучасної людини певним викликом. З одного боку – це новий світ, який відкриває нові горизонти екзистенційних можливостей, а з іншого – це нова загроза для людини. При цьому виклики, які приховуються, часто невидимі, адже важко знайти межу між правдою та не правдою, а що вже говорити про пост-правду?

Проте, для кращого розуміння, потрібно все-таки пам'ятати, що світ пост-правди постає як один з онтологічних вимірів актуалізації людської природи в сучасному світі. Світ пост-правди не є цілісно дослідженим феноменом і потребує глибинного філософського аналізу. Філософія, яка здавалося б стоїть перед лицем смерті і бачить свій кінець, отримує можливість для свого самоствердження.

Найперше, пост-правда репрезентується як інформація, яка впливає на почуття аудиторії, цінності, переконання, ігноруючи об'єктивну реальність. Саме так у 2016 році видавці Оксфордського словника охарактеризували це слово, визначивши його словом-року. Світ пост-правди – це особливий вимір буття людини. Тут варто згадати від чого походить слово світ. Як зазначає Владислав Нестеренко: «Слово «світ» споріднене з такими словами, як «світло», «святий», «свій» [3]. Таким чином, словосполучення «світ пост-правди» отримує цікаве означення, адже з одного боку – це, щось близьке до людини, істини, а з іншого – це певна гібридизація понять. Тим не менш, філософія піддаючи аналізу дану категорію робить її справді своєю, близькою для розуміння.

Ситуація все ж не є настільки загрозливою, адже все має свої причини та наслідки. Тут корисною може бути думка Михайла

Бахтіна, який зазначав, що «культура твориться на межі». Пост-правда, як один з елементів культури, також, творилася на межі, відділяючи себе від правди та не правди.

Світ пост-правди, як і інші світи, має схожі антропологічні проблеми. Наприклад однією з проблем сучасної філософії, в контексті пост-правди, є визначення «політичного», що потребує створення нової термінології. Як зазначає Дмитро Шевчук посилаючись на Карла Шмітта: «...потрібно розробити такий методологічний підхід до осмислення політичних феноменів, який буде виходити за межі понять, котрі позначають звичний політичний порядок, і водночас буде спрямований на схоплення граничної, радикально систематичної структури певної епохи» [4, с. 258]. Таким чином, один з викликів пост-правди може розглядатися як загальний у системі розвитку інформаційного суспільства та гуманітарного знання в цілому. Задля подолання її експансії у сучасний світ потрібно виробити нову методологію, термінологію та засоби очищення інформації.

Якщо звернути увагу на певну етичну складову, то загроза лежить насамперед в бажаннях людей. Певною мірою – це відсилає нас до ідей буддизму, адже, якщо визначати пост-правду як негативний феномен, то потрібно розуміти, що запропонована нею реальність небезпечна лише тоді, коли існують людські бажання залишатися там.

Відразу пригадується Теорема Томаса: «Якщо людина визначає ситуацію як реальну, вона – реальна за своїми наслідками». Тому, однією з основних проблем світу пост-правди є не тільки бажання залишатися в ньому, але й проблема передбачення подій, які могли б не відбутися якби не відбулося створення факту. Хоча така проблема і була названа, проте чи справді це так? Відомо думка Роберта Мертона, що якщо вкладники заберуть гроші з банку, то він збанкрутує і яка не раз отримувала підтвердження, не спрацювала наприклад в Україні, після націоналізації Приватбанку. Хоча вкладники і забирали гроші, він продовжує функціонувати. Тут можна розглядати різні причини того, чому він не став банкрутом. Найпершою звісно – це те, що була недостатня

паніка серед населення. Хоча, можливо, вирішальну роль відіграли дії уряду аби заспокоїти населення. Концепція раціонального вибору у економічній теорії дозволяє осмислити цей феномен як той, який не знайшов своє вираження в емоційній сфері. Таких ідей існує немало, проте, раціональність виступає одним з головних засобів забезпечення порядку як в економічних, так і в політичних теоріях. Філософія ж піддаючи аналізу події, може стверджувати про не однозначність впливу пост-правди на людину.

Можливе і скептичне ставлення до цього терміну, адже неточність – це лише розвиток мовних вмінь та навичок людини. Чим краще розвинені ці вміння, тим краще вона соціалізована. Наприклад в риторичі ще здавна існують прийоми аби емоційно впливати на особу задля перемоги в суперечці. Одним з таких є «гра в авторитети», коли співбесідник називає неправдиве ім'я одного з мудреців аби переконати іншого. Тут ніхто не скаже, що він вчинив негідно, адже це його завдання – переконувати, перемагати в дискусії. Таким чином, пост-правда як апеляція до почуттів існувала давно, її завданням було вводити в оману людей.

Відразу сюди можна додати: «*Reductio ad Hitlerum*», який запропонував використовувати Лео Штраус. Здавалося б всім відома форма апеляції до нацизму присутня і у нас сьогодні. Деякі речі сьогодні не піддаються сумніву та осмисленню, визнаючи під силою авторитетів беззаперечність їхньої користі для суспільства. Прикладом цього може бути заборона критики майдану, адже якщо хтось скаже, щось негативне, то відразу буде визнаний державним ворогом. Безсумнівним фактом є важливість цих подій. Ще іншим фактом є те, що політики вдало користуються цим, апелюючи до емоцій людей. Говорячи про політичне, то потрібно сказати, що тут вирішальну роль на початку відіграло мистецтво говорити, яке пішло з Греції. Як зазначає Картстен Бредемаєр у книзі «Чорна Риторика: Влада і магія слова»: «Споконвіку лише чарівна сила усного слова була тим фактором, який приводив у рух великі історичні лавини як релігійного, так і політичного характеру. Широкі маси народу підпорядковуються насамперед тільки силі усного слова. Всі великі рухи є народни-

ми рухами. Це – вулканічне виверження людських пристрастей і душевних переживань. Їх завжди викликає до життя або суворі богиня-нужда, або полум'яна сила слова, і вони не мають нічого спільного з лимонадними виливами літературних естетів та салонних героїв» [1]. Слово вирішувало завжди вирішальну роль у формуванні людини, спонуканні її до дії. Найголовнішою проблемою завжди залишається правильне його використання, адже стає зрозуміло, що воно впливає на волю кожної людини окремо. І проблемою сучасного світу є те, що воно поширюється завдяки техніці із неймовірною швидкістю, завдаючи людям часто неабиякої шкоди.

Безсумнівно, все це говорить про новий емоційний виклик, який стоїть перед сучасною людиною спонукаючи її до власної раціональної природи. Цей виклик сильніший ніж попередні, адже технології дозволяють здійснювати більший вплив на людей. Останні можуть перетворитися на інструмент в руках розуму задля збільшення ефективності своєї діяльності. Людина в такому випадку перетворюється на складову механізму, який працює заради покращення своєї функціональності та налагодження нових відносин. Загроза техніки не нова у філософській думці, проте, все-таки актуальна для осмислення феномену пост-правди в цьому контексті.

Потрібно додати, що сучасний світ уже почав адаптуватися до «пост-правди». Інтернет, який став чи не найбільшим джерелом її поширення, відреагував створенням різних фільтрів для сортування інформації. Також, сюди можна віднести налагодження механізмів перевірки достовірності у пошукових системах та соціальних мережах, які запропонували компанії Google та Facebook. Все це говорить про те, що людина розуміє необхідність впорядкування інформаційного простору аби продовжувати свою діяльність. Але, навіть при наявності таких механізмів, вона завжди залишається перед спокусою задоволення власного *ego*, знаходячи ту інформацію, яка буде відповідати власним переконанням. Вислів «правда очі коле» все ж актуальний у наш час, адже більшість людей ніколи не захоче побачити світ правди. Роз-

думуючи над цим варто пам'ятати, що завжди будуть і ті, хто хоче повернутися у світ тіней говорячи мовою Платона. В цьому контексті можна пригадати фільм Матриця та персонажа на ім'я «Сайфер». Він як і багато інших людей у сучасному світі готовий докласти чимало зусиль аби повернутися у світ ілюзій. Тут також можна побачити проблему егоїзму, коли людина, знаючи про світ правди, намагається все-таки задовольнити свої бажання і жити у власному світі, окремо від інших.

Звертаючи увагу на наш час, то не можливо оминати проблеми пов'язані із комунікацією. Ніколай Шестов в статті: «Міф комунікації в сучасних політичних процесах» акцентує увагу на тому, що пост-правда стає наріжною проблемою сучасної комунікації. Він зазначає: «З причини руху різними каналами масових комунікацій великих і тих, що погано піддаються логічному та змістовному аналізу масивів політичної інформації, відбулося стирання чіткої межі між: політичним фактом та його медійною інтерпретацією, об'єктивною політичною реальністю та її віртуальним образом, який, тим не менш, фігурує в просторі масових комунікацій в статусі «безсумнівного факту» [5]. Проблема полягає в тому, що суб'єкти комунікації не можуть провадити діалог через порушення сприйняття як предметів політичної комунікації, так і їх об'єктів. Автор ставить важливе запитання: «Що обговорюється: реальна політична проблема чи «фейк», вміло і навмисно сконструйований в віртуальному просторі і який не має нічого спільного з політичною реальністю?» [5]. Все це говорить лише про одне – про те, що створюються нові умови для конфліктів. Держави використовують «пост-правду» як маніпуляцію для задоволення власних інтересів. Така ситуація складніша від індивідуального рівня, коли кожен може намагатися здійснювати пошук об'єктивної реальності, адже міждержавні конфлікти творять сприятливі умови для агресивних дій жертвами яких можуть стати народи. Як зазначав Борис Марков: «А мас медіа тому і процвітають, що задовольняють спрагу чудес. Тому і необхідний аналіз нових медіумів: як ми орієнтуємося в світі звуків і образів, чому деякі з них роблять на людей настільки сильний вплив,

який у багато разів перевершує вплив ідей» [2]. Думка філософа звернена на проблему поширення «класичної» книжної філософії, проте слід визнати, що вона актуальна і для загальної проблеми розвитку комунікаційних технологій у світі пост-правди, коли філософія та мислення відходить на другий план залишаючи людину на самоті із своїми емоціями.

Світ потребує правди. Тільки завдяки правді люди зможуть далі розвиватися, берегти свої цінності та ідеали. Філософія ж, яка неодноразово стверджувала про наближення своєї смерті, знову відроджується під натиском світу пост-правди, отримуючи можливість відіграти вирішальну роль у пошуку правди. Вона потребує вироблення нової методології, категоріального апарату для інтерпретації та розуміння світу пост-правди, осмислення його місця та значення для людини. Знаходження правди та буття в ній, а не в світі пост-правди, може дати надію наступним поколінням на краще життя. Таким чином, майбутнє за тими, хто зробить ставку на правду.

Література:

1. Картстен Б. Черная риторика: Власть и магия слова [Електронний ресурс] / Бредемайер Картстен. – Режим доступу до ресурсу: https://nmetau.edu.ua/file/bredemayer_-_chernaya_ritorika.pdf.
2. Марков Б. О конце философии [Електронний ресурс] / Борис Марков. – Режим доступу до ресурсу: <http://credonew.ru/content/view/508/30/>.
3. Нестеренко В. Г. Людина і світ [Електронний ресурс] / В. Нестеренко // Вступ до філософії: Онтологія людини. – Режим доступу до ресурсу: <http://thales2002.narod.ru/neph2.html>.
4. Шевчук Д. Смысл і межі політичного [Текст] / Д. Шевчук. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 374 с.
5. Шестов Н. Миф «коммуникации» в современных политических процессах [Електронний ресурс] / Николай Шестов. – Режим доступу до ресурсу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28906480>.

УДК 94 (470):27

Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна

РЕЛІГІЄЗНАВЧА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Релігієзнавство є одним із важливих напрямів філософської освіти. Адже, вивчення природи феномена релігії, історії становлення й еволюції релігійних систем, сучасної релігійної ситуації у світі та Україні істотно посилює світоглядний потенціал індивіда, впливає на формування інтересів, моральних цінностей, світоглядних орієнтирів щодо сакральної духовності, світової та національної культури. Молода людина за допомогою таких знань здатна пізнавати сутність сучасних релігійних феноменів, розрізняти особливості діяльності релігійних організацій, орієнтуватися у складних проблемах релігійного життя та релігійної ситуації в Україні, долати упередження у ставленні до релігії та церкви, вільно і самостійно визначатися у своїх релігійно-світоглядних орієнтаціях, додержуватися принципу свободи совісті.

Сьогодні в Україні склалася система склалися дві системи релігієзнавчої освіти: світської та богословської.

Враховуючи світськість України, велику конфесійну строкастість її релігійної карти, наявність значної кількості людей з нерелігійною світоглядною орієнтацією, в державних навчальних закладах викладається курс релігієзнавства, який покликаний дати необхідні систематизовані знання з філософії, психології, соціології релігії, про її функції і роль як специфічної форми суспільної свідомості та як суспільно-історичного явища. Даний курс є також важливим елементом гуманітаризації освіти, адже сприяє оволодінню досягненнями світової та вітчизняної культури, формує духовні інтереси, ціннісну орієнтацію молоді, допомагаючи самовизначитися у світоглядних питаннях.

Світська релігієзнавча освіта є «світоглядно-плюральною, оскільки знайомить з різними поглядами на релігії, конфесійно

незаангажованою, оскільки без будь-яких симпатій чи антипатій розкриває сутність віровчення, особливості культу, характер історії тієї чи іншої релігійної течії.» [2]. Вона не тільки забезпечує принцип світськості освіти, але й повністю відповідає положенню правових норм про відокремлення школи від церкви – церкви – від держави, утверджуючи в навчальному процесі принцип переконання та творчого мислення. Релігієзнавчу освіту забезпечують державні навчальні заклади (середня та вища школи).

Проте, сьогодні обов'язково хотілося б звернути увагу на проблему в царині світської релігієзнавчої освіти, що виникла через вилучення курсу «релігієзнавство» з переліку нормативних дисциплін ВНЗ України згідно Наказу МОН № 101 від 10.02.2010 року «Про структуру освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки бакалаврів» та введення його в перелік дисциплін за вибором, що часто породжує : «вибір без вибору» та, як вірно зауважує Віталій Хромець, «може бути міною уповільненої дії, що згодом підірве релігійну безпеку України» [2]. Адже курс «Релігієзнавство» «дозволяє здійснити корекцію світоглядних орієнтирів студентської молоді, оскільки у процесі викладання даного курсу студент позбавляється величезної кількості стереотипів; особливо це стосується мусульман і юдеїв... Релігія стає маркером у протиставленні «Свій» – «Чужий». І тому, хай навіть коштом держави, студенти повинні отримувати об'єктивну інформацію про основні релігії, позбавлятися упереджень та стереотипів.»[2]

Демократизація нашого суспільства відкрила сприятливі можливості для організації релігійної освіти в Україні. Релігійна освіта – це «навчальний процес, зорієнтований на передачу реципієнту певного обсягу релігійної інформації з метою підвищення рівня його релігійної освіченості, формування навиків усвідомленого сприйняття змісту певного релігійного віровчення» [1, с.261]. Вона реалізується у двох напрямках: як професійно-зорієнтована релігійна освіта (духовні училища, духовні семінарії, богословські інститути, університети, духовні академії, тощо) і як загально-просвітницька (нерелігійна) – (система недільних шкіл,

катехетичні курси, біблійні інститути, коледжі, релігійна періодика). Релігійна освіта, на відміну від світської релігієзнавчої освіти, не є поза конфесійною, адже вона покликана задовольняти наступні функції : 1). відтворення у конфесіях як рядових віруючих, так і священнослужителів, а в наслідок цього – і релігії в цілому; 2). включення особистості за допомогою релігійної освіти до складу тієї чи іншої конфесійної групи; 3). соціалізація особистості віруючого впродовж усього життя; 4). формування і розвиток духовно-моральної культури віруючого [1, с. 262].

Релігійна освіта здійснюється навчальними закладами, які організовуються конфесіями при своїх керівних установах, монастирях, парафіях. Для її проведення залучаються конфесійно зорієнтовані особи, а це доволі часто призводить до односторонніх оцінок ними інших віровчень. Необхідно також зауважити, що налагодити релігійну освіту та місіонерську діяльність в нашій країні намагаються різні зарубіжні місії. У зв'язку з цим, релігійна освіта повинна відповідати як державному чинному законодавству, так й міжнародним правовим документам в питаннях релігії.

Таким чином, в Україні фактично співіснують дві системи релігієзнавчої освіти. Цю взаємодію необхідно підтримувати та розвивати в контексті існуючого в Україні правового поля.

Література:

1. Гаврілова Н. Духовна освіта в реаліях державно-церковних відносин / Н.Гаврілова //Державно-церковні відносини в Україні у контексті сучасного європейського досвіду. Збірник наукових матеріалів. – К.: «ВП», 2004. – 356 с.
2. Про стратегічність релігієзнавства у навчальних закладах України// <https://www.religion.in.ua/.../9617>

УДК 1:32

Шевчук Дмитро

ГІБРИДНІСТЬ І ПОЛІТИЧНИЙ ПОРЯДОК: ВИКЛИК ПОСТПОЛІТИКИ

Порядок політичного світу проявляється в історії, окреслюючи соціокультурні особливості репрезентації політичного, а також історичний контекст актуалізації людського буття. Порядок репрезентує раціональність, яка регламентує політичну дію та закладає передумови для чіткого визначення і, відповідно, розуміння політичних феноменів. Зокрема, це демонструє тісний зв'язок з правовою системою. Закон повинен відображати в собі розум, який орієнтований на формування інституційної організації політичної спільноти. Як зазначає Ерік Фегелін: «Законодавець знає, як запроєктувати інституції, які будуть досягати потрібного ефекту, зміцнюючи соціальне домінування відповідно до розуміння *spoudaios* [згідно з Арістотелем, людина, яка має прагнення, що відповідають істині – *Д. Ш.*]» [2, с. 357]. В сучасному політичному світі ми часто не бачимо втілення цієї раціональності в діях, інституціях та регулятивних нормах (моральних і правових). Іноді складається враження, що ми взагалі втратили можливість розрізняти, чим власне є *політичне*. А відтак, не можемо його раціонально осмислювати та вибудовувати передумови для змін в політичному світі відповідно до поняття блага як найвищої реалізації *ratio*. В результаті політичний світ захоплює своєрідний постполітичний стан у формі біополітики, субполітики, археполітики, ультраполітики тощо. На мій погляд, причину цього стану політичного світу слід шукати, звернувшись до поняття *гібридності*.

Гібридність – це концепт, який останнім часом став дуже популярним в суспільних та гуманітарних науках. Часто його застосовують до ідеологій – скажімо, так характеризують націонал-со-

ціалізм. Дискусії політичних теоретиків викликає таке поняття як «гібридний режим». Усе частіше пишуть про нову форму збройних конфліктів, яку називають «гібридною війною». Таким чином, *політичне* пов'язується з гібридністю. Це стає своєрідною глобальною тенденцією сучасності, яка потребує осмислення з метою визначення специфіки політичного порядку, який породжується гібридністю.

Разом з тим, слід зауважити, що «гібрид», «гібридність» є своєрідними метафорами, звертаючись до яких ми намагаємося помислити незвичайні феномени політики, які не піддаються опису за допомогою традиційних категорій.

Література:

1. Shevchuk D. The philosophy of extraordinary politics and the state of exception // *Revue Roumaine de Philosophie*. – 2018. – Tome 62. – № 1. – P. 81-91.
2. Voegelin E. *Order and History*. Vol. 3. Plato and Aristotle. – London: University of Missouri Press, 2000.
3. Шевчук Д. М. Смысл і межі політичного: філософська інтерпретація. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 374 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бойченко Михайло, доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Борисенко Єлизавета, студентка Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Брижнік Віталій, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Ганаба Світлана, професор кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Горбунова Людмила, доктор філософських наук, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Ємельяненко Ганна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

Засць Ольга, доцент кафедри філософії ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Зінченко Віктор, доктор філософських наук, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Іванюк Ірина, аспірантка кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія»

Ковчак Володимир, аспірант Львівський національний університет ім. І. Франка

Козачинська Вікторія, доктор філософських наук, завідувач кафедри соціології та суспільних наук Академії праці, соціальних відносин і туризму

Котець Яна, аспірантка кафедри філософії Донецького національного університету імені Василя Стуса

Куцик Андрій, аспірант факультету історії, політології та національної безпеки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Лобанова Катерина, студентка Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Максак Олексій, кандидат філософських наук, доцент, директор Комунального закладу «Центр муніципального управління та розвитку місцевого самоврядування» Броварської районної ради Київської області

Марченко Богдан, аспірант кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія»

Матусевич Тетяна, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, начальник відділу міжнародних зв'язків Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Мініч Анатолій, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія»

Мостіпан Олександр, кандидат політичних наук, доцент кафедри економіки підприємств та соціальних технологій Державного університету телекомунікацій

Наконечна Ольга, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного університету водного господарства та природокористування

Паламарчук Ольга, старший науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Севастьянів Уляна, асистент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Сенін Богдан, студент Дніпровського університету ім. О. Гончара

Спічек Ярослав, студент Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Степаненко Ірина, доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник відділу інтернаціоналізації вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Стратонова Наталія, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету водного господарства та природокористування

Субботін В'ячеслав, директор Головного навчально-методичного центру Держпраці (ДП «ГНМЦ»), здобувач Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Терепищій Сергій, доктор філософських наук, професор професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Червона Леся, провідний науковий співробітник Інститут вищої освіти НАПН України

Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна, кандидат філософських наук, професор кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Шевчук Дмитро, доктор філософських наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету «Острозька академія»

Шевчук Катерина, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Шляхова Ольга, аспірант, викладач-стажист кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія»

Наукове видання

**ФІЛОСОФІЯ
ЯК КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОСТІ**

**Тези доповідей
VI всеукраїнської наукової конференції**

19 жовтня 2018 року, м. Острозьк, Україна

Головний редактор *Ігор Пасічник*
Відповідальний за випуск *Дмитро Шевчук*
Технічний редактор *Роман Свиначчук*
Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*
Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 7,67. Наклад 100 пр. Зам. № 62–18.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острозьк, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

ФОП видавець Свиначчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38096) 649 20 20, e-mail: 35800@ukr.net.